

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ НАПН УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛІСОЙВАН ОЛЕНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 159.9:159.923.2-(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**РЕКОНСТРУКЦІЯ ОСОБИСТІСНИХ СИМВОЛІВ ЯК УМОВА
ПОДОЛАННЯ ЖІНКАМИ СТАНУ ДЕЗАДАПТАЦІЇ**

19.00.01– загальна психологія та історія психології

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.В. Лісойван

Науковий керівник – Петренко Ірина Володимирівна,
кандидат психологічних наук

Київ – 2021

Лісойван О. В. Реконструкція особистісних символів як умова подолання жінками стану дезадаптації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – «Загальна психологія, історія психології». – Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, м. Київ, 2021.

Дослідження за темою дисертації виконувалося впродовж 2014-2018 років в межах науково-дослідницьких тем лабораторії психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Соціальні діалоги у вимірах когнітивного спілкування» (номер держреєстрації: 0113U002136) та «Науково-методичні підходи до конструювання комунікативних технологій врегулювання соціальних конфліктів» (номер держреєстрації: 0117U000194).

Дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, в якому представлено теоретичні та практичні аспекти стану дезадаптації у жінок та визначено психологічні умови його подолання на основі реконструкції особистісних символів. Робота містить нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що є суттєвим внеском у розвиток вітчизняної психології.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у визначенні сутності реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації та ефективності її застосування. На основі узагальнення результатів досліджень стану дезадаптації та реконструкції символів описано багатовимірність застосування реконструкції особистісних символів за допомогою систематизації її видів – образної, яка розуміється нами як процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів за допомогою символічних форм, вербальної – як реконструкції особистісних символів за допомогою слів стосовно символічних зображень; візуальної – як реконструкції особистісних символів за допомогою образів уяви; колористичної – як реконструкції особистісних символів за допомогою кольору; комплексне використання яких сприятиме подоланню стану дезадаптації у жінок.

Стан дезадаптації розглянуто як стан смислової невідповідності між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості.

В основу розуміння процесу подолання стану дезадаптації у поведінковій сфері особистості покладено уявлення про необхідність особистості у зміні, удосконаленні та набуття певної поведінки, що сприяє подоланню стану дезадаптації; у когнітивній сфері – уявлення про те, що при аналізі стану дезадаптації велике значення має проблема змістової інтерпретації особистістю себе, оточуючого середовища, усвідомлення поточної ситуації; в емоційній сфері – уявлення про обумовленість стану дезадаптації негативними емоціями, усвідомлення причин виникнення яких та конструктивне керування якими сприяє адаптації особистості.

Реконструкція особистісних символів розглядається як процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів, де символ розуміється як універсальний мовний код, що сприяє виявленню і усвідомленню нових смислів. Тож реконструкція особистісних символів стає умовою подолання стану дезадаптації.

Розроблено модель застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації, в якій представлена трьохетапна послідовність дій здійснення такої реконструкції.

На першому етапі виявлено комплекс чинників стану дезадаптації; на другому – реконструйовано особистісні символи, виокремлено такі стадії реконструкції, як: екстерналізація – розкриття смислів, що вказують на власні неусвідомлені психічні процеси у вигляді символів; трансформація – зміна смислів особистістю у процесі реконструкції символів, що відкриває простір для змін; інтерналізація – усвідомлення нових смислів за допомогою сприйняття репрезентацій символічних образів, що сприяють подоланню стану дезадаптації; а також визначено засоби вербальної, візуальної, колористичної та образної реконструкції. Третій етап передбачав закріплення у поведінці алгоритму подолання стану дезадаптації, що утворюється за допомогою варіативності мовних кодів під час реконструкції особистісних символів.

Розкрито актуалізуючу та змістотворну функції символу у подоланні жінками стану дезадаптації, що мають свій вияв в актуалізації певних подій та усвідомленні сенсу переживань, вчинків під час реконструкції особистісних символів.

У ході основного емпіричного дослідження застосовувались стандартизовані методики, за допомогою яких вимірювалися визначені у пілотному дослідженні показники: «адаптація», «дезадаптація», «неприйняття себе», «прийняття себе», «прагнення до домінування», «відомість», «ескапізм», «прийняття інших», «неприйняття інших», «емоційний комфорт», «емоційний дискомфорт», «зовнішній контроль», «внутрішній контроль», «замкненість», «відкритість до спілкування», «емоційна нестабільність», «емоційна стабільність», «нерішучість», «сміливість», «впевненість у собі», «тривожність», «адекватність самооцінки», «підпорядкованість», «домінантність», «низька нормативність поведінки», «висока нормативність поведінки», «конформізм», «нонконформізм», «низький самоконтроль», «високий самоконтроль», «розслабленість», «напруженість».

Визначено особливості символів, які характерні для жінок у стані дезадаптації та виявлено відмінності особистісних символів у жінок, що перебувають у стані дезадаптації та адаптованих жінок.

Зокрема встановлено, що адаптованим жінкам у малюнках притаманні символи, що розкривають наявність у них відчуття опори, емоційну стабільність, високу самооцінку, відсутність ескапізму. Для жінок в стані дезадаптації характерні символи у малюнках, що свідчать про відсутність відчуття опори; наявності страху та хвилювання, низької самооцінки, ескапізму. Встановлено тенденцію, згідно якої у дезадаптованих жінок одночасно наявні три або більше з виявлених особливостей особистісних символів.

Багатовимірне застосування реконструкції особистісних символів, а саме: образної, вербальної, візуальної та колористичної реконструкції показало, що завдяки комплексному застосуванню виокремлених видів реконструкції досягається варіювання мовних кодів і відбувається актуалізація особистістю їх мережі, а саме: усвідомлення власної ролі та ролі інших, зміна негативного сприйняття минулого, зміна моделі поведінки, спрямованість на самореалізацію,

усвідомлення причини негативних психологічних станів та їх подолання, вихід із зони психологічного комфорту, розвиток впевненості у собі та власних діях. В результаті оприявлюються нові смисли, усвідомлення яких і зумовлює подолання жінками стану дезадаптації. Встановлено, що ці смисли у жінок в стані дезадаптації стосуються когнітивної, поведінкової та емоційної сфер.

Зафіксовані в ході експериментального дослідження зміни є значущими і не є випадковими, що свідчить про ефективність застосування реконструкції особистісних символів для подолання стану дезадаптації у жінок.

На основі узагальнення даних, отриманих у ході коригувальної роботи, сформульовано практичні рекомендації для психологів, які безпосередньо працюють з жінками у стані дезадаптації, щодо проведення коригувальної роботи із застосуванням реконструкції особистісних символів на основі моделей образної, вербальної, колористичної та візуальної реконструкції.

Вони стосуються особливостей організації персонального консультування, створення безпечного середовища, надання допомоги при формуванні запиту, аналізу зв'язку тематики малюнка з проблемою, що розв'язується; здійснення роботи у парах, вимог щодо необхідності зберігання малюнка, дотримання правил ведення протоколу, обговорення результатів роботи, доцільності виконання домашнього завдання та ін.

Отримані теоретичні та емпіричні напрацювання, можуть бути використані при вдосконаленні навчальних курсів з загальної психології, психологічного консультування, а також для розробки спецкурсів з практичної психології, коригувальної та соціальної роботи. Результати можуть бути використані державними інститутами, закладами освіти, іншими установами з метою розширення арсеналу методів, які застосовують фахівці (психологи, соціальні працівники) для надання психологічної допомоги жінкам у стані дезадаптації з метою його подолання.

Ключові слова: символ, реконструкція символів, стан дезадаптації, функції символу, складові стану дезадаптації, особистісний символ, види реконструкції символів.

ABSTRACT

Lisoivan O.V. Reconstruction of personal symbols as a condition for women to overcome the state of disadaptation. - On rights for a manuscript.

Dissertation on the competition of graduate degree of candidate of psychological sciences on specialty 19.00.01 "General Psychology, History of Psychology". – Institute for Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv, 2021.

Research on the topic of the dissertation was performed during 2014-2018 within the research topics of the Laboratory of Communication Psychology of the Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine "Social Dialogues in Cognitive Communication" (registration number: 0113U002136) and "Scientific and methodological approaches to communication settlement of social conflicts" (state registration number: 0117U000194).

The dissertation is an independent, holistic and complete study, which presents the theoretical and practical aspects of disadaptation in women and identifies the psychological conditions for overcoming it based on the reconstruction of personal symbols. The work contains new scientifically substantiated theoretical and practical results, which is a significant contribution to the development of domestic psychology.

The dissertation presents a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which is manifested in the definition of the essence of the reconstruction of personal symbols as a condition for women to overcome the state of disadaptation and the effectiveness of its use. Based on the generalization of the results of research on the state of disadaptation and reconstruction of symbols, the multidimensionality of the application of reconstruction of personal symbols is described by systematization of its types – figurative, which we understand as a process of finding and transforming personal symbolic meanings with symbolic forms, symbolic images; visual – as a reconstruction of personal symbols with the help of images of the imagination; coloristic – as a reconstruction of personal symbols with the help of color; comprehensive use of which will help to overcome the state of disadaptation in women.

The state of disadaptation is considered as a state of semantic discrepancy between symbolic meanings and direct personal experience. Understanding the process of overcoming the state of disadaptation in the behavioral sphere of the individual is based on the idea of the need for the individual to change, improve and acquire a certain behavior that helps to overcome the state of disadaptation; in the cognitive sphere - the idea that in the analysis of the state of disadaptation of great importance is the problem of semantic interpretation of the individual self, the environment, awareness of the current situation; in the emotional sphere – the idea of the conditionality of the state of disadaptation by negative emotions, awareness of the causes of which and constructive management of which contributes to the adaptation of the individual.

Reconstruction of personal symbols is seen as a process of search and transformation of personal symbolic meanings, where the symbol is understood as a universal language code that helps to identify and understand new meanings. Therefore, the reconstruction of personal symbols becomes a condition for overcoming the state of disadaptation.

A model of application of reconstruction of personal symbols as a condition of overcoming by women of a state of disadaptation in which the three-stage sequence of actions of realization of such reconstruction is developed.

At the first stage the complex of factors of a state of disadaptation is revealed; on the second – personal symbols are reconstructed, such stages of reconstruction as: externalization – disclosure of the meanings pointing to own unconscious mental processes in the form of symbols are allocated; transformation – the change of meanings by the individual in the process of reconstruction of symbols, which opens space for change; internalization – awareness of new meanings through the perception of representations of symbolic images that help to overcome the state of disadaptation; and also defined the means of verbal, visual, coloristic and figurative reconstruction. The third stage involved fixing in the behavior of the algorithm to overcome the state of disadaptation, which is formed by the variability of language codes during the reconstruction of personal symbols.

Were revealed the actualizing and meaningful functions of the symbol in overcoming the state of disadaptation by women, which are manifested in the actualization of certain events and awareness of the meaning of experiences, actions during the reconstruction of personal symbols.

In the main empirical study, standardized methods were used to measure the indicators identified in the pilot study: "adaptation", "disadaptation", "self-rejection", "self-acceptance", "desire for dominance", "fame", "escapism", "acceptance of others", "rejection of others", "emotional comfort", "emotional discomfort", "external control", "internal control", "isolation", "openness to communication", "emotional instability", "emotional stability", "indecision", "courage", "self-confidence", "anxiety", "adequacy of self-esteem", "subordination", "dominance", "low normative behavior", "high normative behavior", "conformism", "nonconformism", "low self-control", "high self-control", "relaxation", "tension".

Were found the features of symbols that are characteristic of women in a state of disadaptation are identified and the differences of personal symbols in women who are in a state of disadaptation and adapted women. In particular, it was found that adapted women in the drawings are characterized by symbols that reveal the presence of a sense of support, emotional stability, high self-esteem, lack of escapism. For women in a state of disadaptation are characterized by symbols in the drawings, indicating a lack of support; presence of fear and anxiety, low self-esteem, escapism. There is a tendency that women with disadaptation have three or more of the identified features of personal symbols at the same time.

Multidimensional application of reconstruction of personal symbols, namely: figurative, verbal, visual and coloristic reconstructions showed that due to the complex application of selected types of reconstruction the variation of language codes is achieved and the individual updates their network, namely: awareness of their own role and role of others past, change of behavior, focus on self-realization, awareness of the causes of negative psychological states and overcoming them, getting out of the zone of psychological comfort, the development of self-confidence and own actions.

As a result, new meanings are revealed, the realization of which determines the overcoming of a state of disadaptation by women. It is established that these meanings in women in a state of disadaptation relate to the cognitive, behavioral and emotional spheres.

The changes recorded in the experimental study are significant and not accidental, which indicates the effectiveness of the use of reconstruction of personal symbols to overcome the state of disadaptation in women.

Based on the generalization of data obtained during the corrective work, practical recommendations are formulated for psychologists who work directly with women in a state of disadaptation to conduct corrective work using the reconstruction of personal symbols based on models of figurative, verbal, color and visual reconstruction. They relate to the features of the organization of personal counseling, creating a safe environment, providing assistance in forming a request, analyzing the relationship of the subject of the picture with the problem to be solved; carrying out work in pairs, requirements for the need to store the drawing, compliance with the rules of the protocol, discussion of the results of work, the feasibility of homework, etc.

The obtained theoretical and empirical developments can be used to improve training courses in general psychology, psychological counseling, as well as to develop special courses in practical psychology, correctional and social work. The results can be used by government institutions, educational institutions, and other institutions to expand the variety of methods used by specialists (psychologists, social workers) to provide psychological assistance to women in a state of disadaptation in order to overcome it.

Key words: symbol, symbol reconstruction, disadaptation state, symbol functions, components of disadaptation state, personality symbol, types of symbol reconstruction.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

A) Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях, затверджених МОН України:

1. Лісойван О. В. Концептуальні підходи до візуальної реконструкції системи символів особистості / О. В. Лісойван // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Інформаційно-аналітичне агенство, 2016. – Том X – Вип. 29. – С. 106-114.

2. Лісойван О. В. Модель дослідження реконструкції системи символів: концептуальні підходи / О. В. Лісойван // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей – К.: Міленіум, 2016. – №38 (41) – С.18-29.

3. Лісойван О. В. Використання реконструкції символів у різних психотерапевтичних підходах / О. В. Лісойван // Наукові студії із соціальної і політичної психології: зб. статей. – К.: Міленіум, 2016. – Вип. 37(40). – С. 299-309.

Публікації у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз:

4. Лісойван О. В. Теоретична модель дослідження вербальної реконструкції символів особистості / О. В. Лісойван // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Вип. 55 – Серія «Психологія». – Харків: ПромАрт, 2017. – С. 134-142.

5. Лісойван О. В. Особливості смислової інтерпретації символів у жінок в стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Збірник наукових праць «Теорія і практика сучасної психології». – Вип. 3. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. – С.43-48.

6. Лісойван О. В. Застосування теоретичних моделей реконструкції символів у роботі з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. –Том 1. – Вип. 1. – Херсон: «Гельветика», 2018. – С.111-117.

Публікації у зарубіжних наукових виданнях:

7. Lisoyvan O. The model of verbal reconstruction of symbols: aspect of disadaptation of personality / O. Lisoyvan // «Tiltai» Klaipeda University – Klaipeda., 2016. – №3(75) – p.127-134.

Б) Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Лісойван О. В. Реконструкція символів як чинник подолання міжособистісних конфліктів у сім'ї / О. В. Лісойван // Мат. круглого столу «Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики», (м.Київ, 18.11.16). – Київ, 2016.

9. Лісойван О. В. Застосування теоретичних моделей реконструкції символів у роботі з жінками в стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень», (м. Одеса, 15-16.09.17). – Одеса, 2017. – С.14-17.

10. Лісойван О. В. Дослідження реконструкції символу в процесі роботи з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти), (м.Львів, 22-23.09.17). – Львів, 2017. – С.9-12.

11. Лісойван О. В. Концептуальні підходи до візуальної реконструкції системи символів особистості / О. В. Лісойван // Тези III Міжнародної науково-практичної конференції «Генеza буття особистості», (м.Київ, 20.12.16).– К., 2016. – С.234-235.

12. Лісойван О. В. Теоретична модель дослідження вербальної реконструкції символів особистості / О. В. Лісойван // Тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін», (м. Суми, 16-17.02.17). – Суми, 2017. – С.45-48.

13. Лісойван О. В. Отримання вторинного змісту символу в процесі роботи з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (м. Запоріжжя, 2-3.02.2018). – Запоріжжя, 2018. – С.185-186.

14. Лісойван О. В. Отримання реконструйованого змісту символу в процесі роботи з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Тези П'ятої Міжнародної

науково-політичної конференції «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності», (м.Одеса, 23-24.02.18). – Одеса, 2018. – С.66-70.

15. Лісойван О. В. Дослідження трансформації символічних систем особистості у процесі роботи з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Тези II Міжнародної науково-практичної конференції «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» (м. Переяслав-Хмельницький, 21.03.18). – Переяслав-Хмельницький, 2018. – С.103-107.

16. Лісойван О. В. Концептуальні підходи до побудови теоретичної моделі дослідження реконструкції особистісної системи символів / О. В. Лісойван // Збірник «Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка». – 2016. – №6 (303) – С. 272-282.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ СИМВОЛІВ ЯК УМОВИ ПОДОЛАННЯ ЖІНКАМИ СТАНУ ДЕЗАДАПТАЦІЇ.....	22
1.1. Теоретичні засади розуміння стану дезадаптації особистості та умов його подолання	22
1.2. Підходи до інтерпретації змісту особистісних символів та їх реконструкції.....	36
1.3. Теоретична модель дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації	59
Висновки до першого розділу.....	63
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДОЛАННЯ ЖІНКАМИ СТАНУ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕКОНСТРУКЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ СИМВОЛІВ.....	66
2.1. Програма дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації та опис вибірки.....	66
2.2. Методичний інструментарій дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації	69
2.3. Моделі дослідження реконструкції особистісних символів.....	85
Висновки до другого розділу.....	90
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ СИМВОЛІВ ЯК УМОВИ ПОДОЛАННЯ ЖІНКАМИ СТАНУ ДЕЗАДАПТАЦІЇ.....	92
3.1. Визначення особливостей застосування реконструкції особистісних символів у подоланні жінками стану дезадаптації.....	92
3.2. Емпіричне обґрунтування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації.....	112

3.3. Застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання стану дезадаптації у консультативній роботі з жінками.....	126
3.4. Практичні рекомендації щодо застосування засобів реконструкції особистісних символів для подолання стану дезадаптації у жінок.....	151
Висновки до третього розділу.....	162
ВИСНОВКИ.....	165
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	169
ДОДАТКИ.....	194

ВСТУП

Актуальність дослідження. Суспільно-політичне напруження в Україні, швидкі зміни у різних сферах життя зумовили втрату відчуття стабільності і зниження здатності до адаптації значної частини населення. На сучасному етапі розвитку людства відходять у минуле чіткі розмежування виключно жіночих і чоловічих сфер відповідальності, сучасна жінка їх часто поєднує, що може призводити до різноманітних конфліктів, емоційного напруження, професійного вигорання та спричиняти виникнення у жінок стану дезадаптації. Зазначене потребує активізації психологічних ресурсів та створення умов, які б сприяли відновленню здатності жінок до подолання стану дезадаптації, що можливо завдяки застосуванню реконструкції особистісних символів у консультативній роботі з жінками.

До вивчення передумов, умов, проявів, стратегій та засобів подолання стану дезадаптації звертаються у своїх роботах вітчизняні і зарубіжні науковці: А. Андрющенко, Л. Бурлачук, Е. Гюан, А. Дюссер, П. Жане, Г. Залевський, М. Мартиненко, Ю. Миславський, А. Налчаджан, В. Сінайко, В.Татенко, Т.Титаренко, О. Хаустова, Л. Хижняк, К. Хорні, О. Чабан та ін. Відзначається, що вміння знаходити засоби вирішення життєвих проблем, здатність долати стани дезадаптації характеризує активного суб'єкта, орієнтованого на досягнення гармонії із самим собою та середовищем.

У сучасних дослідженнях все більше уваги приділяється символічним способам інтерпретації особистісних смислів суб'єкта. Особливості символічного опосередкування досліджуються у контексті розвитку ціннісно-сислової сфери особистості (А. Афанасьєва, Т. Лебедєва), побудови картини соціального світу (В. Бурлачук, І.Жадан), загальнокультурних цінностей в індивідуальній свідомості (Т. Буякас, О. Зевіна), конструювання реальності (Н. Дашенкова), метафоризації у символічній репрезентації дійсності (В. Жовтянська), умов орієнтування у міжособистісних стосунках (О. Воробйова), світосприйняття та розуміння світу (Н. Кулагіною), умов становлення суб'єктності (А. Поляков), переживань

особистості в критичних ситуаціях (О. Шаліна), «перекодування» індивідуальних змістів психічного у метафорично-символічні форми за допомогою когнітивного реконструювання (Т. Яценко), функціонального змісту символів (І. Борейчук, В. Назаревич).

Реконструкцію символу як символоутворення розглядають О. Ранк та Х. Закс, як засіб самоцілення психіки – К. Юнг, як універсальне превербальне повідомлення, мову несвідомого – З. Фройд; як репрезентацію – В. Серкін, С. Лангер; як засіб символізації – М. Кляйн; як засіб коригування емоцій – Н. Лінде, як засіб для роботи з уявою – Б. Дорст, Х. Льюїнер, В. Стюарт, Р. Фогель; як перекодування індивідуальних змістів психічного за допомогою когнітивного реконструювання – Т. Яценко.

Попри значний обсяг праць, присвячених різним аспектам подолання особистістю стану дезадаптації, застосування саме реконструкції особистісних символів у подоланні особистістю стану дезадаптації, зокрема й у жінок, досліджено недостатньо. Актуальність та недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи «Реконструкція особистісних символів як умова подолання жінками стану дезадаптації».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах науково-дослідницьких тем лабораторії психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Соціальні діалоги у вимірах когнітивного спілкування» (2014-2018 рр., державний реєстраційний номер: 0113U002136) та «Науково-методичні підходи до конструювання комунікативних технологій врегулювання соціальних конфліктів» (2017-2019 рр., державний реєстраційний номер: 0117U000194). Тему затверджено Вченою радою Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (протокол № 2/15 від 29.01.2015) й узгоджено бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №4 від 26.05.2015).

Мета дослідження – визначити сутність реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації.

Відповідно до мети було поставлено наступні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні підходи до вивчення стану дезадаптації, його подолання та реконструкції особистісних символів. Побудувати теоретичну модель застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації.

2. Обґрунтувати теоретико-методичні засади емпіричного дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання стану дезадаптації; визначити характеристики особистісних символів під час їх реконструкції жінками в стані адаптації та дезадаптації.

3. Визначити особливості застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації.

4. Розробити програму подолання стану дезадаптації у жінок із застосуванням реконструкції особистісних символів та на основі результатів її апробації надати практичні рекомендації для психологів щодо консультативної роботи із жінками.

Об'єкт дослідження: подолання стану дезадаптації.

Предмет дослідження: реконструкція особистісних символів як умова подолання жінками стану дезадаптації.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань було застосовано комплекс методів, зокрема:

– теоретичні методи – аналіз та узагальнення наукової літератури із проблеми дослідження – для з'ясування стану розробленості предмету дослідження; порівняння та узагальнення даних теоретичних і експериментальних досліджень, теоретичне моделювання – з метою уточнення теоретико-понятійного апарату та концептуальних засад дослідження; систематизація зібраних даних із метою визначення реконструкції особистісних символів як умови подолання стану дезадаптації;

– емпіричні методи: опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд – для визначення психологічних проявів адаптованості/деадаптованості; методика багатofакторного дослідження особистості Р. Кеттелла №105 – для визначення особистісних якостей, що

зумовлюють здатність до адаптації; восьмиколірний тест Люшера – для визначення аутогенної норми (СО) колірних вподобань за А. Вальнеффером як «еталонного індикатора нервово-психічного благополуччя»; методика колірних метафор І. Соломіна – для виявлення можливих причин стану дезадаптації у жінок; проєктивна методика «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич – для визначення особливостей самооцінювання; проєктивна методика «Родина в образах» Т. Зинкевич-Євстигнеєва, Д. Кудзилова – для визначення особливостей міжособистісних стосунків; проєктивні методики «Каракулі» (модифікація А. Копитіна), «Горщик» (В. Назаревич) та тематичне малювання (малюнок за заданою темою) – під час коригувальної роботи із застосуванням реконструкції особистісних символів. Метод інтерпретації особистісних символів (за Н. Андрейчук) застосовувався під час тематичного малювання для визначення мовних кодів (смислів, що актуалізуються під час інтерпретації символів) та мережі кодів (варіативності мовних кодів);

- статистичні методи обробки даних: кореляційний аналіз – для виявлення зв'язків між досліджуваними показниками; порівняльний аналіз за критерієм Т-Вілкоксона – для співставлення спрямованості змін та їх вираженості після коригувальної роботи; Критерій U-Манна-Вітні – для виявлення статистично достовірних відмінностей показників жінок у стані дезадаптації та адаптованих жінок.

Достовірність отриманих результатів забезпечувалась послідовною та систематичною реалізацією теоретичних засад дослідження, валідністю та надійністю використаних методик, ґрунтовним аналізом отриманих показників. Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми SPSS Statistics 22.0.

Наукова новизна отриманих результатів:

Уперше:

– розроблено модель застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації, яка передбачає послідовну реалізацію трьох етапів – етапу визначення стану дезадаптації, результатом якого

є виявлення комплексу чинників стану дезадаптації; реконструкції особистісних символів з виокремленням стадій та засобів реконструкції, завдяки чому відбувається часткове або повне усвідомлення умов подолання стану дезадаптації та етапу подолання стану дезадаптації завдяки закріпленню в поведінці жінки алгоритму його подолання;

– виявлено мережу мовних кодів (усвідомлення власної ролі та ролі інших, зміна негативного сприйняття минулого та моделі поведінки, спрямованість на самореалізацію, усвідомлення причин виникнення негативних психологічних станів та їх подолання, розвиток впевненості у собі і власних діях та ін.), актуалізація та усвідомлення яких в процесі реконструкції особистісних символів сприяє подоланню жінками стану дезадаптації;

– встановлено, що подолання жінками стану дезадаптації зумовлено здатністю реконструювати особистісні символи за допомогою актуалізації та усвідомлення цих кодів (смислів, що отримуються під час інтерпретації символів);

– визначено та описано багатовимірність застосування реконструкції особистісних символів за допомогою систематизації її видів, а саме: образної, візуальної, колористичної, вербальної реконструкцій та обґрунтовано доцільність їх комплексного застосування у процесі коригувальної роботи з жінками у стані дезадаптації.

Поглиблено уявлення:

– про зміст та структуру стану дезадаптації жінок, як про стан смислової невідповідності між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості з психологічною, фізіологічною та соціальною складовими;

– про структурно-функціональні компоненти реконструкції особистісних символів, а саме: про функції особистісних символів під час реконструкції, первинний і вторинний зміст символу, варіативність мовних кодів та стадії реконструкції (екстерналізації, трансформації та інтерналізації).

Дістало подальший розвиток:

– застосування алгоритму реконструкції особистісних символів у роботі з жінками у стані дезадаптації, а саме – визначено етапи (екстерналізації,

трансформації, інтерналізації); функції (актуалізуючу та змістотворну) та види реконструкції;

– організація психологічного супроводу осіб у стані дезадаптації із застосуванням реконструкції особистісних символів.

Практичне значення наукових результатів роботи полягає у розробці коригувальної програми, спрямованої на подолання жінками стану дезадаптації за допомогою реконструкції особистісних символів та виробленні практичних рекомендацій для психологів щодо консультативної роботи із жінками. Основні положення дослідження щодо застосування різних видів реконструкцій особистісних символів, можуть бути використані практичними психологами, соціальними працівниками при вибудовуванні коригувальної роботи та наданні психологічної допомоги жінкам у стані дезадаптації для підвищення їхньої здатності до адаптації. Використаний у роботі психодіагностичний інструментарій може становити методичну основу інших досліджень щодо станів дезадаптації особистості та їхнього подолання. Державні інституції, заклади освіти, громадські організації можуть використати результати дослідження для розширення арсеналу методів надання психологічної допомоги жінкам у стані дезадаптації. Теоретичний та емпіричний матеріал може стати корисним у процесі розробки та викладання навчальних курсів із загальної психології, психологічного консультування, психокорекції, а також при розробці спецкурсів з практичної психології.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження були представлені на наукових та науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень», (м.Одеса,15-16.09.17); Міжнародній науково-практичній конференції «Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти), (м. Львів, 22-23.09.17); III Міжнародній науково-практичній конференції «Генеza буття особистості», (м. Київ, 20.12.16); П'ятій Міжнародній науково-політичній конференції «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (м. Одеса, 23-24.02.18); II Міжнародній науково-практичній

конференції «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» (м.Переяслав-Хмельницький, 21.03.18); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін», (м. Суми, 16-17.02.17); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (м. Запоріжжя, 2-3.02.2018) та круглому столі «Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики» (м.Київ, 18.11.16).

Результати дослідження узагальнено, систематизовано і оформлено у вигляді коригувальної програми «Подолання стану дезадаптації у жінок», яку **було впроваджено**: у навчальний процес роботи закладу освіти спеціалізованої школи №52 з поглибленим вивченням інформаційних технологій Солом'янського району м. Києва (психолого-педагогічний цикл занять з метою подолання стану дезадаптації у жінок; довідка № 180 від 26.12.2019); у практику роботи психологів науково-методичного центру управління освіти Солом'янської районної в місті Києві державної адміністрації у вигляді лекцій та практичних занять (довідка № 46 від 26.12.2019); у індивідуальній консультаційній роботі та групових заняттях з жінками на базі психологічного кабінету за адресою: м. Київ, вул. М. Кривоноса, буд.7, кв.90 (довідка №1/АР від 10.01.2018).

Публікації. Основний зміст роботи відображено у 16 публікаціях, із яких 6 статей – у наукових фахових виданнях, включених до переліку МОН України, 1 – у зарубіжному науковому виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань, із них 18 – іноземними мовами) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, основний зміст роботи викладено на 152 сторінках. Робота містить 9 рисунків та 32 таблиці. Додатки займають 43 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ СИМВОЛІВ ЯК УМОВИ ПОДОЛАННЯ ЖІНКАМИ СТАНУ ДЕЗАДАПТАЦІЇ

У розділі розглянуто теоретико-методологічні підходи до вивчення стану дезадаптації та реконструкції особистісних символів. Наведено визначення понять «стан дезадаптації», «реконструкція особистісних символів», визначено функції символу та потенціал реконструкції символів у подоланні стану дезадаптації. Здійснено психологічний аналіз змісту, основних складових і механізмів виникнення та подолання стану дезадаптації. Представлено теоретичну модель дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації.

1.1. Теоретичні засади розуміння поняття стану дезадаптації особистості та умов його подолання

Існує багато підходів до визначення поняття «стан дезадаптації» у роботах Б. Алмазова, Т. Зубкова, А. Налчаджян, А. Суханова та ін. За деякими визначеннями поняття «дезадаптація» розглядається як «стан» – стан динамічної невідповідності між живим організмом та зовнішнім середовищем, що призводить до порушень фізіологічного функціонування, зміни форм поведінки, розвитку патологічних процесів [90], а іноді як «порушення» – порушення пристосування до умов існування [92]. Е. Гюан та А. Дюссер називав стан дезадаптації «інадаптацією» та говорять про втрату особистістю власної індивідуальності [138]. Так А. Налчаджян підкреслює, що при порушеннях у перебігу процесів адаптації особистість опиняється у стані «дезадаптованості», що виражається у нездатності її адаптації до особистісних потреб та намагань. Станом дезадаптації, на думку А. Налчаджян, можна назвати такий перебіг внутріпсихічних процесів та такі поведінкові прояви, які призводять не до вирішення проблемної ситуації, а до її

ускладнення, посилення труднощів та неприємних відчуттів, які цей стан викликає [171, с.32-24]. Н. Жигінас позначає стан дезадаптації як відносно стійкий симптомокомплекс, який відповідає реєстру межових дохворобливих розладів, які формуються протягом довгого часу: станів внутрішньої напруженості, фобійних включень, роздратування, змін настрою, втоми, слабкості [76]. К. Роджерсом [200], розглядається *стан дезадаптації* як стан смислової невідповідності, когнітивного дисонансу між установками та безпосереднім досвідом особистості.

Розглядаючи поняття «стан дезадаптації» слід підкреслити, що це є *багатокомпонентне утворення*. Так С. Штак розглядає біологічний, соціальний та психологічний стани дезадаптації [265, с.267-273]. А. Маклаков визначає фізіологічний, психічний і соціальний стани дезадаптації, які взаємопов'язані між собою та мають один на одного безпосередній вплив [154, с.16-24]. А. Налчаджян описує соціально-психічний стан дезадаптації [172]; Ф. Березін психофізіологічний, психологічний і соціально-психологічний [32]; А. Коцюбинський та М. Шейніна біологічний, психологічний і соціальний [109, с.233-235]; А. Суханов психофізіологічний, психічний і соціально-психологічний стани [225]. А. Сухарев виділяє когнітивні, емоційні і моторно-поведінкові стани процесу психічної дезадаптації [226].

Аналіз теоретичних підходів до вивчення стану дезадаптації дозволяє визначити три напрямки: фізіологічний, психологічний та соціальний.

Автори, які розглядають стан дезадаптації з позицій *фізіологічного* підходу, вказують на патологічні та непатологічні стани дезадаптації та розглядають зміни у функціонуванні відповідних функцій та систем організму. На думку С. Семічева стан дезадаптації розглядається як один з проміжних станів здоров'я людини на континуумі від норми до патології, найбільш близьке до клінічних проявів хвороби [212]. Залежно від природи, характеру та ступеня порушень адаптації С. Белічева виділяє патогенну дезадаптацію, яка виникає при відхиленнях психічного розвитку та нервово-психічних захворюваннях, в основі яких лежать функціонально-органічні враження центральної нервової системи [29]. Т. Зубкова розрізняє фізіологічний «тип» дезадаптації, як патогенну дезадаптацію, яка викликана

захворюваннями, які стримують процеси накопичення соціального досвіду і перешкоджають адаптації людини в суспільстві [85]. Не можна також не зазначити стани дезадаптації жінок, які пов'язані з фізіологічними змінами, зі старінням, менопаузою та ін. Тривале і особливо різке перенапруження стає бар'єром психічної адаптації та призводить до преневротичних станів, котрі виражаються лише в окремих найбільш легких порушеннях – підвищеній чутливості до звичайних подразників, незначній тривожності, неспокої, загальмованості у поведінці, безсонні та ін. Стани дезадаптації можуть визначатися фізіологічними порушеннями з атиповими реакціями на стрес, де ці порушення можуть ставати причиною та наслідком стану дезадаптації. Процес таких порушень на фізіологічному рівні є результатом тривоги, почуття гніву, страху та провини, які виникають на емоційному та когнітивному рівнях. Ф. Березін, розуміючи процес подолання стану дезадаптації як адаптаційний, стверджує що призначення психічної адаптації полягає в тому, щоб наряду з підтриманням власного психічного гомеостазу, забезпечувати оптимізацію постійної взаємодії людини з оточенням і встановлення адекватної відповідності між психічними і фізіологічними характеристиками [32].

Стан дезадаптації розглядається з точки зору *соціального* підходу (Б. Алмазов, С. Раттер), як процес порушення рівноваги особистості і середовища. Згідно Г. Сельє, дезадаптація визначається наявністю стану тривоги і розглядається як наслідок невідповідності потреб особистості, що обмежується вимогами соціального середовища. Найважливішим показником дезадаптації є брак «ступенів свободи» адекватного та цілеспрямованого реагування людини в умовах психотравмуючої ситуації внаслідок прориву адаптаційного бар'єру, який має біологічну і соціальну основи [210]. Людина може бути соціально адаптованою, але знаходитись у стані дезадаптації. Поява стану дезадаптації через психологічний комплекс соціального відчуження суб'єкта, усвідомлення своєї некомпетентності спонукає особистість до переходу на захисні форми поведінки, створення смислових і емоційних бар'єрів у відношенні з оточуючими, зниженню рівня домагань і самооцінки (Б. Алмазов, К. Лебединська, М. Певзнер). Ці дослідження

лежать в основі теорії, яка розглядає компенсаторні можливості організму, де під соціальною дезадаптацією розуміється психологічний стан, зумовлений функціонуванням психіки на межі її регуляторних і компенсуючих можливостей, що виражається в недостатній активності індивіда, у неповній реалізації його основних соціальних потреб, у порушенні самоствердження і вільного вираження своїх здібностей, неадекватної орієнтації в ситуації спілкування, в спотворенні соціального статусу дезадаптованого. С. Белічева відокремлює також психосоціальну дезадаптацію, пов'язану з віковими та індивідуально-психологічними особливостями – акцентуації характеру, особливості емоційно-вольової, пізнавальної та мотиваційної сфер та соціальну дезадаптацію, яка виражається в порушенні норм моралі і права, в асоціальних формах поведінки і деформації системи внутрішньої регуляції, ціннісних орієнтацій, соціальних установок [29]. За оцінками Т. Зубкової, в основі типології дезадаптації лежать дві групи факторів: фактори середовища та фактори стану людини [85]. А. Реан розглядає соціально-психологічну дезадаптацію як процес, що потребує самозміни особистості у відповідності з вимогами ситуації [197]. Показниками соціальної дезадаптації є причини, що лежать у професійній діяльності, міжособистісній сфері та ін.

Про *психологічну* дезадаптацію пише К. Платонов, як про порушення, які пов'язані з такими станами як напруженість, психологічний стрес [207]. Так Т. Титаренко розглядає дезадаптацію з точки зору життєвої кризи [233], підкреслює важливість особистісного життєконстрування для подолання негативного стану [232]. За Т. Яценко, процес адаптації це майстерність свідомого привласнювати силу несвідомого для реалізації «витіснених інтересів» [270, с. 28-44], що теж стосується психологічної сфери особистості. Т. Зубкова відокремлює психологічну дезадаптацію, яка викликана особливостями розвитку психічних процесів і функцій людини, пов'язаних з індивідуально-психологічними параметрами особистості [85]. А. Коцюбинський, М. Шейніна розглядають психологічну дезадаптацію як складову психічної, котра складається з трьох блоків:

біологічного, психологічного і соціального та включає в себе пізнавальні, емоційно-вольові, мотиваційні та практичні аспекти [200].

Таким чином теоретичний аналіз підходів до розуміння поняття «стан дезадаптації» показав, що уявлення дослідників про її суть і структуру неоднозначні. Відсутня необхідна єдність у трактуванні. Визначення поняття «стан дезадаптації» досить різноманітні і суперечливі. Таке різноманіття понять пов'язане з використанням їх у різних галузях науки (соціологія, біологія, психологія та ін.), зі специфікою завдань досліджень, а також з розходженням підходів, прийнятих в окремих наукових школах. Отже, у психології, по-різному розглядають сутність і структуру стану дезадаптації, розуміючи його як цілісне багатокomпонентне утворення. У даному дослідженні стан дезадаптації розуміється як стан смислової невідповідності між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості. Стан дезадаптації може визначатися за трьома складовими: фізіологічною, соціальною та психологічною. Де психологічна складова пов'язана з індивідуально-психологічними причинами стану дезадаптації особистості, фізіологічна викликана фізіологічними причинами (хвороби, зовнішні пошкодження тіла та ін.), соціальна з причинами у професійній діяльності, міжособистісній сфері та ін., які перешкоджають її адаптації. Всі ці три складові стану дезадаптації взаємопов'язані між собою та безпосередньо можуть визначають характеристику загального стану особистості в цілому. Найбільш продуктивним в контексті нашого дослідження видається *комплексний підхід* до вивчення цього стану з відокремленням психологічної, фізіологічної та соціальної складових стану дезадаптації у жінок.

Зростання рівня соціальних змін у суспільстві обумовлює потреби адаптації людини до нових умов. Випадки дезадаптації порушують стан соціальної системи і потребують його подолання, у тому числі і психологічними засобами. Подолання стану дезадаптації багатьма науковцями вивчались з точки зору різних видів адаптації. Так, наприклад, професійну адаптацію досліджувала О. Солодухова [219], М. Шик [263].

Вивчення умов подолання стану дезадаптації особистості все більше привертає увагу науковців та практиків, які працюють у різних напрямках психології. Так, наприклад, умови шкільної дезадаптації вивчались Т. Опалюк [178, С. 338-344], умови адаптації до професійної діяльності розглядає С. Хатунцева [253], організаційно-педагогічні умови адаптації О. Гура [65], умови життєдіяльності з точки зору адаптації Л. Зданевич [80].

Варто зазначити, що в суспільних науках термін «чинник» використовується у загальному значенні «причини», «рушійної сили» будь-якого процесу або явища. Інколи його використовують у значенні таких понять як «умова», «детермінант», «фактор» та ін. Так, наприклад, проєктивну діяльність як фактор соціально-професійної адаптації С. Ізбаш [94], фізичну культуру як фактор підвищення адаптаційних можливостей О. Кокун [106, С. 47-50]. А. Зелінський, виокремлює поняття «умова» від інших вищезгаданих визначень. Обумовлене це тим, що під умовами (у нашому випадку реконструкція особистісних символів) зазвичай розуміють обставини, які впливають на розвиток причинного зв'язку та визначають характеристики цього процесу і можливості його виникнення. Умову як необхідну обставину розглядає С. Ожегов [177]. У свою чергу чинник – це те, що детермінує, що є причиною будь-якого процесу або явища, яка визначає властивості досліджуваного процесу та є домінантою розвитку та зміни досліджуваного явища, носить обов'язковий і незмінний характер, загальний для всіх індивідів, тобто є постійно діючою умовою. Тому ми використовуємо поняття «умови» у значенні необхідної обставини, якою в даному дослідженні є реконструкція особистісних символів.

Проблема дезадаптації особистості, визначення умов, які сприяють її виникненню та можливості подолання цього стану, досліджується багатьма вченими: П. Жане [186], Г. Залевський [79], Ю. Миславський [165], В. Сінайко [217], О. Чабан [256], О. Хаустова [256], А. Андрющенко [254], Л. Хижняк [254] та інші, в різних галузях і підгалузях науки. Окрім психології, стан дезадаптації вивчається в багатьох інших науках: у педагогіці, медицині, соціології і навіть в юриспруденції.

До вивчення передумов, умов, проявів та стратегій подолання стану дезадаптації звертаються у своїх роботах як вітчизняні так і зарубіжні науковці. Вивченням проявів дезадаптації в емоційній та поведінковій сфері особистості займалися П. Жане [186], Г. Залевський [79] та ін. В якості передумов подолання стану дезадаптації розглядають пошукову активність та творчість Ю. Миславський [165]. Пошуком стратегії корекції дезадаптації у студентів – В. Сінайко [217], стратегій подолання дезадаптації в умовах суспільної кризи на основі умов життєстійкості – О. Чабан, О. Хаустова [256], стратегії подолання соціальної дезадаптації жінок звільнених з місць позбавлення волі на основі соціальної реінтеграції – А. Андрющенко, Л. Хижняк [254], розробкою засобів корекції дезадаптації безробітних з особистісними розладами – М. Мартиненко [157].

Так, в медичній психології досліджуються дезадаптивні прояви особистості, які обумовлюються такими умовами, як: порушення мислення, мовлення, сприйняття, пам'яті, нервово-психічні розлади, втрата мотивації, психопатологічні захворювання та ін. Порушення вищих психічних функцій, що призводять до дезадаптивної поведінки особистості розглядали В. М'ясіщев [168], [169], С. Рубінштейн [205], Є. Хомська [255] та ін. Розлад мотиваційної сфери унаслідок алкоголізму, що призводить до дезадаптації особистості, розглядали О. Мішина [40], Б. Братусь [41]. Ознаки дезадаптивної поведінки патологічних форм систематизовані в дослідженнях В. Ковалевої [103], О. Степанової [104]. У педагогічній сфері дезадаптацію особистості у зв'язку з девіантною поведінкою, ригідністю та іншими показниками вивчали Л. Зюбін, [86, с.59-63], А. Кочетов [110], І. Невський [173], М. Алемаскін [8, с.5-11] та ін. Механізми психічної дезадаптації та шляхи її коригування аналізуються у роботах А. Личко [145], Ю. Александровського [6, с.5], [7, с.36] та ін. Соціальним факторам дезадаптації та регуляції поведінки присвячені дослідження М. Бобневої [37], С. Арзуманян [9], С. Беличової [29] та ін. Про вплив афективних станів та емоцій (агресії та ін.) через травмуючі ситуації пише Я. Калашник [94]. У роботах П. Жане [186] та А. Фрейда [248] показано, що емоційні ознаки дезадаптивної поведінки сприяють виникненню страху дії, ускладненню комунікацій та ін. Дезадаптивні прояви у

поведінці вивчались Г. Залевським [79] та ін. Такі дослідники, як І. Артюхов, О. Новиков, В. Капітонов, В. Борцов вивчали типи соціальної дезадаптації [13]; багато уваги приділив вивченню «психічної» та «психофізіологічної» адаптації Ф. Березін [32]; П. Волошин – посттравматичним стресовим розладам [54]; І. Лещина – дезадаптованим станам в сучасних умовах [136]; О. Чабан – дезадаптації людини в умовах суспільної кризи [256]; М. Маркова – пост стресовим дезадаптивним станам на тлі соціальних змін [156]; О. Остапенко – «розладам» адаптації у навчанні [179]; А. Харченко – дезадаптації при суїцидальній поведінці [252]; Т. Ткаченко – при поведінці, яка «відхиляється» від норми [192, с.160]. Подальше розширення уявлень про стан дезадаптації особистості можна прослідкувати в публікаціях Г. Овчинникової, яка розглядала «психічну середовищну» адаптацію [176, с.104-106]; В. Петровський розглядав дезадаптацію через психологію «неадаптивної активності» [185] та «розвиваючу» особистість [193], Б. Разумов велике значення приділив соціальній дезадаптації [195, с.24-26]; В. Аршавський, В. Ротенберг вивчали «пошукову активність» як засіб подолання дезадаптації [203]; Г. Сельє – «дистрес» [211]; Б. Положій та В. Семке – «пограничні стани», які близькі або подібні дезадаптації [213]; Е. Соколова досліджувала дезадаптацію при «аномаліях» особистості [218], причини та подолання дезадаптації [222]; В. Фадєєв – дезадаптаційні прояви [238, с.40-45]; Е. Фромм людську деструктивність [249]. Це вказує на нову можливість розширення уявлень про стан дезадаптації за допомогою застосування реконструкції особистісних символів як умови його подолання.

Узагальнення їх досліджень дозволило умовно виокремити три основні підходи до подолання стану дезадаптації особистості у поведінковій, когнітивній та емоційній сферах.

В основі підходу до подолання стану дезадаптації, що належить до поведінкової сфери лежить уявлення про необхідність особистості у зміні, удосконаленні та набутті певної поведінки, що сприяє подоланню стану дезадаптації.

З нашої точки зору, обумовлене це тим, що у відповідності із загальною парадигмою, наприклад біхевіористської психології, в основі концепцій подолання стану дезадаптації знаходиться саме поведінка. Це поведінкові акти, що спрямовані на зняття дезадаптогенних ознак, на переорієнтацію та трансформації процесів поведінки, на закріплення певних навичок пристосування, формування адекватної поведінки, удосконалення відносин з оточуючими. С. Рубінштейн [204], А. Леонт'єв [128] вважали, що причиною стану дезадаптації є невідповідність цілей особистості результатами, які досягаються нею в процесі її діяльності. Розвиваючи підхід про виділення зовнішнього і внутрішнього вектору подолання стану дезадаптації (А. Реан) [197], можна вказати, що поведінкові концепції подолання дезадаптації спрямовані на різні аспекти взаємодії суб'єкта адаптації з предметним, соціальним і професійним оточенням.

З нашої точки зору поведінковий підхід до подолання стану дезадаптації особистості може розглядатися з точки зору будь-якої поведінкової стратегії. У тому числі творчої діяльності, де застосування реконструкції особистісних символів при цьому може вказувати на певний дисбаланс у поведінковій сфері особистості за допомогою процесу пошуку і перетворення (реконструкції) особистісних символів. В. Роменець вважав шляхом до становлення та саморегуляції особистості вчинки [202], вчинковий підхід розглядає В. Татенко [231]. К. Хорні розроблена «універсальна стратегія адаптації», котра розглядає три її типи: «рух від зовнішнього впливу» (капітуляція), «рух разом» – узгодженість внутрішнього стану із зовнішнім впливом (пристосування), та єдину серед них конструктивну стратегію адаптації – протистояння зовнішнім обставинам та їх подолання («рух проти») [208, с.28], котрий, з нашої точки зору, підкреслює важливість стратегії поведінки особистості в стані дезадаптації.

Слід окремо підкреслити роль творчої діяльності як умови подолання стану дезадаптації. Так О. Солодухова наголошує на тому, що професійна адаптація є активним, творчим процесом, під час якого особистість не лише засвоює нові для себе види діяльності, а й зумовлює їх зміни [219]. Творча діяльність теж виступає, на думку К. Юнга, умовою «відновлення особистості, оскільки дозволяє подолати

керівництво свідомості та досягти рівноваги» [96, с.30]. Ефективність застосування мистецтва ґрунтується на тому, що даний метод дозволяє експериментувати з почуттями, досліджувати і висловлювати їх на символічному рівні. Під час коригувальної роботи змінюється ставлення людини до власного минулого травматичного досвіду та переживань. Така діяльність, на основі реконструкції символів, дозволяє досягти стану психологічного комфорту, може бути спрямована на усвідомлення свого ставлення до того, що відбувалось, і на зміну цього ставлення [274]. На коригувальне значення малювання, як художньої діяльності та як інформативного методу, що підкреслює психологічні особливості людини вказує і Н. Шамрай [262]. Л. Виготський під символічною функцією розумів володіння словом та підкреслював творчу, перетворюючу роль у сприйнятті дійсності. Л. Виготський вказує на те, що при цьому процес розвитку свідомості є процесом народження смислів, завдяки чому програмується активність особистості. Він підкреслював, що знакові засоби виникають у процесі інтеріоризації діяльності та говорить про гіпотезу в якій становлення діяльності, як доцільної активності невід'ємне від появи та використання знакових засобів. При цьому, знаково-символічні засоби необхідні для реалізації нових програм активності, яка перетинає соціальне життя особистості. Звернення до процесів психологічного опрацювання смислів пов'язане з практикою використання знакових засобів [56]. Слід підкреслити, що реконструкція особистісних символів при цьому може ставати виключно умовою, яка вказує на певний дисбаланс у поведінковій сфері особистості за допомогою інтерпретації змісту особистісних символів.

Підхід до подолання стану дезадаптації, що належить до когнітивної сфери особистості ґрунтується на тому, що при аналізі стану дезадаптації велике значення має проблема змістової інтерпретації особистістю себе, оточуючого середовища, усвідомлення поточної ситуації та ін. Згідно когнітивного підходу реконструкцію особистісних символів використовують, щоб «зрозуміти своє ірраціональне мислення» [279]. Передбачається, що якщо в процесі інформаційної взаємодії із середовищем особистість стикається з інформацією, яка суперечить наявним у неї

установкам, виникає неузгодженість між змістовним компонентом установки і образом реальної ситуації. Ця розбіжність (когнітивний дисонанс) і переживається як стан дискомфорту (загроза). Загроза, у свою чергу, стимулює особистість до пошуку можливостей зняття або зменшення когнітивного дисонансу. На думку Т. Яценко свідоме задає форми і способи адаптації до соціуму, а несвідоме, завдяки ситуативним захистам, діє паралельно, застосовуючи механізми заміщення, переносу, проєкції, сублимації та ін. Психологічні захисти (завдяки відступам від реальності, викривленню інформації, її пропускам, побудові ілюзій і т. п.) забезпечують процес суб'єктивної інтегрованості психіки за наявності її об'єктивної дезінтегрованості [272]. Отже, ми бачимо, що психологічні змістові захисти сприяють стану дезадаптації особистості. На думку З. Фрейда умовами подолання стану дезадаптації стають підсвідомі процеси особистості та усвідомлення причин невротичних конфліктів за допомогою аналізу змісту вільних асоціацій, сновидінь, обмовок та інтерпретацій цих даних [96, с.386-388].

Вважаємо, що особистість може подолати стан дезадаптації за рахунок самозміни власних установок та усвідомлення нових смислів. А. Налчаджян вважає, що «уявне Я» особистості є своєрідною захисною адаптивною підструктурою самосвідомості, при цьому захисні механізми розглядаються як засоби адаптації та формування особистості [171, с.332-333]. Він говорить про когнітивну адаптацію, як процес адаптації особистості за допомогою своїх пізнавальних процесів. Автор вважає, що сам процес розмірковування стосовно проблемної ситуації, вже є адаптивним процесом [171, с.235-236]. Л. Рапопорт та Д. Саммерс [285, с.4] висунули ідею про адаптивність суджень, де мислення є адаптивним процесом, котре поступово виробляється у процесі взаємодії людини з фізичним та соціальним світом, а судження як важливий аспект мислення дає змогу подолати невизначеність і адаптуватись до неї, підтримуючи тим самим організованість поведінки.

Говорячи про когнітивні підхід до подолання стану дезадаптації, вважаємо, що слід підкреслити роль позитивної психології Н. Пезешкіана [180] та його власної концепції і стратегії. Патопсихологічні симптоми трактуються ним як

форми реакції адаптації. З точки зору позитивного підходу в кожному симптомі можна знайти не тільки погане (негативне), але і позитивний початок, при цьому стан дезадаптації – це насамперед здатність людини глибоко, емоційно реагувати на конфлікт. Далі треба займатися не стільки дезадаптацією, скільки конфліктом, який стоїть за цим станом. Для досягнення цієї мети широко використовуються притчі, повчальні історії, казки з вбудованою реконструкцією символів. Одне із завдань полягає в умінні максимально актуалізувати позитивні особистісні особливості і звести до мінімуму негативні.

Когнітивні особливості подолання стану дезадаптації розглядають також А. Елліс та А. Бек [31]. Так, А. Бек вважав, що стан дезадаптації розвивається у людей, які сприймають світ у трьох негативних категоріях: негативний погляд на сьогоднішнє, безнадія відносно майбутнього, знижене почуття власної гідності. А. Елліс виходить з того, що тривога, почуття провини та інші психологічні проблеми пов'язані не з психотравмуючими ситуаціями як такими, а тим, як люди сприймають ці події, що вони думають про них. Підкреслюючи необхідність, в першу чергу, ідентифікування подібних думок, заміни дезадаптаційних стереотипів мислення на більш реалістичні, використовуючи при цьому моделювання, заохочення і логіку.

Думка про істотну роль інтелектуальної сфери особистості у процесі подолання стану дезадаптації, розділяється більшістю авторів. Насамперед, даний підхід розроблявся в теорії когнітивного розвитку Ж. Піаже. Згідно з даною теорією, організація розумової діяльності, розвиваючись від найпростіших рухових координацій до абстрактно-логічних міркувань і формування на цій основі гіпотез, забезпечує вирішення проблеми подолання стану дезадаптації [186]. Розвиваючи ідеї Ж. Піаже, У. Найссер робить акцент на безперервній динаміці когнітивних навичок, які зазнають систематичних змін. Розвиток когнітивних схем ініціюється і супроводжується внутрішнім переструктуруванням. А. Вертгеймер детально досліджує операцію перецентрування, яка полягає в переході від однобічного, часто егоцентричного бачення ситуації, до відображення цілісної структури, її основних елементів. Він підкреслює нерозривний зв'язок пристосувальних

процесів продуктивного мислення з адаптацією особистості [50, с.209]. Л. Бурлачук теж підкреслює важливість саме інтелекту впливати на процес адаптації: інтелект – це те, що забезпечує ефективність подолання стану дезадаптації [44, с.38].

Що стосується подолання стану дезадаптації, котре відноситься до емоційної сфери особистості слід зазначити, що психологічні проблеми супроводжуються негативними емоціями (негативні спогади минулого, песимістичний погляд у майбутнє), страху, хвилювання (часто не реалістичними), гнівом та слугують одним з показників стану дезадаптації особистості. Тому у психології виник підхід, в основі якого лежить уявлення про обумовленість стану дезадаптації певними емоціями (смуток, гнівом, страхом, хвилюванням та ін.), подолання яких сприяє адаптації особистості. Так Х. Гартман стверджує, що знання саме по собі ще не дорівнює адаптованості, для успішної адаптації необхідна не тільки когнітивна складова (інформація), але і емоційна готовність [208,с.34]. Р. Ассаджиолі [17], вважає ознаками подолання стану дезадаптації: пізнання свого справжнього «Я», формування або перебудова особистості та позбавлення від психічних розладів (хвилювання, страху, неврозів та ін.). У символдрамі Х. Льюїнер виділяє людей, з одного боку, зі слабким або незрілим «Я», а, з іншого боку, з сильним і зрілим «Я». В останньому випадку сильно виражений принцип реальності, такі люди не мають ніяких невротичних порушень [126]. Г. Костицький описує фази накопичення негативних емоцій у разі довгої відсутності виходу з невирішеної проблеми: активність змінюється гнівом, агресією (стенічне заперечення емоцій); потім туга, відчай, депресія (астенічне заперечення емоцій) та «фаза зриву адаптації» [208, с.32] – невроз. Невроз, при цьому на думку багатьох психологів може бути варіантом психологічної адаптації (Л. Козловська, А. Нальчаджан та ін.) [208, с.33]. З коригувальної точки зору патогенним еквівалентом адаптації є тривога, страх, гнів, агресія, невротизація. Тому вважаємо, що однією з умов подолання стану дезадаптації повинні бути відсутність постійно виражених негативних емоцій.

Н. Лінде, застосовуючи емоціонально-образний напрямок коригування зазначає, що саме емоція є критерієм успіху, самопочуття та мотивації особистості

і запропонував наступний алгоритм роботи із символом: почуття – образ – аналіз – дія [137, с.36]. Л. Виготським підкреслюється важливість емоційного стану при зверненні до процесів психічного опрацювання смислів: «хто відірвав мислення від афекту, той назавжди закрив собі шлях до пояснення причини самого мислення» [56, с.21]. Спочатку повинно бути усвідомлення смислів образних символів через емоційні переживання, відчуття та вже після цього побудова «когнітивної семантики», де мова є засобом фіксації та трансляції смислів [56].

Представники его-психології А. Фройд [248], Г. Гартманн роблять акцент на его-функціях, розглядаючи розвиток «Его» в якості того, що визначає психологічне здоров'я особистості. Г. Гартманн вважає, що стан дезадаптації є предметом, який повинен розглядатися і в біології, і в соціології, та підкреслює велике значення вільної від конфлікту сфери «Я», що включає страх перед реальністю, захисні процеси, супротив [76]. У добре адаптованій особистості, на думку Г. Гартмана, продуктивність, здатність насолоджуватись життям та психічна рівновага не порушені. В. Чешев виокремлює два шляхи «фіксації» смислів у свідомості особистості: емоційне образне сприйняття, яке пов'язане з характерними символами, що позначають смисли та абстрактне понятійне оформлення смислів [260, с.81]. Саме тому, на нашу думку, важливо враховувати емоційну сферу, яка може впливати на когнітивну та поведінкову сфери особистості та ставати показником подолання стану дезадаптації у жінок.

У сучасній науці, у тому числі і у психології, категорія дезадаптації особистості трактується з різних позицій, у загальному контексті розвитку особистості. Також існують різні погляди на умови, причини, рівні і компоненти стану дезадаптації особистості. В інтересах дослідження, за «умову», як необхідну обставину, ми приймаємо в роботі «реконструкцію особистісних символів», яка виступає умовою подолання жінками стану дезадаптації.

Спрямування на зміну та набуття певних стратегій та навичок поведінки, цілепокладання, удосконалення відносин з оточуючими та ін. є умовами подолання стану дезадаптації у поведінковій сфері. У когнітивній сфері надається велике значення проблемі усвідомлення змістовної інформації особистості стосовно себе,

поточної актуальної ситуації та навколишнього середовища, розвитку позитивного мислення, переосмислення змісту минулого. В емоційній сфері чи не головною з умов подолання стану дезадаптації є відсутність тривоги, страху, гніву, агресії, суму та ін. Подоланню стану дезадаптації сприяє усвідомлення неусвідомлюваних раніше особистісних смислів з метою більш реалістичного сприйняття дійсності та себе.

Слід зазначити, що у поведінковій сфері використовується, як творчий засіб, робота із символами та їх реконструкція, що може вказувати на певну поведінку як умову подолання стану дезадаптації особистості. А згідно когнітивного підходу реконструкцію особистісних символів використовують, щоб зрозуміти своє ірраціональне мислення. В емоційній сфері реконструкцію символів використовують з метою отримання смислів, що можуть вказувати на необхідність подолання страху, суму, агресії та ін. та через емоційні переживання особистості отримувати смисл особистісних символів під час її реконструкції. Що й спонукало нас до більш ґрунтовного аналізу процесу реконструкції особистісних символів в контексті його застосування у подоланні жінками стану дезадаптації.

1.2. Підходи до інтерпретації змісту особистісних символів та їх реконструкції

Слово «символ» походить від грецького дієслова «symballein», де sym – «разом», а ballein – «кидати», що буквально означає «кидати разом», «скидати в одне місце» [240, с.568], або «symbolon» (знак, сигнал, ознака, прикмета, пароль, емблема) – знак, котрий «пов'язаний з предметністю, яку він позначає, при цьому смисл знаку та його предмет представлені виключно самим знаком і розкривається через його інтерпретацію» [238, с.568]. В. Зеленський розуміє символ як «найкраще із можливих виражень або зображень чогось невідомого [81, с.125]. Символ розглядають як засіб діагностики ціннісно-сислової сфери особистості А. Афанасьєва [18], побудови картини соціального світу В. Бурлачук [43], Т. Буякас та О. Зевіна як досвід твердження загальнолюдських цінностей [45] та як

засіб для самопізнання [46], Н. Дашенкова як засіб конструювання реальності [66], В. Жовтянська у контексті символічних репрезентацій дійсності [77], Н. Кулагіна [116, с.3-10] у контексті символічної свідомості, Т. Лебедева [123] як засіб розвитку ціннісно-сміслових уявлень, А. Поляков [191, С.76-80] символічну функцію свідомості як умову розвитку та становлення суб'єктності, О. Шаліна [261], як символічне переживання особистості в критичних ситуаціях, А. Ткачов як засіб пізнання, що «утворює хаос» [234]; О. Тарасова [228] як динамічну інваріативну структуру, де інваріант є символічним перетворення; О. Горшков, Т. Лукман [63] як те, що позначає та конструює реальність.

На багатозначність цього поняття вказує філософське розуміння символу. Так виокремлюються такі його значення, як: «зустрічі людей та річок» (Гомер) [230, с.17]; слово, яке у прихованому вигляді містить якості речей (Демокрит); щось нове, що утворене з частин (теорія Емпедокла); те що приховує у собі певний таємний смисл (Піфагор); символи як «мовні знаки» (Аристотель) [235, с.89]; як те, що наближене до Бога [235, с.346], як спосіб ідентифікації особистості [230, с.17]. І. Кант говорить про символ як особливий вид представлення за допомогою якого передається те, що можливо передати інтуїтивним розумінням [95, с.373]. Філософ А. Лосев [147]. виокремлює дев'ять характеристик у визначенні поняття символ: смисл, звернення, закон, закономірна упорядкованість, внутрішнє та зовнішнє вираження, структура, знак що народжує інші структури, тотожність, різні та протипоставлені одиничності.

Слід зазначити, що символ розглядається в багатьох психологічних підходах по різному: як образ, енергія, знак, цілісність, симулякр, універсальний код, мовна матриця, цінність, що транслює смисли та ін., що теж вказує на відсутність єдиного визначення цього поняття. Символ як «сутність» та «енергію» розглядає Г. Тарнапольська, виокремлюючи зовнішній та внутрішній рівні символу. Внутрішній рівень символу – це його потенційний зміст, який не втілюється в емпіричній реальності та зовнішній – передбачає вираження назовні. Символ виражає смисл в образі; «форма фіксує визначеності речі, котра виникає у зв'язку з певним смислом, а людина упорядковує його в певну картину відповідно до

системи цих смислів [229]. Символ як те, що виявлено в образі і що несе у собі значущий смисл, розглядають Ю. Дерябіна та В. Дерябін [72]. Вони виділяють наступні види символічних зв'язків: символ як образ, символ як умовний знак, символ як симулякр, символ як цінність.

Важливо розглянути різницю між символом, знаком та симулякром. Так Е. Спірова виокремлює ідею про різницю та схожість між поняттями знаку, образу, симулякру та символу на основі їх зв'язку з предметністю [223, с.36-43]. Тут символ, як соціокультурний феномен, тісно пов'язаний з предметним змістом образу.

Розглядаючи природу символу, можна говорити на її знаковість, яка пов'язана з існуванням «симулятивної реальності», в якості структурної одиниці якої виступає «симулякр» (за Ж. Бодрияром). Ж. Дельоз стверджує, що «Копія – це образ, який наділений схожістю, а симулякр – образ, котрий позбавлений схожості» [68, с.334]. Досліджуючи поняття симулякр, можна говорити про вид символу, який є копією образу, який ніколи не існував та не має ніякого зв'язку з дійсністю, при цьому він починає сприйматися як компонент дійсності.

Говорячи про знак у контексті символу С. Зенкін аналізує символ як «знак», «знакову подію» [82]; Н. Казарьян розглядає «знак-символ» з позиції знаку, як інструмента пізнання соціокультурної реальності [93], Г. Фреге називає знак «графічним символом» [244]; знак, як слово або графічний символ може виступати «смислом знаку» [243], має якість «ненасиченості» [245]. При цьому особистість це «рабиня мови, рабиня дискурсу із самого народження» (за А. Дьяковим) [75, с.195]. Порівнюючи символ і знак слід відзначити також підходи А. Уланова, С. Лангер та інших авторів. А. Уланов розглядає суспільство як те, що «транслює за допомогою знаково-символічного апарату інформацію» [237], С. Лангер говорить про знак як про «засіб, який позначає дію, а символ це зброя думки» [121, с.59]; А. Лосєв вказує що символ існує на всіх рівнях буття і «якщо обмежити погляд на символ лише одним рівнем, він буде вироджуватись у знак», що має обмежену сферу застосування [1, с.72]. Ч. Пірс говорить про те, що символ «не вказує на конкретну річ, він детонує певний тип речей» [189, с.87]; символ порівняно зі знаком має

більш глибинний зміст [198], надає смислову глибину та смислову перспективу (за М. Бахтіним) [28, с.220]. При цьому Х. Керлот [118, с.14] відокремлює наступні ознаки, які вказують на відмінності символів від знаків: безмежність розкриття смислів під час інтерпретації та співвідношення з предметом; здатність встановлювати комунікацію, яка знаходиться у полі відносної понятійності смислу під час тлумачення; багатозначність та можливість знайти притаманний кожній особистості рівень розуміння; вектор руху в розумінні від окремих смислів до справжньої цілісності. Виокремлюючи відмінності символу та знаку слід підкреслити невичерпність символу, який на відміну від знаку не може бути зведений до визначеності без власної інтерпретації особистості, він містить можливість нового розкриття смислу та варіативність значень, що отримується за допомогою знакових форм під час тлумачення символу особистістю.

Символ залежить від смислу та вимагає особистісного тлумачення. У цій багатозначності вибору, переходами між смислами полягає роль символу. З метою вірного трактування символу Л. Вітгенштейн вказує на необхідність «використовувати таку символіку, яка не використовує один і той же знак для різних символів» [52, с.325], оскільки кожна нова ситуація «продукує нове значення вже засвоєної інформації» (за А. Курловим) [117, с.13]. Г. Гегель [235, с.342] теж вказував на багатозначність смислів символу, де символ розглядається у такому контексті, як знак, що виражає смисл, який може бути зрозумілим як символічний зміст знаку. Так мова, знак та символ стають можливістю значень, які отримуються тільки у випадку інтерпретації символічних смислів.

Символи розглядаються також як система, за допомогою якої утворюється смислове поле культури, дійсності, подій особистості; демонструється картина світу та задається її нове бачення за допомогою знаку. Так, Н. Казар'ян [93] стверджує, що «знак-символ» має більш глибокий зміст порівняно зі «знаком-словом», символ розкриває свій зміст виключно у межах певної культури, символ як і будь-який знак може втратити свій смисл якщо зникне культурний контекст. Д. Пірс [188] вказує на те, що символ має особливий смисл (наприклад у художній діяльності) та якості знаку, що виступає лише його окремим випадком; Е. Кассирер

[101], що всі форми культурного життя це символічні форми; концепція Р. Барта, що «всі явища культури пов'язані між собою в силу їх знакової природи» [21]. Е. Князева розуміє під знаком «зовнішній символічний зв'язок між різними подіями життя» особистості [102, с.18], Е. Спірова говорить, що зв'язки між символом та знаком ґрунтуються на їх зв'язку з дійсністю [223, с.36-43]; а А. Алебастрова [5], що символи демонструють картину світу та задають його бачення через знак. Це ще раз підтверджує існування між символом і знаком зв'язку, котрий необхідно застосовувати з метою найкращого розуміння багатозначності смислів, що містять у собі символи.

Символ також надає можливість виходу за межі повсякденної реальності: він «трансцедує» нас за рамки досвіду нашого повсякденного життя [34, с.501], розуміння символів є процесом «побудови або модифікації реальності» в якій існує людина [174, с.164], Ж. Бодрийяр вказує на моделювання «суспільно-реального як уявного» [67, с.344], де поле комунікації є «фантомним змістом» [64, с.895], а символічне як «акт обміну», «заміни реального як уявного» [91]. Знак у реальності при цьому сам породжує свої значення [69]. Так розуміння символу утворює смисли, де знак породжує значення, де уявне переходить у реальність або змінює її.

Так, знак та мова стають засобом пізнання, регулювання, упорядкування життя у контексті символу та його розуміння. Знак при цьому стає засобом пізнання зовнішнього світу та регулюванням суспільного життя, а мова є «умовою упорядкування подій у розумінні» (там саме). При цьому конструює світ мова – «це буття яке може бути зрозумілим» [59, с.548-550], мова це універсальна передумова пізнання [100, с.163], «людське пізнання за своєю природою є символічним» (Е. Кассирер) [101, с.138], світ людини трансформується «у світ лінгвістичних символів», а людина у «мовну особистість» (Е. Сепір) [16, с.379]; «семантика ширше мови» (А. Уайтхед, А. Шопенгауер). Ф. Гегель говорить про символ, який відкриває та пізнає реальність «виключно в понятті» [60, с.123], «мова говорить нами» (М. Хайдеггер) [250, с.146], «мова – це поганий слуга, але добрий хазяїн» (Р. Барт) [22, с. 93]. П. Бергерта, Т. Лукман вказують на те, що символічна

мова є реальним буттям особистості: «кожен день я живу в світі знаків і символів» [34, с. 215]. Ю. Лотман, говорячи про символ, вказує на те, що він може змінювати свою сутність та «деформувати текстове оточення» [151, с.149] та несе сакральний смисл [150]. Так особистість, під час інтерпретації символу, саме за допомогою лінгвістичних символів, а саме мови та понять, конструює і пізнає реальність.

А. Леонт'єв, А. Асмолов, Б. Братусь, Д. Леонт'єв, Е. Соколова трактують символ як різновид знаку [130], але при цьому знак є носієм значень а символ носієм смислу. Термін «значення» розуміється при цьому як словесне, вербальне значення для лінгвістики та в психології воно використовується як «перетворююча та згорнута форма існування предметного світу» [132, с.113]. Значення, на думку А. Леонт'єва, це те, що стало надбанням свідомості особистості, узагальнене відображення дійсності [133, с.290]; значення предмету це «його якість» [131, с.166]. На думку Н. Казар'ян «якщо ми шукаємо прояснення зовнішніх факторів, то єдині думки які ми можемо знайти – це думки, які існують у знаках» [187, с.39]. Ч. Морріс, указував на те, що «людський розум не відокремлюється від функціонування знаків» [166, с.45]. Засновник структурної лінгвістики Де Соссюр теж пов'язує феномен знаку та мислення [221, с.27]. А У. Еко пише: «не існує такої метамови», яка б могла охопити структуру, «остання структура прихована, породжує все нові свої іпостасі» [267, с.32].

Не можна не розглянути символи і у якості «універсального коду», «мовної матриці», яка пов'язана з культурою та соціокультурними нормами. Так, Ж. Лакан вказує на дискретність несвідомого, що є «структурованою сіткою символічних відносин» [239, с.365], де символ «вводить в людську реальність щось інше, те, що відрізняється від неї» [119, с.44]. Така взаємодія утворює «символічну матрицю», яка надає умови для «переломлювання» картини світу у свідомості та впливає на життя особистості. Ж. Лакан підкреслює семіотичний характер несвідомого та символів як компонентів дискурсивних практик, де символи створюють мовну матрицю і заміщують реальність. Призначенням мовних структур є трансляція смислів, які можуть отримуватись і за допомогою символів та їх систем. Де, на

думку К. Леві-Стросса, існує «універсальний код, який здатний виразити загальні якості, що притаманні кожній структурі» [124, с.41]. О. Леута пише про необхідність утворення «системи кодів», де код розглядається як система символів, яка наділяє знаки, символи та мову певними значеннями та умови їх розуміння. «Лише володіючи значущими у даному соціумі кодами, суб'єкти можуть виконувати свою життєдіяльність» [135, с.167]. При цьому знаково-символічна система має полісемантичні смислові значення і стає формою символічного простору соціуму та буття особистості. Л. Виготський [56], А. Леонт'єв [128], С. Рубінштейн [205] теж розглядають символи як знакові та смислові значення та як засіб, що стає продуктом мислення. Так Л. Виготський вказує на використання знакових засобів, де вони є інструментами, які *кодують* смислові значення та дають змогу оперувати смислами, Т. Романова говорить про аналіз процесів сприйняття смислу процесів «кодування» та «декодування» смислу тексту, котрий надає можливість відновити фрагмент, що стосується самої особистості та її індивідуальної картини світу [201, С.170-181]. Ми, вслід за Н. Андрейчук [9] говоримо про отримання «мовних кодів» – смислів, що отримуюються під час інтерпретації (символів, текстів) та «мережі кодів» – варіативності мовних кодів. Мова стає засобом інтрепретації символів, яка за допомогою знаків у процесі мислення формує смисли особистості за допомогою *мовних кодів* та утворює їх *мережу*.

Аналізуючи смисл та зміст символу, доцільно розглянути також положення Н. Тельнової, А. Уайтхеда В. Франкла, П. Флоренського та інших дослідників. Н. Тельнова та Т. Передвигіна вважають, що феномен символу полягає у його «трансцендентному характері» де «символічний образ робить непізнане зрозумілим» [181, с.4]. П. Флоренський відзначав, що «пізнання є реальне виходження із себе того, хто пізнає» [241, с.73], І. Черепанов говорить про семіотичну структуру смислу символу та її вплив на самоідентифікацію особистості [258, с.142]. Символи з'являються там, де особистість «має справу з невичерпним змістом, який виходить за рамки утилітарної конкретики» [47, с.120]. При цьому А. Уайтхед виокремлює основну функцію символу – передачу

інформації, яка з'являється під час функціонування людського розуму, що «функціонує символічно, компоненти його досвіду формують свідомість», де перший компонент – це «символи», а останній складає «смісл» символів» [236, с.10]. В. Франкл вказує, що зміст символу має здатність набувати «все нову і нову спрямованість» [242, с.127]. А. Лосев підкреслює, що «сутністю символу є те, що не є прямою даністю речі або дійсності, а її пропозицією» [149, с.12]; коли символ починає мати своє знакове вираження виникає його смисл, де «всяка річ вже є символом» [88, с.155]; що символ «розкривається через акт свідомості» та отримує матеріальне втілення через знак [152, с.54]. Н. Вороніна вказує, що символ є вираженням «багаторівневої невідомості», символ при цьому містить усвідомлений зміст та «інтуїтивну здогадку, яку треба зрозуміти» і яка стоїть за усвідомленням [55]. Все це вказує на те, що символ під час інтерпретації його особистістю, сприяє утворенню нового смислу, який виникає через знакове вираження та містить усвідомлений зміст.

Не можна не розглянути символ у контексті творчості та мистецтва. Так у мистецтві, де символ є основним поняттям, найбільш повно відображається сутність світу. Ідея має втілюватись через образ (за І. Гете): «Символіка перетворює явище на ідею, ідею на образ» [61, с.353]. Е. Кассирер відзначав, що відмова від символу призводить до позбавлення особистості доступу до «ідеального світу», який відкривається у тому числі і мистецтвом [99, с.18-19]. Він розумів символ як смисл, який проявляється як чисте та вільне мислення та має здатність творчо конструювати світ, де людина є «символічною твариною» [99, с.22].

Можна виокремити у цьому контексті метафори, легенди, притчі, міфи, казки та ін. Так, при метафоричному застосуванні символу вважається, що всяке пізнання є символ та весь оточуючий світ – це символ та міф. Метафоричний смисл символу розкривається у казках, легендах, міфах, метафорах та ін. Трансперсональність символу створює міфологічні уявлення, котрі притаманні більшості культур. Так, наприклад, міф, на думку Н. Казар'ян [93], може використовуватись в дослідженні соціокультурної реальності. М. Хайдеггер говорить про те, що міф – це «промовляюче слово», «це – звернення», яке дає можливість думати про те, що

здійснюється» [251, с.42]. М. Еліаде вказує на те, що символи міфів містять відношення до «утворення, вони повідомляють як щось прийшло у світ» [268, с.24]. Ю. Лотман говорить про міфологічний опис в рамках якого існує посилання на «метамову» [150, с.526]. Легенди, притчі, міфи, казки містять у собі розгорнуті повідомлення, при цьому структура символу спрямована на відображення цілісного образу події у стислій формі. Символ при цьому має спільне з міфом: комунікативні, соціальні, культурологічні функції. А. Лосєв вказує на те, що «міфологія це дійсність, яка створилась» [148, с. 54]. Робота Ф. Крейцера «Символіка та міфологія древніх народів, особливо греків», надала можливість на базі міфології класифікувати типи символів: «містичний символ» (розриває замкненість форми для безпосереднього виразу нескінченності), «пластичний символ» (намагається вмістити смислову нескінченність у замкнену форму) [151, с.195].

Якщо розглядати символ як метафору, то вона на думку Р. Мігуренка, є культурологічною формою символу та специфікацією символів свідомості. Метафора представлена як символічна форма та базується на аспекті «міфічності свідомості». *Метафора* вирішує наступні завдання: репрезентацію посилань свідомості – символів, відображення символів свідомості на полюсі індивідуальної психічної та мовної проробки, просту систематизацію метамови [163]. Метафора – це приховане порівняння, яке засноване на принципах аналогії. Ніцше казав: «метафора – це все», це символічна форма в аспекті міфічної свідомості, культурна форма символу, специфікація символів свідомості [175, с.258]. Дж. Віко вказував на первісність метафоричного смислу, при цьому свідомість, на його думку, породжує символи, а символи втілюються у метафори, метафора – це маленький міф, міф – це все [51]. Метафори виступають як «результат взаємодії думок, де смисл метафоричного образу слова та вирази» (А. Річардс) [14, с.44]; «предикація, яка відхиляється на рівні смислу» (П. Рікер) [14, с.416–427]; «як компонент людського пізнання, вираз певного культурного контексту» (Е. Маккормак) [14, с.363–381]; «як повсякденна понятійна система» (Дж. Лакофф, М. Джонсон) [160, с.187]. І. Полозова, описуючи голографічну модель метафори [190, с.23], стверджує

що основу метафори та міфу складає реальність між свідомістю та психікою, як умову для кореляції психічних феноменів та як те, що здатне інтерпретувати психічне [160, с.42-44]. Психоаналітик К. Юнг говорив про символіку як вираз стійких форм несвідомого та виокремив індивідуальні та колективні символи на яких ґрунтуються міфи [3, с.143]. Отже застосування у культуровому просторі міфів, казок, легенд, метафор стає вираженням творчого символічного смислу та містять у собі розгорнуті повідомлення, які часто застосовуються під час реконструкції символів.

Виходячи з вищезазначених поглядів на символ, можна виокремити наступні положення: символ має здатність «кодувати», трансформувати, визначати, упорядковувати певні смисли; містить зміст того, що не усвідомлюється особистістю, має полісемантичне значення, розкривається за допомогою різних мовленевих форм (мови, метафор та ін.); містить можливість нового розкриття змісту та має здібність самовиражатись через культуру, творчість та індивідуальну інтерпретацію особистості.

Розглядаючи поняття, що наближені до визначення та ролі «особистісного символу» Ю. Дерябін та В. Дерябіна вказують на те, що «символ індивідуальності» здійснює загальну оцінку результатів діяльності особистості, несе нову інформацію стосовно її реальності, забезпечує відбір значущих цінностей, стає засобом знаходження себе, стає процесом індивідуального самовизначення, спрямован на те, що «кодує» та допомагає особистості удосконалити свій світ [70]. Символ при цьому є породженням «реальності, яка не спостерігається» та є «самостійним носієм досконалих, але відсутніх її значень в реальності» [71].

Термін «особистісне значення символу» застосовує Т. Зінкевич-Євстигнеєва, яка виокремлює його поверхнєве, глибинне та проблемне значення [83, с.122]. На особистісний підхід до символу вказують Ю. Дерябін та В. Дерябіна, говорячи про необхідність введення символічної моделі пізнання індивідуальності, де пізнання є «розумінням тих якостей індивідуальності, які є значущими для неї [73]. Вони наголошують на те, що «символ індивідуальності» створює реальність, на яку вказує та яку структурує свідомість особистості. Це надає людині нові смисли та

системи значень, котрі дозволяють зрозуміти себе цілісно. Слід зазначити, що не всі символи можна визначати як особистісні. Так, виокремлюються символи на основі особистісного досвіду (індивідуальні) та ті, що ґрунтуються на культурному, історичному досвіді людства або сфері «колективного несвідомого» [257]. Засновник філософської герменевтики Г. Гадамер вказує на те, що слово «символ» і є за своїм первісним сенсом «посвідченням» особистості [58, с.241], яке доповнює до цілого фрагмент життя [58, с.299]. Символ вказує на пласт реальності особистості, на проявлену в зовнішньому вираженні потенцію саме внутрішнього змісту символу, спрямовану на те, що не виражене [2, с.59-64]. Логічне значення не потребує інтерпретації, оскільки виражається у знаковій формі, яка має конкретний смисл, а психологічне значення можна зрозуміти виключно в особистісному асоціативному полі символу, при цьому символ може мати не пряме, а переносне значення. Ж. Гильяні стверджує, що «кожний бере із символу тільки те, що він зрозумів, і тільки те, що він може з нього з'ясувати» [62, с.71]. Інтерпретації саме *особистістю символу* створюють смисл особистісного символу, який визначає її самоідентифікацію та відображення її реальної дійсності. С. Сичова, Г. Тарнапольська, Н. Карпицький [98] стверджують, що саме «вищий рівень особистості породжує сферу символів» [97, с.158], А. Шюц виокремлює індивідуальний рівень реальності символу [266, с.488]. Символ стає засобом виразу особистості, її смисловим конструктором та відображенням у свідомості того, що вона намагається упорядкувати та визначити для себе у власній реальності. Отже *особистісний символ* вказує на те, що є значущим для особистості, вказує на реальність, яку структурує свідомість особистості, надає нові смисли та системи значень, котрі дозволяють зрозуміти себе цілісно. Він дає змогу трансформувати смисл та актуальний зміст для особистості, ставати внутрішньою характеристикою особистості та сприяє відновленню її цілісності. У таких визначеннях *особистістий символ* стає засобом виразу особистісних символічних смислів з метою відображенням у свідомості того, що вона намагається упорядкувати. Ми розглядаємо у роботі символ як універсальний мовний код, що сприяє виявленню і усвідомленню нових смислів.

Говорячи про застосування *реконструкції*, слід зазначити, що використання символу в цьому процесі застосовується в багатьох психологічних підходах [141] з метою пошуку і перетворення особистісних символічних смислів та сприяє рефлексії уявлень про себе. Реконструкція особистісних символів стає, таким чином, умовою усвідомлення особистістю раніше неусвідомлюваних смислів за допомогою мовних кодів. Тому одним з актуальних завдань психології постає аналіз підходів до реконструкції особистісних символів як до коригувального процесу, і як до умови подолання стану дезадаптації. Концепції трактування реконструкції символу розглядаються як «репрезентація» смислу та психічного матеріалу, «символізація», «конструювання», «символотворчість» та ін. Можна погодитися з К. Мартінсоном, який називає особистісні символи та уяву одним із засобів невербальної комунікації, які без слів надають інформацію про психічний стан індивіда [277, с.60]. При використанні символу в рамках корегувального процесу *особистість отримує можливість досліджувати себе, свій досвід, розуміти себе, відокремлювати свої потреби, знаходити шляхи вирішення власних проблем* [283, с.115]. Символи можуть слугувати *розвитку особистості, яка відкриває найбільш приховані аспекти «Я» та нові перспективи для досвіду та розуміння себе* [278].

Так, за визначенням символу О. Ранка та Х. Закса, реконструкція символів є «*символоутворенням*», а символ завдяки своєму пристосуванню до нових змістів свідомості, є засобом вираження витісненого, чогось прихованого з чим у нього є спільні ознаки та спільні асоціативні зв'язки [286, с.11]. Звернення до вільних асоціацій широко використовується при створенні спонтанних малюнків, при цьому вважається, що ця імпровізація створює шлях до несвідомого, до пригнічених емоцій, до ресурсів, відображаючи внутрішні конфлікти у процесі та результаті малювання [282, с.42-44]. Згідно з З. Фройдом, символ це «*репрезентуючий об'єкт неусвідомлених думок, бажань, потреб, який може ставати об'єктом, образом, дією*» [280, с.50]. К. Юнг звернув увагу на процес символотворення та внутрішні механізми психічної саморегуляції, які проявляються у процесі творчої активності. Він розглядав символічний знак як

вираз особистісного та колективного несвідомого, більш точний та змістовний ніж слова, де творча активність веде до руйнування внутрішньопсихічних конфліктів [108, с.23]. К. Юнг використовував техніку «активної уяви» для вивільнення творчого потенціалу фантазії снів та символів у коригувальних цілях [282, с.50] та вважав, що символ має зміст об'єктивного (баченого) та прихованого (небаченого) значення [281, с.58]. Ввів поняття близьке за змістом до реконструкції – символізація [42]. Символізація, за К. Юнгом сприяє трансформації енергії лібідо, де міфологічний, казковий, релігійний, космологічний матеріал стає однією з причин положення про архетипи у символічних формах. У психоаналітичній теорії введене також поняття «інтерналізація», яке розуміється як механізм, завдяки якому об'єкти зовнішнього світу отримують постійне психічне представництво, завдяки якому сприйняття перетворюється на образи, які формують частину нашого психічного змісту.

Принципову різницю психоаналітичного розуміння особистісного символу у порівнянні із загально психологічним та філософським підходом, відокремлює Е. Шарпе. Він вважає, що в психоаналітичній теорії символ використовується як член рівняння у несвідомому, в якому він перебуває та для розуміння змісту символіки» [290, с.53]. Це узгоджується з думкою Е. Джонса, який вважав, що «тільки те, що витіснене, постає символічно та потребує символічного представлення [275]. Символ, за З. Фройдом, є «динамічно мотивованим», це імпульс, що походить із несвідомого [284]. Такі повідомлення знаходять своє превербальне представництво (репрезентацію) у символі, і лише згодом вербалізуються для надання смислу. З позицій психоаналізу символ розглядався як форма витісненого індивідуального несвідомого змісту. Тут реконструкція символу стає його репрезентантом, виконує функцію заміщення та трансформації уявлень про первісні потреби, несе смисл чогось прихованого від свідомості, стає мовою несвідомого та розшифровується за допомогою аналізу символізації та є «програмою функціонування психічних процесів» (З. Фройд) [125, с.123]. В. Мазин говорить про *репрезентацію* психічного матеріалу як про те, що «репрезентація завжди відсилає до відсутньої присутності», «до першого уявлення» [153, с.63] і,

таким чином, відіграє роль чогось прихованого. І. Черепанов вказує на відмінність свідомого та несвідомого з позиції «енергетичної моделі» [247]. Енергія яка зв'язана (не реалізована), з його точки зору є засобом для розшифрування смислу *певного коду шляхом свідомої репрезентації*. Він вважає, що в несвідомому існують лише певні інформаційні коди, які вимагають розшифрування з метою трансформації в усвідомлений зміст психічного досвіду [259]. При цьому, на його думку, *усвідомлення* і є символізацією, завжди є *розшифруванням символічного коду*, що передає інформацію про особистість та про оточуючий її світ. А. Білий говорить про те, що саме у процесі *символізації* під час творчості і є пізнавальна цінність символу: «у творчості ідей-образів, упізнання яких формує об'єктивну дійсність» [30, с.37]. Саме творчість може «вийти за межу до трансцендентного», де розширенням свідомості є саме символотворчість [35, с.54]. В. Іванов [87] виокремлює реалістичний та ідеалістичний символ в залежності від вкладеного у нього смислу, де символізм є «мистецтвом того, хто до нього звертається і сприймає його...» [88, с.192].

В. Серкін [215] розглядає *реконструкцію* як систему значень та смислів особистості за допомогою якої будується образ світу особистості, який розглядається як складова свідомості. Можливість реконструкції значень на основі семантичного оцінювання була доведена в дослідженнях по реконструкції [11] семантичних універсалій [12] в роботах Е. Артем'євої та на термінах міжособистісного сприйняття [206]. Розглядаючи підхід Е. Артем'євої, слід підкреслити, що вона вважає єдиною основою «заміщаючої» реальності «ідентифікацію об'єкту, який сприймається або ситуації з відбитком емоційного стану» [214, с.156]. Дослідження В. Серкіна вказують, що заміщуюча реальність детермінується «діяльнісним контекстом функціонування систем значень» [216]. Крім того, у психосемантиці існує припущення про існування об'єктивної реальності та суб'єктивного внутрішнього світу особистості. Припускається, що методологічною основою подолання обмежень між розділеними внутрішньої та зовнішньої реальностями є виокремлені А. Леонтьєвим [127, с.5-8] положення С. Рубінштейна [197] про єдину структуру світу разом з діючим всередині нього

суб'єктом та положення А. Леонтьєва про неможливість розгляду суб'єкту поза його діяльністю у світі [129]. Для цього була введена категорія «образу світу» А. Леонтьєвим [128]. При цьому вирішується одна з основних задач психосемантики – моделювання образу світу за допомогою опису видів значень, систем значень, структури образу світу та ін. Крім того проблему реконструкції розглядали: А. Асмолов з точки зору конструювання світу [15]; І. Блинникова [36] як процес семантичної обробки; А. Бодалєв [38], як систему відліку; Б. Величковський [48, с.155-165], для аналізу процесів мислення; М. Воловікова [53, с.90-98], як систему міжособистісного спілкування; Е. Доценко [74], з позиції динаміки смислової реальності; Д. Леонтьєв [134] як роботу з різними символічними формами; А. Логвиненко [146, с.65-70], В. Мантатов [155], як діалогову систему; В. Мудрак, В. Серкін [167, с.12-13], як різні форми репрезентацій [182]; В. Петренко [184], як словесні та образні значення; В. Налімов [170], як роботу зі смислами та ін.

Розглядаючи поняття «символ» і «реконструкція» до завдань якої належить реконструкція «індивідуальної системи значень», «мовних кодів», через призму якої відбувається сприйняття особистості, світу, людей Е. Нагель, стверджує, що «в судженнях не заперечується існування значень» [111, с.78-80] і що «значення мають різні форми: образи, символи, комунікативні та ритуальні дії, словесні поняття» [183, с.3]. Психологічні дослідження значення, що розуміється у психології як важлива «одиниця психічного відображення» особистості [264, с.5] та вимагає аналізу психічних процесів у мові «у формі невербальних значень у людській свідомості» [182]. Таким чином під семантичним аналізом у психосемантиці розуміється, у тому числі, аналіз семантичного символу та його *репрезентація за допомогою мови* індивідуальної системи значень, мовних кодів та ін.

Символ як репрезентативний механізм, який забезпечує форми пізнання у напрямку самоідентифікації особистості розглядає І. Черпанов [257, с.205]. Він говорить про символізацію як представлення певного досвіду у вигляді конструкції із взаємопов'язаних систем символів. С. Лангер стверджує, що самосвідомість

особистості неможлива без символічної репрезентації [121, с.41]. Д. Серл підкреслював, що символи – це репрезентативні форми, що описуються за рахунок асоціативних полів репрезентуючих символів. М. Яковлева розглядає реконструкцію символу як «конструювання». Вона вказує на наступні ознаки символу: символ існує у колективному несвідомому, він має вираження «в образах, знаках та має глибинний смисл, який складає його сутність», має «здатність використовувати предмет або предметний образ як щось інше» [269, с.23]. Символ при цьому є конструктом, який включає матеріальну та смислову складові та має наступні характеристики: предметність, багатозначність, універсальність, змістовність, цілісність та ін. [284, с.377]. Ж. Лакан та А. Дьяков вказують на те, що параноїк «конструює» світ «більш багатий ніж нормальна більшість» [75, с.181]. Це стає можливим, на його думку через те, що людська реальність безпосередньо розташовується у полі мовлення, у просторі символів, а не в «просторі речей» через те «теоретичні повідомлення» надсилаються «не до реальності, а завжди до значення» [120, с.15] та пропонує шукати причини психологічних проблем у структурах *репрезентуючої мови*. Ми, вслід за М. Яковлевою виокремлюємо наступні характеристики символу, як конструкта: предметність, багатозначність, універсальність, змістовність, цілісність та підкреслюємо важливість його смислової складової під час реконструкції.

Реконструкція символів вимагає пізнання під час інтерпретації саме особистістю та усвідомлення їх смислів за допомогою знаків. Так Ч. Пірс виокремлює семіотичну тріаду «репрезентант – інтерпретант – об'єкт» і говорить про те, що знак для кращого тлумачення вимагає «інтерпретанти» [187, с.40]; С. Лангер вказує, що в структуру символічної репрезентації входять суб'єкт, символ, уявлення та об'єкт [121, с. 62]; С. Аверинцев говорить про інтерпретацію смислів у якості реконструкції, як «глибоко пізнавальну» [4, с. 299]. При цьому реконструкція символів є: усвідомленням «символічної репрезентації якоїсь частини нашого досвіду» [164, с.34] (за Б. Мідор та К. Роджерс), засіб репрезентації, що визначає певний стан свідомості (за М. Мамардашвілі та А. Пятигорським) [160, с.48]; тлумаченням, що розкриває зміст дійсності в образній

формі через символічні структури «в безмежності символічних смислів» (за М. Бахтіним) [28, с.382]. Структура символічної репрезентації має компоненти: де особистість та символ взаємодіють один з одним, де з'являється *інтерпретаційний простір із смислом символу, який репрезентується*. Таким чином інтерпретація символу сприяє самоідентифікації особистості та коригуванню її стану, оскільки відображає її досвід за допомогою смислів під час формування інтерпретаційного простору. При цьому символи під час реконструкції пов'язані з когнітивною сферою особистості, формують нові смисли та полісемантичні змісти, утворюють мовні коди та системи особистісних символічних значень.

Аналізуючи різні підходи щодо роботи з реконструкцією особистісних символів, цікаво розглянути модель Д. Джонсона, у якій акцентовані три ступені корегувального процесу: *екстерналізація* (проявлення, розкриття), *трансформація* (зміни); *інтерналізація* (прийняття установок, цінностей, переконань, смислів як своїх власних) [276, с.85]. Б. Дорст та Р. Фогель виокремлюють п'ять етапів роботи з реконструкцією особистісних символів: чуттєвий контакт із символом, дослідження його семантичного поля, презентація (малювання, запис), засвоєння нової інформації, перенесення нового розуміння на поточну ситуацію особистості [73, с.64].

Протягом ХХ-го століття реконструкція символів використовувалась майже в усіх основних психологічних школах: психоаналізі, психодрамі, ізотерапії. У різних школах матеріалом для реконструкції символу можуть виступати симптом клієнта, продукти його творчості, жести, слова, образи сновидінь та уяви.

Слід підкреслити, що у процесі реконструкції особистісних символів велику роль в цих напрямках відіграє механізм проєкції. Так З. Фройд вперше вводить поняття проєкції (від лат. *proiectio* викидання) у статті «Невроз страху», розглядаючи її як захисний механізм, який дозволяє не усвідомлювати небажані явища у самому собі [209, с.6]. У своїй захисній функції, проєкція спрямована на те, щоб відкинути назовні щось, що не визнається самою особистістю [108, с.16]. Проективна діагностика базується на уявленні про те, що суб'єкт проєктує власні потреби та «преси» в процесі інтерпретації неоднозначних стимулів [209, с.7]. Без

проекції майже не можлива коригувальна робота із символом. Засобом фасилітації процесу реконструкції символів найчастіше є різні проєктивні та арт-терапевтичні методики. Д. Холмс виділяє два «вимірювання» проєкції: те що проєктується (наявність-відсутність проєктованої риси) та усвідомлення проєктованого [44, с.8]. Проєкція дозволяє побачити те, що найбільш приховане. П. Бергер та Т. Лукман розглядають символічну реальність як «межу екстерналізації, проєкції людини як якості, як матрицю» [34, с.124] всіх соціальних реальностей. Таким чином всі ці дослідження проєкції слід вважати передісторією розвитку проєктивних методик, а саме тематичного малювання, які можна використовувати під час реконструкції особистісних символів. Механізм проєкції відіграє важливу роль в процесі пошуку і перетворення особистісних символічних смислів, що сприяє рефлексії уявлень про себе.

У психоаналітичній теорії пошук причин, які лежать в основі виникнення певних психологічних порушень, визначив підхід З. Фрейда до реконструкції символів. З. Фрейдом були розроблені перші методи в основі яких лежить реконструкція символів: метод вільних асоціацій, аналіз обмовок, робота із символікою сновидінь. З. Фрейд використовував дві стратегії реконструкції символів: шляхом асоціацій, а також шляхом інтерпретації [246]. Запропоновані З. Фрейдом стратегії роботи із символом, розглядаються нами саме як метод *вербальної реконструкції* особистісних символів за допомогою слів, що застосовує бесіду, розповідь, опис, створення казки, запитання-відповіді, асоціації та ін. стосовно символічних зображень. К. Юнг розглядав слово або зображення в якості самостійних коригувальних засобів у випадку, якщо вони позначають щось більше, ніж їх очевидне та безпосереднє значення [209]. К. Юнг в роботі звертався не тільки до вербальної, але і до візуальної реконструкції символів. Розроблений ним метод реконструкції символів – метод «активної уяви» – передбачає роботу з несвідомим за допомогою перегляду певних символічних об'єктів в уяві, ведення діалогу та їх вербалізації [108]. Запропонований К. Юнгом метод активної уяви, розглядається нами як поєднання методів візуальної (робота уяви) та вербальної (ведення діалогу та ін.) реконструкції символів. В основі *візуальної реконструкції* особистісних

символів лежить реконструкція за допомогою образів уяви. Юнгіанську трансцендентальну функцію вважають близькою до центральної ідеї ізотерапії [209] – це психологічна функція, яка виникає з об'єднання змісту несвідомого зі змістом свідомого. Процес реконструкції особистісних символів створює основу для доведення певної інформації з несвідомого до свідомості завдяки усвідомленню значення символів. Вербальна реконструкція символів може відбуватися в процесі пошуку клієнтом відповідей на питання, або із застосуванням методу вільного асоціювання, або створення розповіді стосовно символічної взаємодії.

Ми услід за А. Лебедевою, Н. Тарановою виокремлюємо також образну реконструкцію символів – на їх думку це «відображення емоційного переживання у художньому продукті» [122, с.18]. *Образна реконструкція* особистісних символів розуміється нами як процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів за допомогою символічних форм – символів малюнку, іграшки, картинки, метафоричного зображення, фотографії тощо. Образна реконструкція добре представлена у методі пісочної терапії. М. Кляйн, А. Фройд [226] і Д. Віннікотт підкреслювали значення символічної реконструкції у процесі гри, як засобу невербальної комунікації. М. Кляйн розуміла таку реконструкцію як можливість знайти зовнішню репрезентацію об'єкта, при цьому «символізація слугує не тільки основою уяви та сублімації», але й основою відношення суб'єкта до внутрішнього світу та зовнішньої реальності [64].

У. Баєр застосовує візуальну реконструкцію символів. Такий метод роботи він називає спрямованою візуалізацією. Стосовно *колеристичної реконструкції* символів, яка розуміється нами як реконструкція особистісних символів за допомогою кольору, він вважав, що ніхто крім самого клієнта не знає, яке емоційне значення має для нього той чи інший колір, а застосування психологом своєї або культурологічної стратегії інтерпретації є досить самовпевненим кроком [20]. Важливість кольорову змісту символу підкреслює і Г. Тарнопольська, вказуючи на те, що потенційність смислу виражається ще й кольором. Г. Тарнопольська зазначає те, що колір це «саме безпосереднє з усіх існуючих виражень емоційності

та являє собою приховану присутність потенційності, яка здатна подолати та зруйнувати форму [229]. Реконструкція символів дозволяє відтворити індивідуальний простір свідомості особистості. Малюнок стає символічною мовою, яка вимагає реагування.

Важливо підкреслити наявність *вторинного* та *первинного* значення смислу символу в межах розгляду реконструкції особистісних символів, оскільки саме це вказує на можливість його реконструкції. Так П. Рикьор вказує на наявність «прямого первинного» та «другого непрямого» смислу символу. М. Яковлева [267] виокремлює у структурі символу два компоненти: символізуєме (предметний образ) та символізуєме (глибинний образ), при цьому на нашу думку символізуєме є тим, що описується під час первинної інтерпретації символу, а от глибинний смисл має здатність утворюватись виключно під час вторинної інтерпретації символу за допомогою реконструкції. До символу можна віднести «всяку структуру значення, де один смисл, прямий, первісний позначає одночасно і другий смисл (*сене*), *непрямий*, іншомовний, який можна зрозуміти лише через перший» [198, с.17]; при цьому парадоксальний всесвіт притчі, прислів'я – це всесвіт «зворотній» [199, с.178-196]. «Прихований смисл», який несуть у собі події, стає символом [287], де у якості символів вони належать до постійного трактування. Таким чином згодом «людство звільняється від символічної нерозривності та досягає свідомості» [288], при цьому «всечасність смислу позначає, що він відкритий для будь-якого прочитання» [289, с.177-187]. Розуміння смислу символу та отримання його *вторинного значення*, в переважній більшості, може відбуватися за рахунок діалогу. К. Роджерс та Б. Мідор стверджують, що символи, за допомогою яких ми усвідомлено репрезентуємо оточуючий світ, не обов'язково співпадають з нашим «реальним досвідом або дійсністю» [164]. В. Мейзерський, говорить про автоматизм «екстериоризації знаків», що забезпечує можливість змішування реального та ірреального» [162, с.9]. Активно застосовував методи реконструкції особистісних символів засновник онтопсихології А. Менегетті [161], використовуючи так звані «психосемантичні» тематичні малюнки (малюнки за заданою темою), вважаючи малюнок проекцією несвідомого. Він розглядав символ

як знак або образ, що вказує на певний важливий аспект життя людини [там само]. Неспівпадіння символу та «причини», яка лежить в його основі під час інтерпретації смислу символу, зумовлюється «викривленням». Такі «викривлення» призводять до того, що особистість не здатна пізнати себе такою, якою вона є насправді. Ми, услід за П. Рикьором, який виокремлює первісний прямий та другорядний непрямий смисл символу, виокремлюємо «первинний» та «вторинний» його смисл, що утворює відповідні його значення та свідчитиме про наявність пошуку (первинної інтерпретації символу під час його опису) і перетворення смислу (вторинної інтерпретації символу за допомогою реконструкції) особистісного символу у даному дослідженні. Задля знаходження причини стану дезадаптації, досягнення внутрішньої цілісності особистості важливо знайти вірну *інтерпретацію* символу. Тому, саме реконструкція особистісних символів має здатність, за допомогою *первинного та вторинного значення смислів символів* під час інтерпретації, упорядковувати реальність особистості, визначати норми та явища її поведінки, допомагати пізнати себе.

Необхідною умовою роботи із символом є комплексне застосування різних видів реконструкції. А. Менегетті вважав, що єдиним тестом, дійсно здатним відобразити реальність суб'єкта, є спонтанні малюнки. «Реконструюючи» свої картини, відображається «структурна ситуація» суб'єкта та «ідентичність ситуації» [161]. Він використовував в процесі реконструкції особистісних символів проєкцію, візуальне, образне та вербальне сприйняття, що забезпечує здатність розпізнавати символічну інформацію та отримувати особистості нові смисли. На думку Р. Ассаджиолі (автор психосинтезу) слова, які слугують для позначення особистісних реалій, не більші ніж символи, які «сприяють виявленню істотних аналогій між зовнішнім і внутрішнім світом» [17]. Він використовував техніки на базі візуальної реконструкції: візуалізація будинку як символу «Я» та ін. Таким чином Р. Ассаджіолі підкреслював важливість використання групи символів під час образної реконструкції та активно застосовував візуальну реконструкцію символів. В. Стюарт у символдраматичній роботі використовував наступні методи: спрямовану уяву, активну уяву та візуалізацію. «Символи ведуть у царство такого

багатства, де психіці надана свобода досліджувати, де їй не заважає свідомий розум, який говорить мовою логіки» [224]. В. Стюарт розглядав візуальну роботу із символом (візуальну реконструкцію) як процес розумового утворення символу в уяві. Основу методу символдрами складає вільне фантазування у формі символів-картин, завдяки реконструкції особистісних символів вимальовується ядро несвідомого конфлікту і відшукується «патогенні положення» особистості [126]. В ході основного етапу коригувальної роботи з використанням методу символдрами вимальовується шлях, який лежить між інтерпретацією і пізнанням символу – самоінтерпретація символічного змісту. Х. Льюїнер підкреслює у роботі з символом роль асоціативного методу. Вона полягає в природній спробі перенести вільні асоціації на рівень образної свідомості (образної реконструкції), при цьому розгортаються цілі ланцюжки символів, які поступово спрямовуються на конфлікт. При цьому В. Люсебрінк вважає, що візуальні особистісні символи можуть відображати індивідуальний досвід більш точно, ніж вербальний опис [281, с.47].

Т. Яценко вважає, що за допомогою психодинамічної інтерпретації малюнків, яка передбачає інтелектуалізацію зображень самим автором, відбувається розкриття взаємозв'язків між його свідомим і несвідомим. Вона використовує методику цілісного аналізу комплексу психомалюнків, яка дає сильний психодіагностичний ефект. Т. Яценко говорить про важливість ролі образної реконструкції, яку вона визначає як художню матеріалізацію психологічного змісту (малюнок, ліплення у поєднанні з використанням міні-фігурок, іграшок, просторових моделей з каменю і т.п.). Символи, відображені в малюнках, можна вважати «посланцями» від несвідомого до свідомого, а їх інтерпретація збагачує свідоме. Стосовно значення вербальної реконструкції символів, Т. Яценко вважає, що сам по собі малюнок є «мертвим» відбитком чогось живого, функціонуючого – такий «відбиток» потрібно зробити «промовляючим». До цього веде *вербальна реконструкція* особистісних символів – спонтанна розповідь, презентація «казки про своє життя» [270]. Т. Яценко вказує на важливість комплексного підходу до реконструкції особистісних символів, що ще раз підкреслює необхідність *багатовимірного застосування* реконструкції особистісних символів, а саме:

образної, вербальної, візуальної та колористичної. У своїх дослідженнях вона говорить про «перекодування» індивідуальних змістів психічного у метафорично-символічні форми за допомогою когнітивного *реконструювання* [272]. Полізначність символів таким чином у процесі їх подальшої реконструкції сприяє відкриттю першопричин проблем особистості [271]. Реалізація витісненого можлива виключно у символізації [272]. Психологічні захисти викривлюють сприйняття реальності особистістю, вони закривають можливість сприйняття нового досвіду, особливо того, який може сприяти подоланню стану дезадаптації.

Слід зазначити, що І. Борейчук та В. Назаревич, виокремлюють декілька *функцій символічного зображення*. Такою є, насамперед, змістотворна, яка дає змогу автору усвідомити сенс переживань, вчинків, подій. Деконструююча функція полягає у можливості формулювання особистістю нової системи смислів, що більш вірогідно відображає її внутрішню та зовнішню реальність. Завдяки контейнуючій функції почуття стримуються від виявлення у реальному житті, відбувається їх трансформація. Комунікативна є засобом сприйняття, переробки та передачі інформації і в цьому сенсі може бути внутрішньоособистісним та міжособистісним аспектом комунікації. Фокусуюча (актуалізуюча) – дає змогу особистості актуалізувати певні події. Визначаються також стимулююча (стимулює до певних дій), катарсична та інші функції символічного зображення [39, с. 38].

Отже, символ може розглядатися як ідея, образ, об'єкт, енергія, знак, цілісність, симулякр, універсальний код, мовна матриця, цінність, що транслює смисли. Символ може виступати як універсальний мовний код, що сприяє виявленню і усвідомленню нових смислів особистістю у ході його реконструкції. Так на основі багатовимірного застосування реконструкції, а саме: образної, вербальної, візуальної, колористичної реконструкції особистісних символів. Звичайно, запропоноване нами виокремлення цих видів реконструкції особистісних символів є умовним. В процесі психокоригувальної роботи вони, зазвичай, використовуються одночасно. Процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів (їх реконструкція) сприяє рефлексії уявлень про себе і є засобом фасилітації процесів смислової динаміки. При цьому основу

символічного пізнання стають смисли, які утворюють мовні коди, варіативність яких складає мережу мовних кодів. Виокремлено наступні функції символу: діагностичну, коригувальну, актуалізуючу, декононструюючу, змістотворну. Спираючись на вище зазначені підходи до реконструкції особистісних символів, ми вслід за У. Баєром, Б. Дорст, Н. Лінде, В. Стюартом та Т. Яценко будемо застосовувати різні види реконструкції особистісних символів, оскільки якісна та змістовна робота із символом можлива на основі комплексного підходу.

1.3. Теоретична модель дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації

Всебічний аналіз реконструкції особистісних символів у подоланні стану дезадаптації дають підстави констатувати, що стан дезадаптації це багатокомпонентне поняття, що розглядається як стан смислової невідповідності між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості.

Як свідчить аналіз досліджень, дослідниками значно менше уваги приділено проблемі *подолання стану дезадаптації у жінок*. Певні наукові доробки з даного питання є у І. Бабюка, Б. Михайлова, В. Седньова, Г. Селезньова, А. Сердюка, А. Федосєєва, які досліджували психологічну реабілітацію жінок [19]. Н. Березовська вивчала сексуальні розлади у жінок [33], В. Гавенко – первісну сексуальну дезадаптацію у цієї категорії [57], Л. Зайцева – клінічні особливості дезадаптації у жінок [78], Т. Пушкарьова – характеристики депресивних та тривожних розладів у жінок [194]. Е. Кришталь присвятила свої дослідження проблемам соматизованих розладів [113], особливостей поведінки жінок [113], особливостей формування у жінок депресивних розладів [114], стану «здоров'я» родини, складовою частиною якою є жінка [115]. Т. Бахтеєва вивчала невротичні розлади у жінок у віковому аспекті [23], фактори психічної травматизації [24] та соціально-психологічні фактори, які на них впливають [27], а також «предиктори», які формують ці розлади [26] та їх методи і засоби їх профілактики [25], Н. Марута досліджував роль сімейного стану в генезі невротичних розладів у жінок [158] та

складав соціальні портрети таких жінок [159]. У цьому великому масиві існують дослідження практиків Т. Зінкевич-Євстігнеєвої [83], О. Копитіна [107], Н. Лінде [137], А. Налчяджан [172], Н. Шамрай [262], Т. Яценко [272] та ін., які вивчали умови та займалися розробкою стратегій подолання стану дезадаптації у жінок, у тому числі в рамках реконструкції особистісних символів.

Застосування реконструкції особистісних символів з метою подолання стану дезадаптації у жінок передбачає реалізацію певного алгоритму – поетапну послідовність дій: 1) визначення стану дезадаптації; 2) реконструкція особистісних символів (з виокремленням стадій та засобів реконструкції); 3) подолання стану дезадаптації.

Етап визначення стану дезадаптації включає його встановлення у особистості за допомогою застосування діагностичних методик та *соціальних, психологічних та фізіологічних складових* під час опитування. Аналіз проблеми дозволив виокремити візуальну, колористичну, образну та вербальну реконструкції особистісних символів які можуть використовуватися з метою подолання стану дезадаптації та змістотворну, актуалізуючу, деконструюючу та ін. функції особистісних символів. У даному контексті, під *символом* розуміється універсальний мовний код, що сприяє виявленню і усвідомленню нових смислів. *Особистісний символ* стає засобом вираження символічних смислів особистістю. На нашу думку, говорячи про використання реконструкції особистісних символів, слід підкреслити, що реконструкція слугує усвідомленню особистістю нових смислів – *мовних кодів* (смислів, що отримуються під час інтерпретації символу) і доповнює, конкретизує, сприяє відновленню реалістичного сприйняття дійсності у процесі усвідомлення значень особистісних символів. Тому реконструкція особистісних символів стає вагомим умовою подолання стану дезадаптації та пошуку шляхів виходу з нього у жінок.

Етап реконструкції особистісних символів включає відновлення смислової невідповідності (усвідомлення нових, або зміна та трансформація старих смислів), як одну з умов подолання стану дезадаптації. На цьому етапі відбувається *багатовимірне застосування* різних видів реконструкції, які стають засобами

подолання стану дезадаптації, а саме: *образної, вербальної, візуальної та колористичної* реконструкції символів. Де образна реконструкція особистісних символів розуміється нами як процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів за допомогою символічних форм – символів малюнку, іграшок, картинок, метафоричного зображення, фотографій тощо. Вербальною реконструкцією є реконструкція особистісних символів за допомогою слів стосовно символічних зображень. В її основі лежить розповідь, опис, запитання-відповіді та ін. Візуальна реконструкція особистісних символів використовує образи уяви, колористична реконструкція – використовує роботу із кольором.

Таким чином *реконструкція особистісних символів* (процес пошуку і перетворення особистісних смислів) може виступати умовою подолання стану дезадаптації, оскільки дозволяє вийти на рівень більш реалістичного сприйняття себе і осмислення проблеми, сприяє знаходженню альтернативних смислових позицій і умов для розв'язання проблемних ситуацій. Реконструкція особистісних символів таким чином може ставати умовою подолання стану дезадаптації, оскільки сприяє отриманню нових смислів (мовних кодів) особистістю та трансформації сфери невідповідності, яка пов'язана з викривленням сприйняття власної реальності, що частково або повністю не усвідомлюється у стані дезадаптації. За допомогою реконструкції особистісних символів визначаються стадії коригувального процесу: *екстерналізація* – розкриття смислів, що вказують на власні неусвідомлені психічні процеси у вигляді символів; *трансформація* – зміна смислів особистістю у процесі реконструкції символів, що відкриває простір для змін та *інтерналізація* – усвідомлення нових смислів, процес у ході якого за допомогою сприйняття репрезентацій символічних образів закодованої інформації усвідомлюються смисли (мовні коди), що сприяють подоланню стану дезадаптації. Реконструкція особистісних символів може слугувати умовою подолання стану дезадаптації у зв'язку зі знаходженням смислової невідповідності між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості за допомогою варіативності мовних кодів (*мережі кодів*). Що призводить до *етапу подолання стану дезадаптації*. Спираючись на виділені компоненти та, враховуючи

специфіку стану дезадаптації у жінок, в теоретичну модель застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації ми включили такі структурні компоненти як образну, візуальну, колористичну реконструкцію особистісних символів та екстерналізацію, трансформацію, інтерналізацію як стадії коригувального процесу, а також визначили три етапи подолання стану дезадаптації за допомогою реконструкції особистісних символів (рис. 1.1).

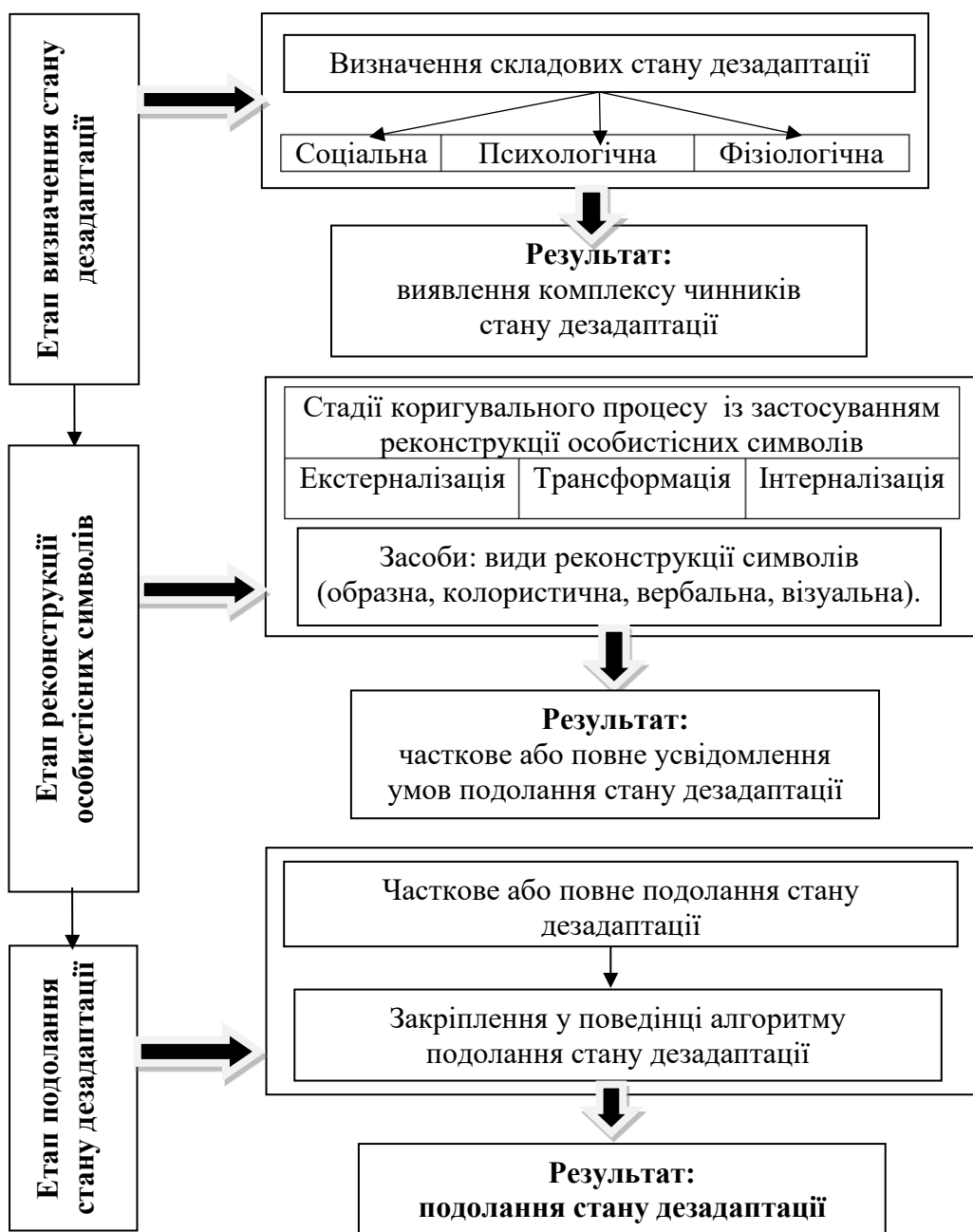

Рис. 1.1. Теоретична модель застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації.

Розроблена нами модель застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації складається з трьох етапів [280]. Етап визначення стану дезадаптації, який передбачає виявлення стану дезадаптації та його факторів (причин). Етап реконструкції особистісних символів – безпосередньо реконструкція особистісних символів, який містить стадії коригувального процесу: екстерналізації (розкриття смислів), трансформації (зміна смислів), інтерналізації (утворення нових смислів), сприяє усвідомленню сфери невідповідності і частковому або повному усвідомленню умов подолання стану дезадаптації. Етап подолання стану дезадаптації, який містить закріплення у поведінці алгоритму подолання стану дезадаптації, за допомогою отриманих мовних кодів, що сприяє відновленню адаптації.

Таким чином, у дослідженні реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації, символ розуміється нами як універсальний мовний код, що сприяє виявленню і усвідомленню нових смислів; реконструкція особистісних символів розуміється як процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів; стан дезадаптації розглядається як стан смислової невідповідності між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості; в дослідженні доцільним вважаємо виокремлення психологічної, соціальної, фізіологічної складових стану дезадаптації; реконструкція символів відбувається за допомогою стадій коригувального процесу, а саме: екстерналізації, трансформації та інтерналізації та стає умовою подолання стану дезадаптації; реконструкція особистісних символів базується на багатовимірному застосуванні різних засобів реконструкції особистісних символів, а саме: образної, візуальної, вербальної та колористичної.

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз підходів до розуміння поняття «стан дезадаптації» показав, що уявлення дослідників про її суть і структуру неоднозначні. Найбільш продуктивним, в контексті нашого дослідження, видається комплексний підхід до вивчення стану дезадаптації з виокремленням психологічної, соціальної,

фізіологічної складових. У результаті аналізу і узагальнення існуючих підходів, моделей і концепцій щодо «стану дезадаптації», представлених у науковій літературі, зроблено висновок, що *стан дезадаптації* – це стан смислової невідповідності між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості.

Узагальнення їх досліджень дозволило виокремити три основні підходи до подолання стану дезадаптації особистості у *поведінковій, когнітивній та емоційній сферах*. В основі підходу до подолання стану дезадаптації у *поведінковій сфері* лежить уявлення про необхідність особистості у зміні, удосконаленні та набуття певної поведінки, що сприяє подоланню стану дезадаптації; у *когнітивній сфері* – уявлення про те, що при аналізі стану дезадаптації велике значення має проблема змістової інтерпретації особистістю себе, оточуючого середовища, усвідомлення поточної ситуації; в емоційній сфері – уявлення про обумовленість стану дезадаптації певними емоціями (смуток, гнівом, страхом та ін.), подолання яких сприяє адаптації особистості.

Аналіз проблеми реконструкції особистісних символів дав змогу виокремити наступні положення:

- *реконструкція особистісних символів* розуміється як процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів, де *символ* – універсальний мовний код, що сприяє виявленню і усвідомленню нових смислів;

- *особистісний символ* стає засобом вираження символічних смислів особистістю та має змістотворну, актуалізуючу, деконструюючу та інші функції;

- реконструкція особистісних символів стає психологічним інструментом, використання якого дозволяє переводити певні особистісні смисли, під час інтерпретації, у сферу її свідомості та утворювати *варіативності мовних кодів*;

- символ набуває особистісного значення у процесі його *реконструкції*, яку доцільно здійснювати на основі багатовимірного застосуванням реконструкції символів, а саме: *образної, вербальної, візуальної та колористичної*;

- реконструкція особистісних символів розглядається нами як *умова* подолання стану дезадаптації.

На основі теоретичного аналізу розроблено теоретичну модель подолання стану дезадаптації у жінок із застосуванням алгоритму реконструкції особистісних символів, складається з трьох етапів: перший – потребує визначення стану дезадаптації, що передбачає виявлення складових стану дезадаптації та факторів його виникнення; другий – передбачає реконструкцію особистісних символів, яка містить стадії коригувального процесу: екстерналізації, трансформації, інтерналізації на основі образної, вербальної, візуальної та колористичної реконструкції, та сприяє частковому або повному усвідомленню умов подолання стану дезадаптації; на третьому – відбувається закріплення у поведінці алгоритму подолання стану дезадаптації.

Основні здобутки розділу висвітлено в 1-ій публікації, яка входить у перелік фахових психологічних видань [141].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДОЛАННЯ ЖІНКАМИ СТАНУ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕКОНСТРУКЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ СИМВОЛІВ

У розділі представлено програму та висвітлено питання організації емпіричного дослідження застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання стану дезадаптації у жінок. Обґрунтовано добір психодіагностичного інструментарію дослідження стану дезадаптації у жінок, систематизовано особливості дослідження різних видів реконструкції особистісних символів, охарактеризовано групу досліджуваних та проаналізовано результати емпіричних даних.

2.1. Програма дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації та опис вибірки

Перший етап дослідження (2014-2015 рр.). Метою даного етапу став вибір проблемної області для дослідження, визначення задач та формулювання гіпотези для подальшої роботи, котра була досягнута за допомогою теоретичного аналізу літературних джерел. Подолання стану дезадаптації є *об'єктом дослідження*. А *предметом дослідження* стала реконструкція особистісних символів як умова подолання жінками стану дезадаптації. Для конкретизації цього взаємозв'язку виокремлено показники стану дезадаптації у жінок, отримані за допомогою стандартизованих та малюнкових діагностичних методик; характеристики особистісних символів (функції, інтерпретаційний зміст, первинне та вторинне значення смислу символу) під час реконструкції їх жінками за допомогою інтерпретації. На цьому етапі також були виконані наступні *завдання*: проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення реконструкції особистісних символів як умова подолання стану дезадаптації у жінок, розроблена модель емпіричного дослідження, виявлена стратегія реконструкції символів як

умова подолання жінками стану дезадаптації та проведено пілотне дослідження на групі жінок у кількості 51 особа (віком від 18 до 45 років, 30 з яких не були одружені і 21 перебувало у шлюбі, що мешкали на момент дослідження у м.Києві) з метою перевірки ефективності відповідного психологічного інструментарію.

Другий етап дослідження (2015 р.). Мета даного етапу підбір та адаптація психодіагностичних методик для рішення поставлених задач.

Третій етап дослідження (2015-2017рр.). На цьому етапі проводиться збір емпіричних даних, стосовно реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації, з вибірки 100 жінок віком від 18 до 45 років, що перебували у стані дезадаптації та мешкали тимчасово або постійно у місті Києві.

Крім того, досліджувалось 100 адаптованих жінок віком від 18 до 45 років, що звертались за допомогою до психолога, з метою порівняння ролі реконструкції особистісних символів серед жінок обох категорій.

Також проводилась розробка та апробація коригувальної програми, на основі використання реконструкції особистісних символів, яка може рекомендуватись для застосування у консультативній роботі з жінками у стані дезадаптації. Слід зазначити, що всі жінки зверталися до психолога О.Лісойван за власним бажанням.

Четвертий етап дослідження (2017-2018 рр.). Метою цього етапу є узагальнення емпіричних даних та обґрунтування рішень з перевірки висунутої гіпотези. Проводилась статистична обробка даних, їх аналіз та змістовна інтерпретація. З метою виявлення взаємозв'язку між символами та показниками соціально-психологічної адаптації результати проективної методики «Неіснуюча тварина» кодувались за визначеними діагностичними показниками за допомогою дихотомної шкали (1 – присутність показника, 0 – відсутність показника) та піддавались кореляційному аналізу з даними стандартизованих методик. Також описується роль реконструкції особистісних символів у подоланні жінками стану дезадаптації.

Дослідження реконструкції особистісних символів має наступний розроблений нами алгоритм:

- виокремлення наступних інтегральних показників особистості: адаптація - дезадаптація, прийняття себе - неприйняття себе, ескапізм (ухід від рішення проблем), емоційний комфорт – емоційний дискомфорт, прийняття інших - неприйняття інших, внутрішній контроль, зовнішній контроль, домінантність-відомість за допомогою діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд та встановлення зв'язків між цими показниками та особистісними символами;

- виокремлення символів, що найчастіше зустрічаються під час діагностичної роботи за методикою «Неіснуюча тварина» та особливостей їх інтерпретації у жінок у стані дезадаптації;

- групування символів, що проявляються під час тематичного малювання та інтерпретуються за допомогою мовних кодів, в окремі мережі кодів (варіативності мовних кодів) для подальшого аналізу з метою систематизації та узагальнення їх ролі у подоланні стану дезадаптації;

- обґрунтування застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання стану дезадаптації за допомогою наступних стадій коригувального процесу: екстерналізації, трансформації, інтерналізації;

- доведення або спростування значущості цих змін у подоланні стану дезадаптації у жінок.

В дослідженні брали участь 251 жінка віком від 18 до 45 років: у пілотному дослідженні – 51 особа, в основному емпіричному дослідженні – 200 жінок. З метою порівняння реконструкції особистісних символів серед жінок обох категорій, які умовно були поділені на дві групи: перша група – 100 жінок, що зверталися за допомогою до психолога та знаходились у стані дезадаптації і друга група – 100 жінок, що зверталися за допомогою до психолога, але не знаходились у стані дезадаптації.

Досліджуваними були жінки, які за власним бажанням звертались за допомогою до психолога у 2015-17 рр. Досліджуваним роздавались аркуші формату А4 та олівці для малювання, бланки з діагностичними методиками з інструкціями. Психолог пояснював мету діагностичних процедур та відповідав на

поставленні уточнюючі запитання. Робота відбувалась в присутності дослідника, без обмежень у часі.

Таким чином програма дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації складалася з чотирьох етапів. Метою першого етапу дослідження був вибір проблемної області для дослідження, визначення задач та формулювання гіпотези для подальшої роботи, котра була досягнута за допомогою теоретичного аналізу літературних джерел. Другий етап дослідження полягав у підборі та адаптації психодіагностичних методик для рішення поставлених задач. На третьому етапі дослідження проводився збір емпіричних даних, стосовно ролі реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації. Четвертий етап дослідження полягав в узагальненні емпіричних даних та обґрунтуванні рішень з перевірки висунутої гіпотези.

2.2. Методичний інструментарій дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації

Складення програми дослідження реконструкції особистісних символів дало змогу перейти до пілотного емпіричного дослідження. Метою пілотного дослідження стала перевірка надійності методик та процедури основного дослідження, схеми його організації і проведення. У процесі пілотного дослідження відпрацьовувався оптимальний варіант діагностичних методик, уточнювалась зрозумілість респондентами змісту запитань, вибиралась оптимальна структура опитувальника. Проведене пілотне дослідження дало змогу перевірити підібрані відповідно до емпіричних показників методики та виявити ті, що можуть знижувати якість дослідження.

Так методика багатofакторного дослідження особистості Р. Кеттелла (№105) [196, С.271с.] використовувалась з метою діагностування індивідуально-психологічних рис особистості, які Р. Кеттелл назвав факторами і була опробована під час пілотного дослідження на 51-ій жінці. Для подальшого дослідження

методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла (№105) [196, С.271с.] використовувалась частково, а саме були взяті тільки ті окремі фактори, що мали значні показники кореляції з інтегральними показниками опитувальника соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд з метою встановлення кореляційних зв'язків за методикою «Неіснуюча тварина», а саме: фактор А (замкнутість-товарискість), О (впевненість у собі-тривожність), MD (адекватність самооцінки), Е (підпорядкованість-домінантність), Q₂ (конформізм-нонконформізм), Q₃ (низький самоконтроль-високий самоконтроль), Н (нерішучість-сміливість), Q₄ (рослабленість-напруженість).

Для виявлення причин стану дезадаптації у жінок була обрана методика колірних метафор І. Соломіна [220, с.152].

Методика застосовує перелік наступних понять, що відображені у шкалах (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Перелік понять за методикою колірних метафор І. Соломіна

Шкали за методикою колірних метафор І. Соломіна				
люди	спілкування	творчість	яка я насправді	матеріальне
наука	техніка	мій чоловік	мої обов'язки	благополуччя
любов	хвороба	медицина	моє майбутнє	мої співробітники
успіх	радість	иоє теперішнє	обслуговування	роздратування
невдача	моє навчання	конкуренція	мої клієнти	фінанси
страх	свобода	реклама	керування	моя дитина
освіта	знання	мистецтво	моя професія	моя робота
школа	мій батько	мій друг	домашнє господарство	конфлікти
бізнес	неприємності	родина	якою я хочу бути	загроза
діти	цікаве заняття	моє минуле	психологія	природа
заробіток	моя кар'єра	інформація	мій дім	моя мати
зміни	моє захоплення	смуток	мій начальник	праця
				влада

Методика дає змогу проаналізувати співвідношення кольору з базовими поняттями: моє майбутнє, радість, моє теперішнє, роздратування, мої захоплення, якою я хочу бути, яка я насправді, моє минуле, неприємності, цікаве заняття, загроза, страх, смуток тощо.

Співвідношення кожного з цих понять з кольорами, проранжованими відповідно до суб'єктивних переваг від найприємнішого до найбільш неприємного, дає змогу встановити зміст базових потреб та міру їх задоволення, джерело стреса; ставлення до майбутнього, минулого, теперішнього, ставлення до себе та інших, ставлення до різних видів діяльності, уявлення та хвилювання, котрі витісняються (див. табл. 2.2, 2.3).

При аналізі, за методикою колірних метафор І. Соломіна, виявлено: зміст базових потреб та міру їх задоволення, джерело стреса; ставлення до майбутнього, минулого, теперішнього, ставлення до себе та інших, ставлення до різних видів діяльності, уявлення та хвилювання у жінок в стані адаптації (див. табл.2.2):

Таблиця 2.2.

Показники базових потреб жінок в стані адаптації за методикою колірних метафор І. Соломіна (N=100)

№	Показники за методикою «Колірних метафор»	Зміст показників колірних метафор за розподілом кольорів	Показники у %
1.	зміст базових потреб	«моє захоплення», «цікаве заняття»	54
2.	ступінь задоволення базових актуальних потреб	«моє теперішнє» знаходиться на перших позиціях (по розподілу кольорів) та пов'язане за кольором з показником «цікаве заняття»	32
3.	джерела стреса	«мій батько», «навчання», «моя професія», «мої співробітники», «мої обов'язки», «мій чоловік», «моя робота», «мій друг», «заробіток» «мій начальник», «моя професія», «моє минуле»	78
4.	ставлення до себе	Відстань між показниками «яка я насправді» та «якою я хочу бути» відсутня або мала та ці слова співпадають за визначеним кольором з позитивними або нейтральними словами, що свідчить про відсутність негативного відношення до себе	99
5.	ставлення до інших	кольори слів, що визначають найближче оточення співпадають (в цілому) за визначеним кольором з позитивними або нейтральними словами, що свідчить про відсутність негативного ставлення до інших (окрім «мій чоловік»)	83

Продовження таблиці 2.2.

6.	ставлення майбутнього, минулого, теперішнього до	показники «моє теперішнє», «моє майбутнє» знаходяться на перших позиціях (по розподілу кольорів), переважно на останніх позиціях (по розподілу кольорів) знаходиться «моє минуле»;	57
		за визначеними кольорами співпадають з позитивними або нейтральними словами, що свідчить про відсутність негативного ставлення до власного майбутнього та теперішнього	87
7.	ставлення до різних видів діяльності	пов'язані частково за кольором з показником «цікаве заняття», але не з показником «моє захоплення»	31
8.	уявлення та хвилювання, котрі витісняються	«хвороба», «мої клієнти», «мій батько», «моя мати», «родина», «спілкування», «моє навчання», «домашнє хазяйство»	62

Також за методикою колірних метафор І. Соломіна, виявлено: зміст базових потреб та міру їх задоволення, склад актуальних потреб, джерело стреса; ставлення до майбутнього, минулого, теперішнього, ставлення до себе та інших, ставлення до різних видів діяльності, уявлення та хвилювання у жінок в стані дезадаптації (див. табл. 2.3):

Таблиця 2.3.

Показники базових потреб жінок в стані дезадаптації за методикою колірних метафор І. Соломіна (N=100)

№	Показники за методикою «Колірних метафор»	Зміст показників колірних метафор за розподілом кольорів	Показники у %
1.	зміст базових потреб	показники «моє захоплення», «цікаве заняття» знаходяться на останніх позиціях (по розподілу кольорів), що свідчить про незадоволення цих потреб	61
2.	ступінь задоволення базових актуальних потреб	«моє теперішнє» знаходиться на останніх позиціях (по розподілу кольорів), що свідчить про незадоволення цих потреб;	73
		«моє теперішнє» не пов'язане за кольором з «моє захоплення», «цікаве заняття»	56
3.	джерела стреса	«мій батько», «моя професія», «домашнє хазяйство», «мої обов'язки», «мій чоловік», «моя робота», «моя мати», «мій друг», «родина», «моє минуле», «заробіток», «моє минуле», «моє майбутнє», «матеріальне благополуччя», «моя дитина»	81

Продовження таблиці 2.3.

4.	ставлення до себе	відстань між показниками «яка я насправді» та «якою я хочу бути» відсутня або несуттєва	21
		відстань між показниками «яка я насправді» та «якою я хочу бути», що співпадає з негативною конотацією, свідчить про незадоволення собою	67
5.	ставлення до інших	кольори слів, що позначають найближче оточення часто співпадають за визначеним кольором з негативними словами або словом, що свідчить про негативне ставлення до інших	46
6.	ставлення до майбутнього, минулого, теперішнього	на останніх позиціях (по розподілу кольорів) знаходяться показники «моє минуле», «моє теперішнє», що свідчить про незадоволення власним минулим, теперішнім	74
		на останніх позиціях (по розподілу кольорів) знаходиться «моє майбутнє», що свідчить про негативне ставлення до майбутнього	37
7.	ставлення до різних видів діяльності	рідко пов'язані за кольором з показниками «цікаве заняття» та «моє захоплення»	51
8.	уявлення та хвилювання, котрі витісняються	«люди», «хвороба», «родина», «фінанси», «моє майбутнє», «моє навчання», «спілкування», «моя професія», «домашнє хазяйство»	62

За методикою колірних метафор І. Соломіна жінки в стані дезадаптації мають негативне «ставлення до себе» та негативне «ставлення до інших», а адаптовані жінки мають нейтральне або позитивне «ставлення до себе» та відсутність негативного «ставлення до інших», окрім показника «мій чоловік». У жінок в стані дезадаптації визначається негативне відношення до власного майбутнього та теперішнього часу, а у адаптованих жінок таке негативне ставлення відсутнє.

Окрім того, вимірюванню підлягала аутогенна норма (СО) колірних вподобань за А. Вальнеффером, дослідження якого виявили, що у випадку якісної коригувальної роботи вибори кольорових вподобань наближуються до визначеної автором кольорової послідовності [227, С.141]. Ця послідовність була прийнята М. Люшером у якості норми кольорових вподобань та стала еталоном нервово-психічного благополуччя.

Значення СО відображає стійкий емоційний стан, домінуючий настрій, при якому показник СО менше 10-ти балів свідчить про психологічне благополуччя, від 10-ти до 18-ти – показник стану у нормі, показник від 18-ти і більше вказує на порушення адаптаційного процесу. Зменшення показників СО вказує на наявність

у особистості резервів до працездатності, стресостійкості. Значне збільшення значень СО, що відхиляються від норми, вказує на психоемоційне виснаження та дезадаптацію.

Під час цього етапу застосовувався опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд, що містить сто одне твердження для виокремлення різних аспектів стану дезадаптації у жінок. Опитувальник дає змогу вимірювати наступні показники: адаптація – дезадаптація, прийняття себе – неприйняття себе, ескапізм (уход від проблем), емоційний комфорт – емоційний дискомфорт, прийняття інших – неприйняття інших, внутрішній контроль, зовнішній контроль, домінантність – відомість. Опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд застосовано з метою вивчення соціально-психологічної адаптації і пов'язаних з нею рис особистості через інтегральні показники [105, С.193-197].

Опитувальник апробовано під час пілотного дослідження на вибірці обсягом 51 особа, при цьому було встановлено, що він не містить в собі запитань, які не можна було б застосовувати для цієї групи жінок. Крім того, опитувальник дав змогу виокремити досліджуваних за двома інтегральними показниками: адаптація і дезадаптація.

У групу адаптованих входили жінки, з вираженими показниками адаптації: показник за шкалою «дезадаптація» дорівнював $b < 68$, що вказує на низькі показники дезадаптації, а показник за шкалою «адаптація» $a > 136$, що вказує на високі показники адаптації. При цьому жоден з показників цих шкал не потрапив в «зону невизначеності» (показники від 68 до 136). Крім того, в групі адаптованих жінок показник $CO \leq 10$, що вказує на психологічне благополуччя (позитивний емоційний стан). Група жінок у стані дезадаптації визначаються вираженими показниками дезадаптації: у 100% жінок цієї групи показник за шкалою «дезадаптація» дорівнював $b > 136$, що вказує на високі показники дезадаптації, а показник за шкалою «адаптація» $a < 68$, що вказує на низькі показники адаптації. При цьому жоден з показників цих шкал не потрапив в «зону невизначеності» (показники від 68 до 136). Якщо один з цих двох інтегральних показників

потрапляв у «зону невизначеності» (за опитувальником) – випробуваний не включався в жодну з цих груп. Крім того, в групі жінок у стані дезадаптації показник $CO \geq 18$, що засвідчує про порушення адаптації. Слід зазначити, що рестандартизація, де б застосовувалось встановлення власних стандартів, не використовувалась оскільки всі методики були стандартизовані.

Також застосовувались діагностичні методики, що базуються на використанні реконструкції особистісних символів: «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич [49, С.11] з метою дослідження особливостей взаємовідносин з оточуючим середовищем, типологічних особливостей, виявлення проблемної симптоматики.

З метою інтерпретації та виокремлення окремих символів для визначення показників за методикою «Неіснуюча тварина» в роботі застосовувались таблиці Л. Лебедевої, Ю. Ніконорової, Н. Тарканова [122], що розкривають їх зміст. Так, під час пілотного дослідження за допомогою таблиць нами було проаналізовано та описано показники, під час пілотного дослідження, що можуть свідчити про наявність або відсутність стану дезадаптації за методикою «Неіснуюча тварина».

Слід зазначити, що методика «Неіснуюча тварина» застосовувалась в ході дослідження до усіх жінок. Нами було описано і проаналізовано за цією методикою наступні показники: «наявність тварини», «наявність голови», «наявність рук», «довгі руки», «короткі руки», «наявність опорних елементів», «опорні елементи сильні», «опорні елементи слабкі», «опорні елементи викривлені», «наявність очей», «очі заштриховані», «очі заплющені», «наявність носу», «хвіст до низу», «хвіст до гори», «хвіст складений», «наявність рота», «наявність вух», «профіль управо», «профіль уліво», «анфас», «розмір великий», «розмір маленький», «розмір середній», «розміщення в центрі», «розміщення з права», «розміщення ліворуч», «наявність рівної лінії», «лінія-штрих», «лінія приривчаста», «сидить», «лежить», «стоїть», «наявність тулуба», «летить», «рухається» (див. дод. Б1).

За цими показниками було побудовано дихтомну шкалу: де 0 - вказує на відсутність показника, 1- засвідчує його наявність. Така дихтомна шкала дала змогу

провести кореляційний аналіз, а також виокремити ті символи, що найчастіше зустрічаються у жінок в стані дезадаптації.

Проективні методики «Родина в образах» Т. Зинкевич-Євстигнеєва, Д. Кудзилов [84, С.44] з метою виявлення міжособистісних стосунків; «Каракулі» модифікація А. Копитіна [107, С.378], методика «Горщик» В. Назаревич та тематичне малювання (малюнок за заданою темою) застосовувались під час коригувальної роботи, в залежності від причини звернення, для використання реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації.

У нашому дослідженні для визначення смислів особистісних символів за допомогою комплексного застосування реконструкції особистісних символів ми використовували метод інтерпретації.

Метод інтерпретації (особистісних символів під час тематичного малювання) це метод, де особистість, яка інтерпретує символ виступає продуцентом (сама створює символ) та реципієнтом (сама одержує і пояснює його зміст) одночасно, що ще раз пояснює значення символу як особистісного. Слід зазначити, що під час використання методу інтерпретації символ використовувався як закодований смисл, де отримувачі інтерпретували символ за допомогою *мовних кодів* (смислів, що отримуюються під час інтерпретації символів), у наслідок чого утворювався простір з варіативністю мовних кодів – *мережа кодів*. Н. Андрейчук вважає, що прочитання знакових систем можна розглядати як дискурс, що тлумачиться як мережа кодів. Мережа кодів дає змогу виявити структури смислу через варіативність мовних кодів. А коди у свою чергу становлять інтерпретаційну рамку, що застосована продуцентами та реципієнтами (отримувачем) дискурсів [9, с. 226].

Застосовувались статистичні методи обробки даних: кореляційний аналіз з метою виявлення зв'язків між досліджуваними показниками за опитувальником соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд, показниками за методикою багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла (№105) і показниками за діагностичною методикою «Неіснуюча тварина», порівняльний

аналіз за T – критерієм Вілкоксона з метою співставлення спрямованості змін та їх вираженості після коригувальної роботи за показниками «адаптація», «дезадаптація» та «аутогенна норма» у жінок в стані дезадаптації.

Було проведено серед групи жінок з пілотного дослідження загальною кількістю 51-а особа кореляційний аналіз (за коефіцієнтом кореляції Спірмена) взаємозв'язків показників за методикою багатофактного дослідження особистості Р.Кеттелла (№105) та опитувальника СПА (див. табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Показники статистично достовірних взаємозв'язків за коефіцієнтом кореляції Спірмена (N=51)

№	Кореляційний аналіз (за коефіцієнтом кореляції Спірмена) статистично достовірних взаємозв'язків за методикою багатофактного дослідження особистості Р.Кеттелла (№105) та опитувальника СПА	Ескапізм	Адаптація	Інтернальність	Самоприйняття	Прийняття інших	Емоційна комфортність	Прагнення до домінування
1.	Замкнутість-товариськість		$\tau = ,292;$ $\rho \leq 0,05$		$\tau = ,341;$ $\rho \leq 0,05$			
2.	Впевненість у собі-тривожність		$\tau = ,405;$ $\rho \leq 0,01$		$\tau = ,588;$ $\rho \leq 0,01$			
3.	Адекватність самооцінки		$\tau = ,493;$ $\rho \leq 0,01$		$\tau = ,288;$ $\rho \leq 0,05$			
4.	Підпорядкованість-домінантність							$\tau = ,440;$ $\rho \leq 0,01$
5.	Конформізм-нонконформізм							$\tau = ,359;$ $\rho \leq 0,01$
6.	Низький самоконтроль-високий самоконтроль			$\tau = ,457;$ $\rho \leq 0,01$				
7.	Розслабленість-напруженість		$\tau = ,406;$ $\rho \leq 0,01$					
Загальна кількість		51 особа						

Таким чином інтегральний показник «адаптація» має статистично значущі взаємозв'язки з показниками (факторами) «замкнутість-товариськість» ($\tau = 0,292$,

$\rho \leq 0,05$), «впевненість у собі – тривожність» ($\tau = 0,405, \rho \leq 0,01$), «адекватність самооцінки» ($\tau = 0,493, \rho \leq 0,01$), «розслабленість-напруженість» ($\tau = 0,406; \rho \leq 0,01$). Статистично значущі показники також виявлені між інтегральним показником «самоприйняття» та показниками: «замкнутість-товариськість» ($\tau = 0,341, \rho \leq 0,05$), «впевненість у собі - тривожність» ($\tau = 0,588, \rho \leq 0,01$), «адекватність самооцінки» ($\tau = 0,288, \rho \leq 0,05$). Визначено статистично значущі показники між інтегральним показником «інтернальність» та «низький самоконтроль - високий самоконтроль» ($\tau = 0,457, \rho \leq 0,01$) та між показником «прагнення до домінування» і показниками «підпорядкованість-домінантність» ($\tau = 0,440, \rho \leq 0,01$), «конформізм-нонконформізм» ($\tau = 0,359, \rho \leq 0,01$).

Отже можна зробити висновок, що адаптація жінок пов'язана з наступними психологічними характеристиками: «замкнутістю – товариськістю», «впевненістю у собі – тривожністю», «адекватністю самооцінки», «розслабленістю – напруженістю». Тому в основному дослідженні вивчались взаємозв'язки саме цих факторів у жінок в стані дезадаптації та адаптованих.

Достовірність отриманих результатів забезпечувалась послідовною та систематичною реалізацією теоретичних засад дослідження, валідністю та надійністю використаних методик, ґрунтовним якісним і кількісним аналізом отриманих показників. Обробка даних методами математико - статистичного аналізу здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми SPSS Statistics 22.0.

Інтерпретація малюнків здійснювалася на основі систематизованих нами моделей дослідження колористичної, візуальної, вербальної та образної реконструкції символів (методи котрих окремо описано у роботах У. Баєр, Б. Дорст, В. Стюарт, В. Назаревич, Р. Фогель та ін.). Цей вибір продиктований необхідністю визначити смислові інтерпретації символу та виокремити його функціональний зміст під час реконструкції особистісних символів. При цьому слід зазначити, що окремі елементи різних видів реконструкції особистісних символів, що систематизовані нами в цій роботі не є авторською розробкою, оскільки застосовувались різними дослідниками під час коригувальної роботи раніше (У. Баєр, Б. Дорст, В. Стюарт, В. Назаревич, Р. Фогель). Авторські напрацювання

полягають у систематизації всіх існуючих видів реконструкції особистісних символів та визначенні багатомірності її застосування.

Разом із структурними характеристиками особистісних символів важливим є розгляд їх функціональних особливостей. І. Борейчук та В. Назаревич, виокремлюють декілька функцій символічного зображення (далі назви функцій подано мовою оригіналу – примітка автора): змістотворну, деконструюючу, контейнуючу, комунікативну, фокусуючу [39, с. 38]. Тому ми виокремлюємо наступні функції символу: діагностичну, коригувальну (у процесі діагностичних малюнкових методик, наприклад «Неіснуюча тварина» за М. Дукарович) а також, вслід за І. Борейчук та В. Назаревич, актуалізуючу, декононструюючу, змістотворну та ін. (у процесі застосування методу тематичного малювання). Де актуалізуюча функція – дає змогу особистості актуалізувати певні події, стимулююча – стимулює до певних дій. Змістотворна функція дає змогу усвідомити сенс переживань, вчинків, подій. Деконструююча функція полягає у можливості формулювання особистістю нової системи смислів, що більш вірогідно відображає її реальність. Контейнуюча функція – почуття стримуються від виявлення у реальному житті, відбувається їх трансформація. Катарсична – перетворення негативного переживання в позитивне (за В. Назаревич, І. Борейчук). Діагностична функція дає змогу визначити психологічні характеристики особистості та процесів в яких вона знаходиться. Коригувальна функція є засобом зміни поведінки та розвитку особистості.

У ході проведення тематичного малювання із застосуванням реконструкції особистісних символів та систем символів смислової інтерпретація стає умовою для визначення шляхів виходу жінок зі стану дезадаптації [144]. Як приклад наведемо результат нашого дослідження під час використання тематичних методик у роботі з жінкою, яка перебуває у стані дезадаптації, що визначає виокремлені функції символу (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Функції символу

№	Досліджуваний 110	Методика «Горщик» (за В.Назаревич)	Методика «Родина у вигляді тварин» (за Т.Зінкевич-Євстигнеєвою)
	Функції символу		
1.	Актуалізуюча	Схожий на склянку. Заповнений темною рідиною на половину.	Хлопець – ведмідь, я – ведмедиця. У ведмедя добрі очі, ми схожі. У ведмедиці великі кігті.
2.	Стимулююча	Ця рідина в мені, хочу її позбутися, бо вона як отрута для мене.	Але у ведмедиці дуже великі кігті на лапах (ознака агресії) у порівнянні з ведмедем.
3.	Змістотворна	Ця «рідина в тобі» про що це? Мій негатив.	Дійсно, він завжди добрий та уважний до мене, я буваю іноді агресивна по відношенню до нього.
4.	Деконструююча	Все ж гарно. У мене є хлопець. Я частково заробляю гроші, мені є де жити.	Мені треба бути іншою у спілкуванні з ним.
5.	Контейнуюча (утримуюча)	Контейнування негативу	
6.	Катарсична	У мене «склянка на половину повна, а не пуста» (метафора).	Він у мене добрий, в нас багато чого спільного.

Під час роботи з жінками, що перебувають у стані дезадаптації, було проведено анкетування з метою визначення їх характеристик, причин звернення до психолога та ознак стану дезадаптації:

Анкета

1. ПІБ _____
2. Ваш вік _____
3. Країна та місто проживання _____
4. Сімейний статус _____
5. Причина звернення до психолога? _____
5. Чи є порушення сну, безсоння? _____
6. Чи погіршився Ваш апетит? _____
7. Чи зверталися Ви, останнім часом, до лікаря з приводу погіршення свого психологічного стану?

За результатами анкетування жодна з жінок не мала довготривалого порушення сну або апетиту та не піддавалась медикаментозному впливу з приводу погіршення свого психологічного стану за призначенням лікаря.

Під час бесіди та за допомогою анкетування, було встановлено наступні *соціальні* причини звернення до психолога жінок в стані дезадаптації: проблеми у родині (ускладнені стосунки у відносинах, або з одним з членів родини), розлучення, умови праці, міграція або переїзд в інше місто, втрата близької людини, участь чоловіка у АТО / ООС, матеріальний стан, що визначені нами, як *соціальні*. У адаптованих жінок *соціальні* причини звернення були наступні: розлучення, проблеми у родині (ускладнені стосунки у відносинах або з одним з членів родини), міграція або переїзд в інше місто, умови праці, втрата близької людини, участь чоловіка у АТО / ООС.

Деякі психологічні причини звернення носили фізіологічні ознаки: витиліго та інші кожні захворювання, проблеми з вагітністю (неможливість завагітніти без явних причин, або сама вагітність), зайва вага; часткова втрата голосу або зору, проблеми з поставою, рухомістю ніг; невдалі наслідки пластичної операції, панічні атаки, анорексія. У адаптованих жінок проблеми вагітності (неможливість завагітніти без явних причин, або сама вагітність), зайва вага.

Психологічні причини, що зумовлюють жінок у стані дезадаптації звертатися за психологічною допомогою: самотність, проблеми самореалізації, агресія, тривожність, хвилювання, страх, емоційна нестабільність (постійні зміни настрою, погіршення настрою та ін.), вигорання, негативізм. *Психологічні причини, що зумовлюють адаптованих жінок звертатися за психологічною допомогою:* самотність, проблеми самореалізації, тривожність, хвилювання, страх, вигорання.

Усі причини початкових звернень за психологічною допомогою було розподілено на окремі категорії (див. табл. 2.6).

Під час бесіди, з визначенням найбільш поширених причини звернення до психолога жінок в стані дезадаптації, було встановлено наступні: самотність 14%; проблеми самореалізації 11%, психологічні проблеми у родині 24%. Причини, що зумовлюють адаптованих жінок звертатися за психологічною допомогою: самотність 13%, проблеми самореалізації 21%, психологічні проблеми у родині 12%.

Таблиця 2.6.

Причини звернення жінок за психологічною допомогою (N=200)

№	Причини звернення до психолога жінок за психологічною допомогою	Кількість звернень жінок у стані дезадаптації (у відсотках)	Кількість звернень адаптованих жінок (у відсотках)
1.	невпевненість у собі (через витиліго та інші кожні захворювання)	3	0
2.	невпевненість у стосунках (через проблеми з вагітністю)	3	5
3.	відсутність мотивації до дій (через зайву вагу)	3	4
4.	хвилювання (часткова втрата голосу або зору, проблеми з поставою, рухомістю ніг)	4	0
5.	страх побудови нових стосунків (через невдалі наслідки пластичної операції)	2	0
6.	ускладнення формування стосунків (через панічні атаки)	3	0
7.	травматичний досвід стосунків (як наслідок анорексія)	1	0
8.	розлучення	1	21
9.	умови праці	4	3
10.	міграція, переїзд в інше місто	6	6
11.	втрата близької людини (чоловіка, матері...)	2	4
12.	участь чоловіка у АТО / ООС	1	1
13.	матеріальний стан	1	0
14.	самотність	14	13
15.	проблеми самореалізації	11	21
16.	агресія	6	0
17.	тривожність, хвилювання, страх	3	7
18.	емоційна нестабільність (постійні зміни настрою, погіршення настрою та ін.)	4	0
19.	вигорання	2	3
20.	негативізм	2	0
21.	психологічні проблеми у родині	24	12
Загальна кількість осіб		100 осіб	100 осіб

Слід зауважити, що, основні причини, що спонукали жінок у стані дезадаптації звернутися до психолога (за результатами бесіди), мали, при подальшому розгляді, соціально-психологічну проблематику і носили комплексний характер: проблеми у родині (ускладнені стосунки у відносинах або з одним з членів родини) 24% та самотність 14%.

На етапі пілотного дослідження на вибірці у 50 жінок було проведене тематичне малювання. Аналіз змісту отриманих малюнків дав змогу виокремити мовні коди (сенси, що отримуються під час інтерпретації символів), які у подальшому будуть застосовуватися для отримання мережі кодів (варіативності мовних кодів) під час реконструкції особистісних символів, як умови подолання стану дезадаптації, на основній вибірці.

Під час пілотного дослідження були виокремлені мовні коди, що при подальшому розгляді дали змогу визначити особливості інтерпретаційного змісту символів. Так, було визначено наступні категорії мовних кодів, що складають, за нашим визначенням, особистісну психосемантичну мережу: «усвідомлення ролі інших», «усвідомлення власних якостей», «усвідомлення перспективи стосунків», «усвідомлення необхідності збільшення доходів», «усвідомлення власної ролі», «розвиток позитивного мислення», «зміна негативних установок», «зміна негативного сприйняття минулого», «усвідомлення ролі стосунків», «усвідомлення причини власного стану», «самореалізація», «необхідність зміни місця роботи», «організація власного проекту», «необхідність прийняття рішення стосовно певних дій», «постановка мети», «зміна моделі поведінки», «планування часу», «зміна стилю спілкування», «розширення кола спілкування», «усвідомлення адаптивної моделі поведінки», «подолання хвилювання», «покращення негативного настрою», «вихід із зони психологічного комфорту», «контроль агресії», «подолання страху», «розвиток впевненості у собі», «подолання емоційного страждання».

Так під час пілотного дослідження отримано варіативність мовних кодів, що охоплює когнітивну, поведінкову та емоційну сфери жінок в стані дезадаптації. Спираючись на одержані результати було розроблено та опробовано коригувальну програму із застосуванням тематичних малюнків спрямованих на реконструкцію особистісних символів та розподілених для роботи за когнітивною, емоційною та поведінковою сферами особистості з метою подолання стану дезадаптації у жінок.

Таким чином для розв'язання поставлених завдань було використано:

- комплекс теоретичних методів (теоретичний аналіз наукових джерел, узагальнення наукових результатів);

- емпіричні методи: систематизація, інтерпретація, порівняння, опитування з метою визначення особистісних смислів та функцій символів;

- статистичні методи обробки даних: кореляційний аналіз з метою виявлення зв'язків між показниками за опитувальником соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд і показниками за діагностичною методикою «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич; Т – критерій Вілкоксона з метою співставлення спрямованості змін та їх вираженості, після коригувальної роботи, за показниками «адаптація», «дезадаптація» та «аутогенна норма» у жінок в стані дезадаптації.

Отже, для виявлення наявності та причин стану дезадаптації у жінок була обрана методика колірних метафор І. Соломіна, вимірювалась аутогенна норма (СО) колірних вподобань за А. Вальнеффером, що є еталоном психологічного благополуччя. Опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд використовувався з метою вивчення соціально-психологічної адаптації та дезадаптації, а також пов'язаних з нею рис особистості через показники «адаптація», «дезадаптація», «самосприйняття», «прагнення до домінування» «прийняття інших», «емоційний комфорт», «інтернальність», «прагнення до домінування». Методика Многофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла №105 використовувалася для вивчення психологічних характеристик жінок. Також застосовувались діагностичні методики, що базуються на використанні реконструкції особистісних символів: «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич з метою дослідження психологічних особливостей жінок, виявлення проблемної симптоматики. Проективні методики: «Родина в образах» Т. Зинкевич-Євстигнеєва, Д. Кудзилов з метою виявлення міжособистісних стосунків «Каракулі» модифікація А. Копитіна, «Горщик» В. Назаревич та тематичне малювання (малюнок за заданою темою) застосовувались вибірково під час коригувальної роботи, в залежності від причини звернення, для застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації. Також застосовувався метод інтерпретації (за Н. Андрейчук) особистісних символів під час тематичного малювання для отримання мовних

кодів (смислів, що отримуюються під час інтерпретації символів) та мережі кодів (варіативності мовних кодів).

2.3. Моделі дослідження реконструкції особистісних символів та їх систем

Символ виступає як універсальний мовний код, що сприяє процесам отримання і усвідомлення нових смислів особистістю у ході його реконструкції, а саме на основі образної, вербальної, візуальної або колористичної його реконструкції [140]. Процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів (їх реконструкція) сприяє рефлексії уявлень про себе. У кризові моменти життя можуть запускатися захисні механізми, що забезпечують блокування або формування «викривленого» (хибного) відображення у свідомості особистості себе та поточної актуальної ситуації. Саме з «викривленими» уявленнями особистості про себе та поточну кризову ситуацію, пов'язані основні форми порушень функціонування особистості, які розкриваються, на нашу думку, під час роботи з первинною та вторинною інтерпретацією особистісних символів.

Під час роботи з реконструкцією особистісних символів, нами було визначено багатовимірне застосування реконструкції особистісних символів, а саме: вербальної, візуальної, образної та колористичної реконструкцій та розроблені їх моделі.

В процесі роботи з жінками у стані дезадаптації з метою отримання реконструйованого змісту символу нами була систематизована та застосовувалась *модель дослідження вербальної реконструкції особистісних символів* [142, 280]. При цьому використовуються такі методи: асоціативний; інтерпретація змісту символу за його функціональністю, дієвістю, семантичним критерієм; запитання-відповіді, вербалізація сюжету (створення розповіді, запису, опису, казок, ведення щоденника); використання архетипічних та культуральних значень символу, метафори, пошуку ключових слів (виокремлення їх завдяки інтонації, міміки,

паузи, випадіння слів із загального контексту або стилю, підкреслювання та ін.), діалогу з символом (див. рис. 2.1.).

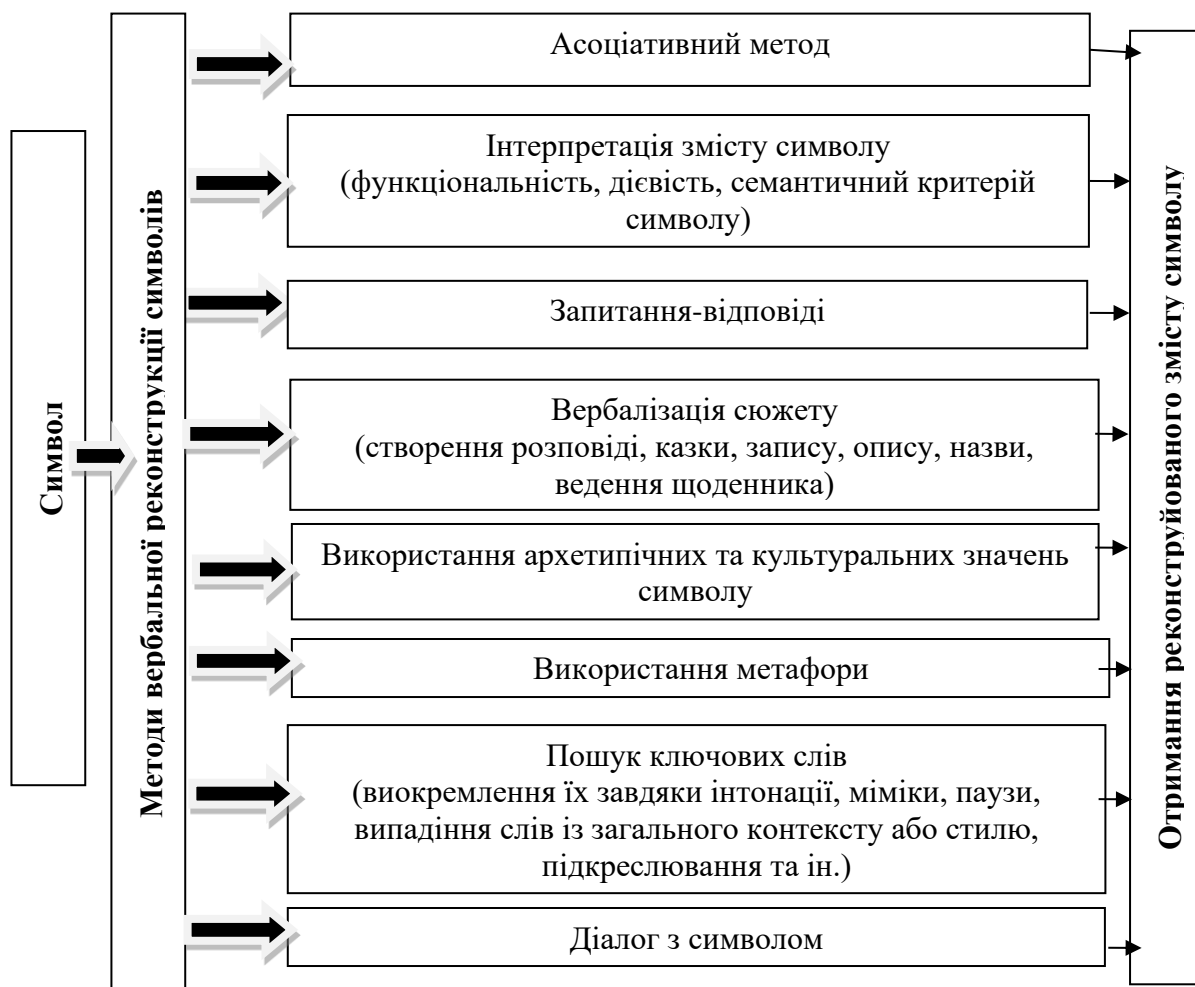

Рис 2.1. Модель дослідження вербальної реконструкції особистісних символів

Також була систематизована та застосовувалась, в окремих випадках, з метою отримання реконструйованого змісту символу, *модель дослідження візуальної реконструкції особистісних символів* з використанням таких методів: спостереження за трансформацією символу; «взаємодії» з символами, що з'являються [139]. В процесі роботи досліджуваним пропонувалося уявити собі фрагмент сюжету та домислити його; уявити себе крапкою на малюнку; уявити на зображенні саму себе; уявити собі діалог або монолог із символом; припустити, що буде відбуватися, якщо дещо додати, змінити, виключити; уявити собі зміни, що відбулися б завдяки перетворенню конкретного зображення. У процесі візуальної реконструкції символів та після закінчення роботи досліджуваним фіксувалася послідовність подій, думок та відчуттів, що виникали впродовж здійснення

процедури. Після цього особистісні реконструйовані символи інтерпретували автором під час подальшої роботи (див. рис. 2.2.).

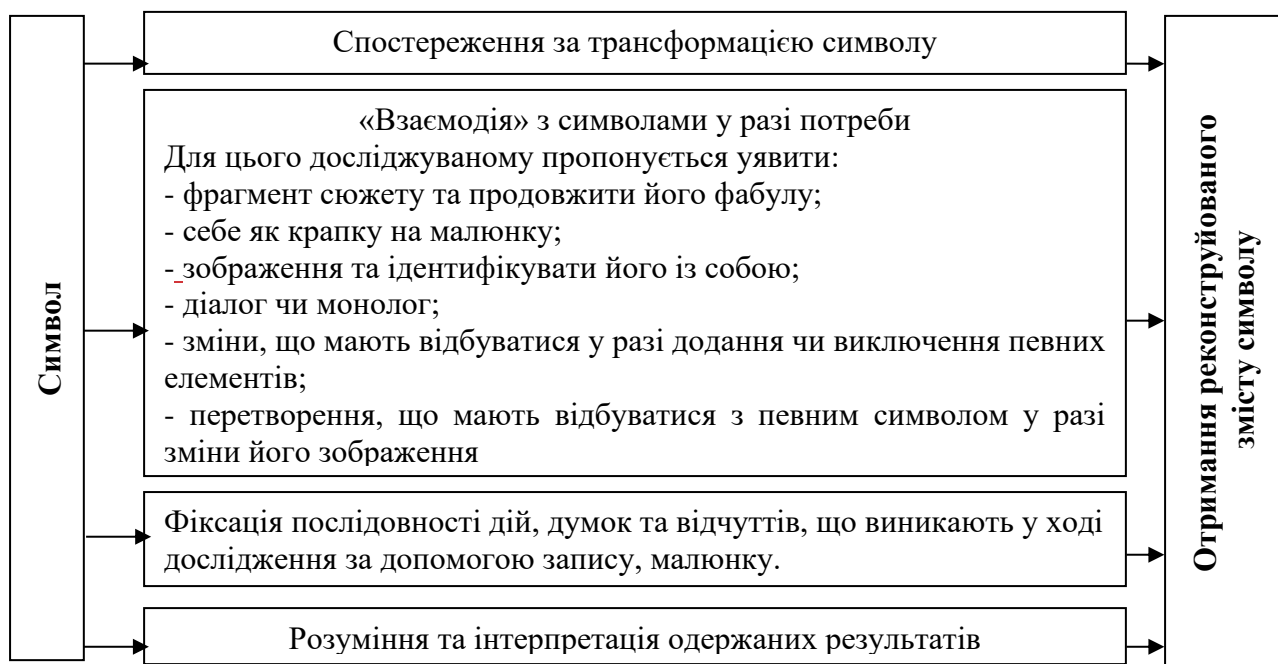

Рис 2.2. Модель дослідження візуальної реконструкції особистісних символів

Услід за Т. Яценко, що визначала образну реконструкцію, як *художню матеріалізацію психологічного змісту* [272], *образна реконструкція* символів розуміється нами як реконструкція особистісних символів за допомогою роботи із символічною формою (символів малюнку, іграшки, картинки, метафоричного зображення, фотографії тощо). У роботі з жінками в стані дезадаптації під час психологічного супроводу, застосовувалась розроблена нами *модель дослідження образної реконструкції особистісних символів* з використанням наступних методів: первісне усвідомлення змісту символу автором (знаходження того, що зрозуміло), дистанціювання від зображення, збільшення символу, зміна його просторової орієнтації, фрагментування (розрізати або розглянути символ як окремий фрагмент), домальовування, робота з пустотами, фіксування трансформації символів у процесі малювання; знаходження незвичайного, дивного, незрозумілого; знаходження символічного «ключа» до інтерпретації малюнка (це може бути символічне мінізображення, трансформація зображення); знаходження того, що хочеться виправити; знаходження того, чого не вистачає; знаходження того, що знаходиться в центрі або виокремлюється; знаходження непропорційності

та викривлень; знаходження повторних об'єктів, їх кількості; знаходження символів, що символізують проблему та способи її вирішення. Після цього відбувається вторинне усвідомлення смислів символів (знаходження того, чого автор не усвідомлював раніше) (див. рис. 2.3.).

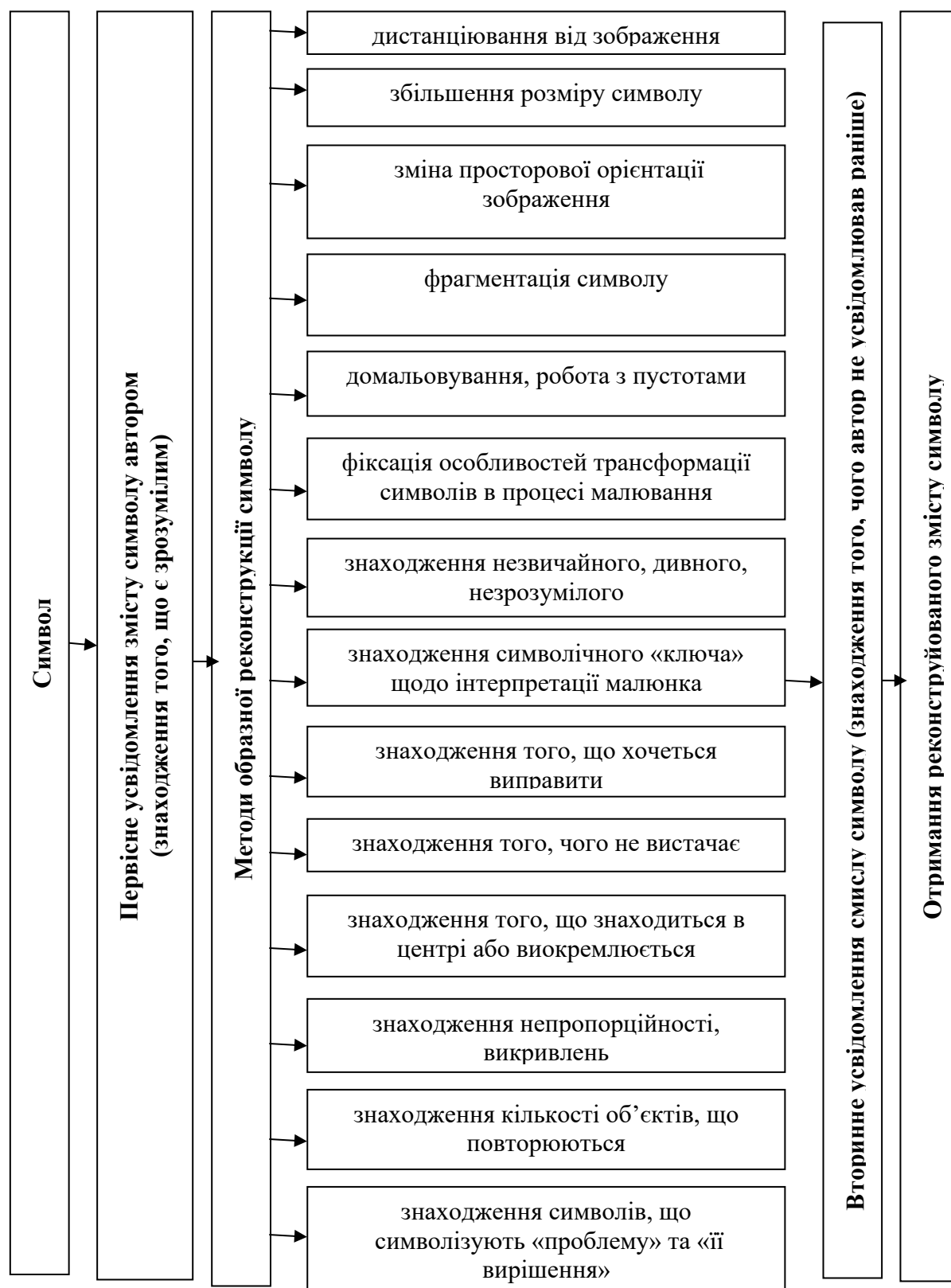

Рис 2.3. Модель дослідження образної реконструкції особистісних символів

До того ж у роботі з жінками в стані дезадаптації під час психологічного супроводу, нами була систематизована та застосовувалась *модель дослідження колористичної реконструкції особистісних символів* із використанням таких методів: аналізу наявних та відсутніх кольорів, пустот; виокремлення основних та другорядних кольорів, синхронів, кольорів що повторюються; інтерпретації автором значення кольору (асоціація з ним); позитивного та негативного сприйняття кольору, архетипічного значення кольору; аналізу кольорових складових, насиченості, контрастності, гармонійності, масштабу (див. рис. 2.4.).

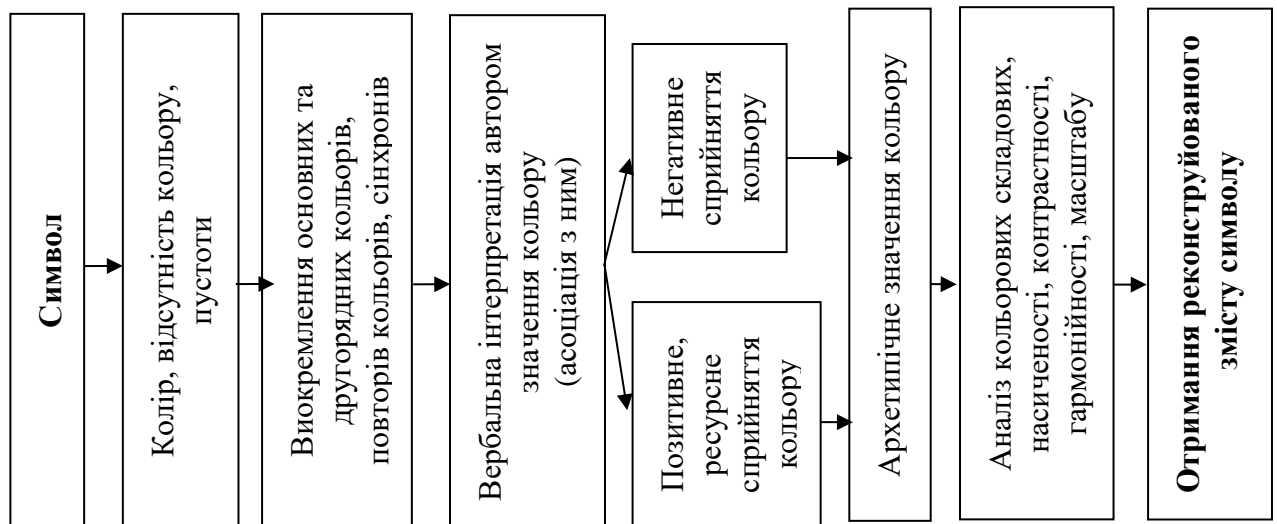

Рис 2.4. Модель дослідження колористичної реконструкції особистісних символів

Стосовно колористичної реконструкції, *що розуміється нами як реконструкція символу за допомогою кольору*, то на думку У. Баєра, ніхто крім самого клієнта не знає яке емоційне значення має для нього той чи інший колір [20], тому тут важлива особистісна інтерпретація кольору.

Колористична реконструкція символів дає змогу відтворити простір індивідуальної свідомості особистості, де колір стає, водночас, символічною мовою, засобом відреагування та своєрідним «ключем» до інтерпретації змісту символу.

Слід зазначити, що всі вищеперелічені методи застосовуються протягом багатьох років у роботі з тематичними малюнками в напрямку ізотерапії як

відчизняними (І. Бореичук, В. Назаревич, Н. Шамрай, Т. Яценко та ін.) так і зарубіжними психологами (У. Баєр, В. Стюарт, Б. Дорст, Р. Фогель, Н. Лінде, Ф. Фінчер та ін.), але не було досі систематизовано та визначено багатовимірне застосування реконструкції особистісних символів за допомогою різних її видів.

Тому нашою метою під час розробки цих моделей стало:

- визначення всіх видів реконструкції особистісних символів, що зустрічаються під час роботи з жінками у стані дезадаптації;
- систематизація всіх видів реконструкції особистісних символів;
- систематизація методів у кожному із зазначених видів реконструкції особистісних символів.

Таким чином символ може бути універсальним мовним кодом, що сприяє процесам отримання і усвідомлення нових смислів особистістю у ході його реконструкції. А саме образної, вербальної, візуальної або колористичної реконструкції. Слід зазначити, що тільки комплексна робота, із багатовимірним застосуванням реконструкції особистісних символів – різних її видів, під час їх змістової інтерпретації веде до усвідомлення внутрішніх особистісних процесів, що сприяють відновленню стану адаптації у жінок.

Висновки до другого розділу

Програма дослідження реконструкції особистісних символів, як умови подолання жінками стану дезадаптації, складається з чотирьох етапів.

Метою першого етапу дослідження був вибір проблемної області для дослідження, визначення задач та формулювання гіпотези для подальшої роботи, котра була досягнута за допомогою теоретичного аналізу літературних джерел та проведення пілотного дослідження з метою визначення мережі мовних кодів. Метою другого етапу дослідження був підбір та апробація психодіагностичних методик для рішення поставлених завдань. На третьому етапі проводився збір емпіричних даних, стосовно ролі реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації. На цьому ж етапі проводилась розробка та апробація коригувальної програми на основі використання реконструкції особистісних

символів. На четвертому етапі дослідження відбувалося узагальнення емпіричних даних та обґрунтування рішень щодо перевірки висунутої гіпотези, а також систематизація та узагальнення методів роботи з особистісною реконструкцією символів з метою отримання нових смислів, визначення особливостей їх застосування.

Узагальнення причин виникнення стану дезадаптації у жінок підтвердило доцільність розгляду стану дезадаптації за психологічними, соціальними, фізіологічними складовими. Визначено основні причини, що спонукали жінок у стані дезадаптації звернутися до психолога, та мали, при подальшому розгляді, соціально-психологічну проблематику і носили комплексний характер. Під час роботи з особистісними символами, нами було визначено багатовимірність застосування реконструкції особистісних символів, а саме: вербальна, візуальна, образна та колористична реконструкції та систематизовані відповідні їх моделі. Описано первинне та вторинне значення смислів особистісних символів у жінок, що досліджується за допомогою реконструкції особистісних символів та систематизовано за допомогою методу інтерпретації. Такі функції символу як: актуалізуюча, діагностична, змістотворна, деконструююча, коригувальна дають змогу якісно опрацювати та зрозуміти роль особистісних символів під час її реконструкції жінками у стані дезадаптації. Застосування різних видів реконструкції особистісних символів у процесі їх змістової інтерпретації дає змогу жінкам усвідомити смисли, що вказують на їх адаптаційний дисбаланс.

Основні здобутки розділу висвітлено в 4-ох публікаціях, які входять у перелік фахових психологічних видань [139, 140, 142, 280].

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ СИМВОЛІВ ЯК УМОВИ ПОДОЛАННЯ ЖІНКАМИ СТАНУ ДЕЗАДАПТАЦІЇ

У розділі представлено аналіз результатів емпіричного дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації, визначено шляхи подолання жінками стану дезадаптації за допомогою встановлення мережі кодів під час інтерпретації особистісних символів. Представлено рекомендації на основі розробленої та апробованої коригувальної програми для подолання стану дезадаптації у жінок, визначено етапи здійснення коригувальної роботи, їх мету і зміст.

3.1. Визначення особливостей застосування реконструкції особистісних символів у подоланні жінками стану дезадаптації

Наступним етапом роботи було проведення порівняльного аналізу основного дослідження між жінками у стані дезадаптації та адаптованими, який дозволив визначити статистично значущі відмінності. До досліджуваної групи (жінки у стані дезадаптації) увійшло 100 осіб, до групи для порівняння (адаптовані жінки) – 100 осіб.

Ми, услід за Ш. Бюлер [273], виокремили такі вікові групи досліджуваних жінок: від 18-ти до 23-ти років, коли самовизначення має нестабільний характер, але відбувається попереднє самовизначення та вибір супутника життя; від 23-ох до 45-ти років, коли відбулося самовизначення, створена сім'я, є покликання або постійна справа. Група зі ста жінок, що перебувала у стані дезадаптації мала наступні характеристики: вік від 18 до 45 років, а саме 14% жінок віком від 18 до 23 років, 86% жінок віком від 23-ох до 45 років. За місцем проживання тимчасово або постійно мешкали у місті Києві, 17% з них перебувало в офіційному шлюбі, 6% були розлучені. Серед групи жінок в стані дезадаптації у 23% показник CO = 18, у

6%, показник CO = 20, у 25% показник CO = 22, у 28% CO = 24, у 15% жінок CO = 26 і лише 3% жінок мали показник CO = 28, що свідчить про порушення адаптаційного процесу (див. дод. В3). У 100% жінок цієї групи показник за шкалою «дезадаптація» дорівнював $b > 136$, що вказує про виражені показники дезадаптації, а показник за шкалою «адаптація» $a < 68$, що вказує про низькі показники адаптації (див. дод. В3). При цьому жоден показник з цих шкал не потрапив в «зону невизначеності» (показники склали від 68 до 136 балів).

Група зі ста адаптованих жінок мала наступні характеристики: вік від 18 до 45 років (серед них 81% віком від 23 до 45 років), що звертались за допомогою до психолога, мешкали тимчасово або постійно у місті Києві, серед них 29% перебували у шлюбі, 5% були розлучені. Так серед групи адаптованих жінок, тільки у 21% показник CO = 10, у 79% жінок цієї групи показник CO < 10, що свідчить про психологічне благополуччя (див. дод. В4). У 100% жінок цієї групи показник за шкалою «дезадаптація» дорівнював $b < 68$, що вказує на низькі показники дезадаптації, а показник за шкалою «адаптація» $a > 136$, що вказує на виражені показники адаптації (див. дод. В4). При цьому жоден показник з цих шкал не потрапив в «зону невизначеності» (показники від 68 до 136 балів).

Порівнюючи результати жінок у стані дезадаптації та адаптованих жінок (за методикою К. Роджерса та Р. Даймонд), *найбільшу різницю, зафіксовано за такими показниками*: у жінок в стані дезадаптації низькі показники «прийняття себе» мали 41% (41 жінка із ста мала від 10-ти до 21-го бали за цим показником), у адаптованих лише 1% (1 жінка із ста мала показник 19 балів); високі показники «емоційного дискомфорту» у жінок в стані дезадаптації складають 35% (35 жінок із ста мали від 29-ти до 59-ти балів), у адаптованих лише 15% (15 жінок із ста мали від 29-ти до 31-го балів); низькі показники «внутрішнього контролю» у жінок в стані дезадаптації склали 29% (27 із ста жінок мали від 14-ти до 25-ти балів), у адаптованих лише 5% (5 жінок із ста мали від 14-ти до 20-ти балів) (див. дод. В4 та рис. 3.1).

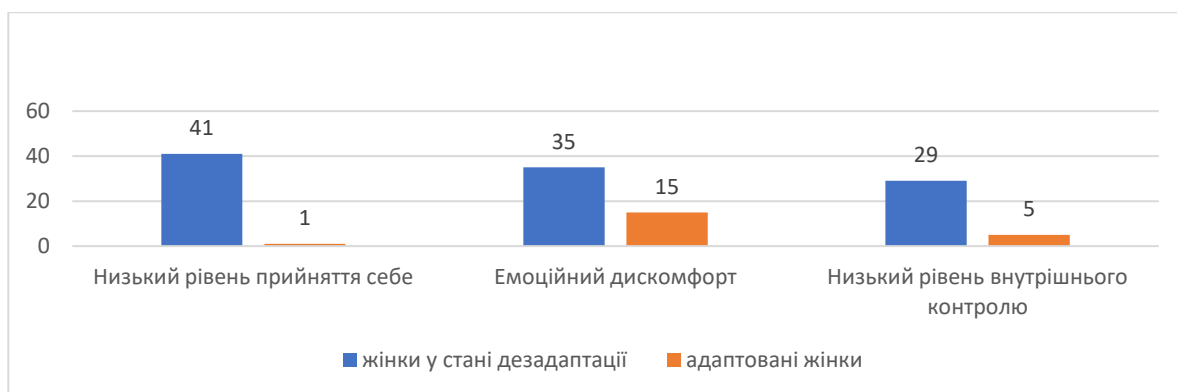

Рис. 3.1. Різниця між показниками у жінок в стані дезадаптації і адаптованих жінок за методикою СПА

Порівнюючи показники у жінок в стані дезадаптації та адаптованому стані за методикою Р. Кеттелла, найбільшу різницю склали показники наступних факторів: у жінок в стані дезадаптації «нерішучість» (за фактором Н) склала 16%, у адаптованих лише 8%; відсутність «адекватної самооцінки» (за фактором МD) склала 18%, у адаптованих – 0%; «нонкомформізм» – 37% та 16% відповідно (за фактором Q₂), «низький самоконтроль» – 29% та 11% (за фактором Q₃), «домінантність» склала 28% та 7% відповідно (за фактором Е) (див. рис. 3.2).

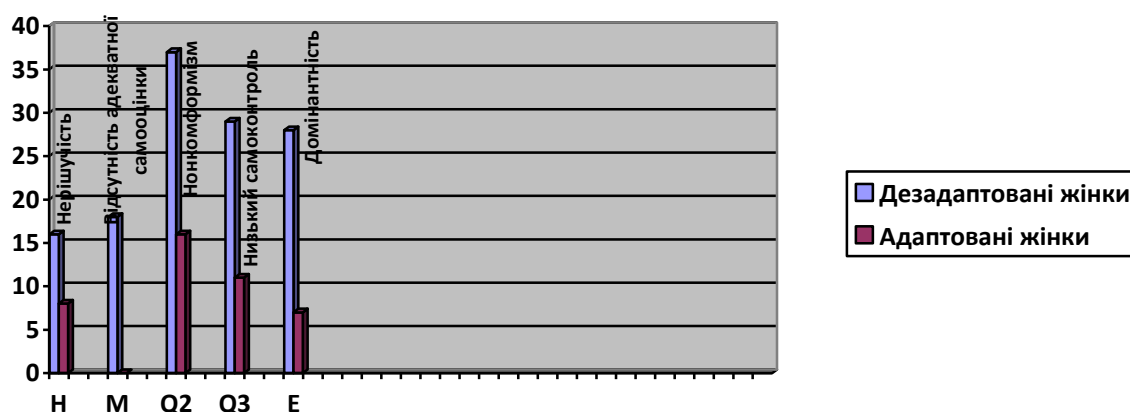

Рис. 3.2. Різниця між показниками у жінок в стані дезадаптації і адаптованих жінок за методикою Р. Кеттелла

Нами було виокремлено показники, що свідчать про наявність стану дезадаптації за методикою «Неіснуюча тварина». Цими показниками стали: 3 – «наявність рук» (показник відсутній-0), 7 – «опорні елементи сильні» (показник відсутній-0), 9 – «опорні елементи викривлені» (показник присутній-1), 12 – «очі заплющені» (показник присутній-1), 13 – «наявність носу» (показник відсутній-0),

18 – «наявність вух» (показник відсутній-0), 22 – «розмір великий» (показник відсутній-0), 23 – «розмір маленький» (показник присутній-0), 25 – «розміщення в центрі» (показник відсутній-0), 27 – «розміщення ліворуч» (показник присутній-1), 29 – «лінія-штрих» (показник присутній-1), 36 – «рухається» (показник відсутній-0), що вказують на наявність, за діагностичною інтерпретацією проблем із самооцінкою, у комунікативній, емоційній сферах та ін. (див. дод. В5, В6 та рис. 3.3).

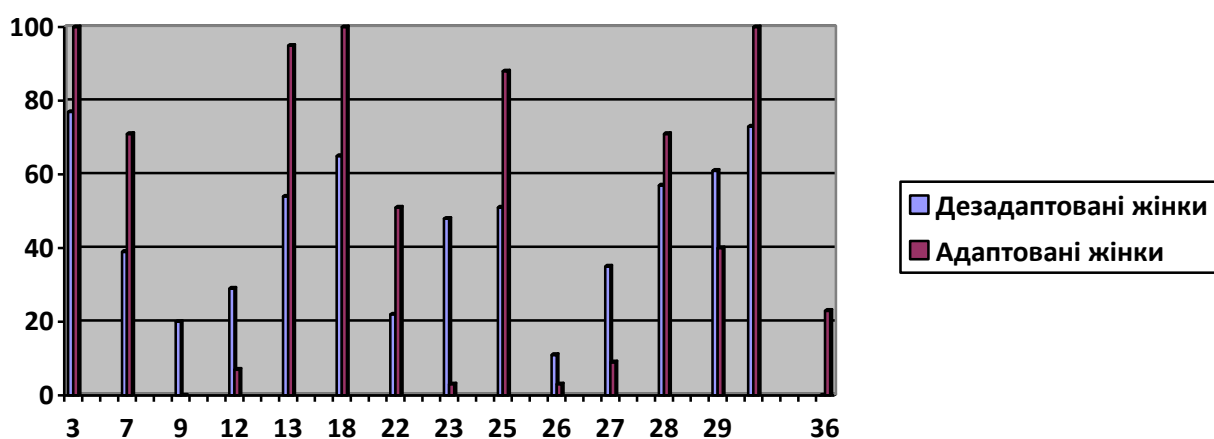

Рис. 3.3. Показники стану дезадаптації й адаптації у жінок за методикою «Неіснуюча тварина»

Відтак, виокремлено символи, що частіше зустрічаються під час застосування проєктивної методики «Неіснуюча тварина» та особливості інтерпретації їх змістів у жінок у стані дезадаптації. Аналізуючи *рисунок досліджуваних із групи жінок у стані дезадаптації* (за методикою «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич), встановлено, що переважною більшістю з них на малюнку встановлено відсутність деталей: «ніс» – 46%, «вуха» – 34%, «рот» – 15%, «сильні опорні елементи» – 61%, «очі заштриховані» – 33%, «заплющені» – 29%, «основна фігура розміщується у центрі аркуша» лише у 51%, розмір тварини маленький – 48%, відсутність рівної лінії – 43%. Що вказує на наступні показники, за результатами інтерпретації, у жінок в стані дезадаптації: «невпевненість у собі», «низьку самооцінку» (48%), «наявність страху» (33%), напруження та хвилювання» (43%), «пригнічений емоційний стан» (46%), «відсутність відчуття опори» (61%).

Аналізуючи *рисунки досліджуваних із групи адаптованих жінок*, встановлено, що переважною більшістю з них на малюнку зображено всі додаткові деталі («ніс» – 95%, «очі» – 94%, «вуха» – 100%, «рот» – 97%, «руки» – 100%), основна фігура розміщується, як правило, у центрі аркуша – 88%, «розмір тварини великий» або «середній» – 97%, «лінії чіткі та плавні» – 71%. Що вказує на наступні показники у жінок в стані адаптації: «відсутність ескапізму» (88%); «прийняття себе, впевненість, відсутність низької самооцінки» (97%), «відсутність напруження та хвилювання» (71%).

Розкрито відмінності особистісних символів у жінок, що перебувають у стані дезадаптації та адаптованих жінок. Наголошено, що на стан дезадаптації особистості вказує наявність трьох або більше вищезазначених показників одночасно, така виявлена нами закономірність простежується у 78% жінок у стані дезадаптації, при цьому серед них кількість таких показників в межах трьох складає 22%, а чотири і більше мають 56% жінок у стані дезадаптації. У жінок в стані адаптації – лише 16%, серед них ці показники не більше трьох у 14% і у 2% дорівнює чотирьом. Для ілюстрації вищезазначеного наведемо приклади результатів (за методикою «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич), одержані у процесі роботи з жінками у стані дезадаптації (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Показники стану дезадаптації у жінок за методикою «Неіснуюча тварина»

Шифр досліджуваних	Показники стану дезадаптації						
	Опорні елементи	Очі	Ніс	Хвіст до гори	Розмір	Розміщ. в центрі	Лінії
110	слабкі, викрив.	заплющ.	відсутн.	відсутн.	середній	так	приривч.
132	сильні	заштрих.	наявний	відсутн.	маленький	так	штрих, приривч.
185	сильні	наявні	наявний	відсутн.	маленький	ні	рівна
187	слабкі	відсутні	відсутн.	відсутн.	маленький	ні	приривч.
200	слабкі	заплющ.	відсутн.	відсутн.	великий	ні	штрих, приривч.

Примітка: жирним шрифтом виокремлено показники, що свідчать про стан дезадаптації у жінок за даною методикою.

За допомогою коефіцієнта кореляції Кендалла виявлено наявність помірного від'ємного кореляційного зв'язку у жінок в стані дезадаптації між показниками: «маленький розмір тварини», «наявність опорних елементів», «опорні елементи сильні», «хвіст до гори» та ін. (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Кореляційний аналіз та інтерпретація показників за методикою «Неіснуюча тварина» (N =100)

Показник	«Наявність опорних елементів»	«Опорні елементи сильні»	«Хвіст до гори»	«Наявність верхніх кінцівок»
«Маленький розмір тварини» Невпевненість у собі, низька самооцінка (за Л.Столяренко, І.Жуковським)	$\tau = -,364;$ $\rho \leq 0,01$	$\tau = -,399;$ $\rho \leq 0,01$	$\tau = -,306;$ $\rho \leq 0,01$	$\tau = -,331;$ $\rho \leq 0,01$
Інтерпретація показника	Відчуття стабільності, характер контролю за своїми судженнями та рішеннями (за Л.Столяренко, І.Жуковським та ін.).	Обміркованість, раціональність у прийнятті рішень (за Л.Столяренко, І.Фурмановим).	Відношення до своїх дій, рішень, вчинків позитивне (за Л.Столяренко, І.Жуковським, І.Фурмановим).	Короткі або довгі по відношенню до тіла свідчать про наявність проблем у комунікативній сфері (за І.Жуковським, О.Романовою).

Крім того, було проведено порівняння 50-ти адаптованих жінок (з показниками високий рівень адаптації за СПА) та 50-ти жінок у стані дезадаптації (з показниками низький рівень адаптації за СПА) з показниками багатofакторного дослідження особистості Р.Кеттелла №105 (див. дод. В 8 та табл. 3.3).

Порівняння двох груп жінок за показниками багатofакторного опитувальника Р. Кеттелла №105 здійснювалося за допомогою критерія U-Манна-Вітні. Виявлено статистично достовірні відмінності ($\rho \leq 0,01$) за такими факторами як «практичність – розвинена уява», «спонтанність – висока нормативність поведінки» та «підлеглість – домінантність», «впевненість у собі – тривожність» ($\rho \leq 0,05$).

Таблиця 3.3

**Статистичні критерії за показниками багатofакторного дослідження
особистості Р.Кеттелла №105 (N=100)**

Статистичні критерії	емоційна стійкість	сміливість	тривожність	розвинена уява	нонконформізм	високий самоконтроль	напруженість	домінантність	нормативність
Статистика U-Манна-Вітні	1173,500	1221,500	1001,000	702,500	949,000	1142,000	1248,500	995,000	907,000
Статистика W Уїлкоксона	2448,500	2496,500	2276,000	1977,500	2224,000	2417,000	2523,500	2270,000	2182,000
Z	-,571	-,233	-2,048	-4,396	-2,633	-,816	-,014	-2,181	-2,933
Асимпт. Знч. (двостороння)	,568	,816	,041	,000	,008	,414	,989	,029	,003

Примітка. Групуєуюча перемінна: рівні адаптації.

Адаптовані жінки більшою мірою демонструють розвинену уяву, що виявляється у зорієнтованості на власний внутрішній світ та високому творчому потенціалі; спонтанність, що виявляється у гнучких установках до суспільних норм; конформізм, що виявляється у орієнтації на соціальну взаємодію; підлеглість, що виявляється у схильності поступитися іншим.

Крім того, було проведено порівняння 50-ти адаптованих жінок (з показниками високий рівень адаптації за СПА) та 50-ти жінок у стані дезадаптації (з показниками низький рівень адаптації за СПА) за допомогою статистичного критерія U-Манна-Вітні (див. табл. 3.4). За показниками опитувальника СПА лише в одному достовірна відмінність: прийняття себе ($p \leq 0,01$). Адаптовані жінки більшою мірою приймають себе, ніж дезадаптовані (див. табл. 3.5).

Було також проведено порівняння 50-ти адаптованих жінок (з показниками високий рівень адаптації за СПА) та 50-ти жінок у стані дезадаптації (з показниками низький рівень адаптації за СПА) з показниками проєктивної методики «Неіснуюча тварина» за допомогою статистичного критерію U-Манна - Вітні (див. дод. В9, В10).

Таблиця 3.4

Порівняння показників двох груп жінок у стані дезадаптації та адаптованих за показниками СПА (N=100)

№	Показники опитувальника СПА	Рівні адаптації	N	Середній ранг	Сума рангів
1	прийняття себе	адаптовані	50	61,43	3071,50
		дезаптовані	50	39,57	1978,50
		Усього	100		
2	неприйняття себе	адаптовані	50	47,76	2388,00
		дезаптовані	50	53,24	2662,00
		Усього	100		
3	прийняття інших	адаптовані	50	48,99	2449,50
		дезаптовані	50	52,01	2600,50
		Усього	100		
4	неприйняття інших	адаптовані	50	49,65	2482,50
		дезаптовані	50	51,35	2567,50
		Усього	100		
5	емоційний комфорт	адаптовані	50	45,45	2272,50
		дезаптовані	50	55,55	2777,50
		Усього	100		
6	емоційний дискомфорт	адаптовані	50	49,80	2490,00
		дезаптовані	50	51,20	2560,00
		Усього	100		
7	внутрішній контроль	адаптовані	50	48,80	2440,00
		дезаптовані	50	52,20	2610,00
		Усього	100		
8	зовнішній контроль	адаптовані	50	55,05	2752,50
		дезаптовані	50	45,95	2297,50
		Усього	100		
9	домінування	адаптовані	50	54,86	2743,00
		дезаптовані	50	46,14	2307,00
		Усього	100		
10	підпорядкування	адаптовані	50	47,71	2385,50
		дезаптовані	50	53,29	2664,50
		Усього	100		
11	ескапізм	адаптовані	50	47,12	2356,00
		дезаптовані	50	53,88	2694,00
		Усього	100		

Таблиця 3.5

Статистичні критерії за показниками опитувальника СПА (N=100)

№	Статистичні критерії	прийняття себе	неприйняття себе	прийняття інших	неприйняття інших	емоційний комфорт	емоційний дискомфорт	внутрішній контроль	зовнішній контроль	домінування	підпорядкування	ескапізм
1	Статистика U Манна-Вітні	703,500	1113,000	1174,500	1207,500	997,500	1215,000	1165,000	1022,500	1032,000	1110,500	1081,000
2	Статистика W Уїлкоксона	1978,500	2388,000	2449,500	2482,500	2272,500	2490,000	2440,000	2297,500	2307,000	2385,500	2356,000
3	Z	-3,779	-,948	-,523	-,295	-1,752	-,242	-,586	-1,571	-1,517	-,969	-1,176
4	Асимпт. знч. (двостороння)	,000	,343	,601	,768	,080	,809	,558	,116	,129	,333	,240

Примітка. Групуруюча перемінна: рівні адаптації

Було виявлено, що у малюнках адаптованих жінок частіше зустрічаються такі показники, як «руки» ($p \leq 0,01$), «опорні елементи сильні» ($p \leq 0,05$), «ніс» ($p \leq 0,01$), «вуха» ($p \leq 0,01$), «розмір як великий» ($p \leq 0,01$), «розміщення в центрі аркуша» ($p \leq 0,01$), «тулуб» ($p \leq 0,01$).

Це свідчить про відчуття опори, емоційну стабільність, високу самооцінку, відсутність ескапізму у адаптованих жінок.

У малюнках жінок у стані дезадаптації достовірно частіше зустрічаються такі показники, як «довгі руки» ($p \leq 0,05$), «опорні елементи викривлені» ($p \leq 0,01$), «очі заштриховані та заплющені» ($p \leq 0,05$), «розмір маленький» ($p \leq 0,01$), «розміщення зліва» ($p \leq 0,01$), «лінія-штрих» ($p \leq 0,01$), «лежить» ($p \leq 0,05$).

Такі зображення свідчать про відсутність відчуття опори, наявність страху та хвилювання, низьку самооцінку, ескапізм у жінок в стані дезадаптації.

Окрім опису значущих відмінностей та кореляційних зв'язків між символами за методикою «Неіснуюча тварина», нами було, за допомогою методу інтерпретації, отримано мережу мовних кодів щодо подолання стану дезадаптації у жінок під час застосування тематичного малювання (див. дод. Б2).

Зазначимо, що метод інтерпретації у психологічних дослідженнях розглядається як інструмент пізнання, що розширює знання про предмет інтерпретації як загальнонаукового методу з фіксованими правилами перекладу формальних символів і понять на мову змістового знання, що ґрунтується на поняттях мовного та лінгвокультурного кодування та простору як моделі інтерпретації для дослідження дискурсу [9, с. 223-230].

Н. Андрейчук вважає, що прочитання знакових систем можна розглядати як застосування методу лінгвосеміотичного аналізу дискурсу, де дискурс тлумачиться як мережа кодів, що продукують смисли і передбачають наявність лінгвокультурного простору як моделі інтерпретації, котра дає змогу виявити структури смислу через варіативність мовних кодів. А коди у свою чергу становлять інтерпретаційну рамку, застосовану продуцентами та реципієнтами (отримувачами) дискурсів [9, с.226]. У нашому дослідженні особистість, яка інтерпретує символ виступає продуцентом та реципієнтом одночасно, що ще раз пояснює значення символу як особистісного.

Процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів (їх реконструкція), у жінок в стані дезадаптації, в ході дослідження завдяки методу інтерпретації дав змогу отримати варіативність мовних кодів та показати актуальність застосування реконструкції особистісних символів.

Так наприклад:

- *Я майстер* вже, треба не боятися демонструвати себе (мовний код – «усвідомлення професійних якостей»).
- *Це стан чоловіка* після того, що з ним трапилось, але ж *ми пара* («мовний код – усвідомлення стану чоловіка, ролі стосунків»).

- *Він все одно буде поруч, хто другий невідомо* (мовний код – «усвідомлення перспективи стосунків, подолання хвилювання»).
- *Потреба у збільшенні доходу, можливо власна практика* (мовний код – «усвідомлення необхідності збільшення доходу»).
- *Сходи – це я, а кошенята – діти, я – опора для них* (мовний код – «усвідомлення ролі у стосунках з дітьми, потреба у їх підтримці»).
- *Велике коло – це я, маленькі – донька та чоловік, гніздо – це моя родина; чоловік як дитина в родині* (мовний код – «усвідомлення ролі чоловіка у стосунках»).
- *Не приймаю себе як жінку, інколи веду себе як дитина* (мовний код – «усвідомлення власної поведінки і ролі»).
- *Це захист голови від негативних думок, я постійно хвилююсь через дрібниці* (мовний код – «розвиток позитивного мислення») та ін.
- *Не так витрачаю свої сили, треба, щоб вода щось поливала, живила рослини* (мовний код – «самореалізація»).
- *Плоди це учні мої, але сонце повинно бути зверху, щоб краще було дереву – світить, але не так як треба* (мовний код – «зміна місця роботи»).
- *Шакал їсть падаль, це пов'язано з засобом отримання прибутку зараз* (мовний код – «організація власного проекту»).
- *Я не хочу виходити заміж, бо він менше заробляє за мене, але стосунки багаторічні і гарні, сиджу і вагаюсь* (мовний код – «прийняття рішення, закріплення стосунків»).
- *Мені не вистачає часу для власних дітей, я їх майже не бачу, моя робота, ледь витримую її* (мовний код – «закінчення курсів, зміна напрямку та місця роботи»).
- *Це – творчість для мене* («курси, реалізація на новому місті роботи візажистом»).
- *Постійно кричить і намагається контролювати мене* (мовний код – «усвідомлення необхідності зміни моделі поведінки чоловіка»).
- *Це про мій власний вибір, продовжувати жити минулим і руйнувати себе, або бути цим цілим яйцем* (мовний код – «зміна моделі поведінки», метафора).
- *Я повинна їх досягти, у навчанні, роботі та особистому житті* (мовний код – «постановка мети»).

- Треба слідкувати, *щоб була натягнута*, а не розслаблена мотузка (мовний код – «планування часу, структурування дня, настановлення не розслабляться»).
- Я і справді *переросла своє місце роботи* (мовний код – «зміна місця роботи») та ін.
- *Це мій стан на роботі*: втрата свідомості на роботі від болі у спині, напружена там атмосфера дуже (мовний код – «негативний емоційний стан на роботі»).
- Народження дитини – *у наших стосунках все буде добре* (мовний код – «усвідомлення перспективи стосунків, подолання хвилювання»).
- *Поганий настрій, те що його змінює* (мовний код – «шляхи покращення настрою»).
- *Не кричати на чоловіка* (мовний код – «контроль агресії, розвиток навичок ефективного спілкування»).
- Я часто гніваюсь, кричу..., *постійно думаю, що трапиться щось погане* (мовний код – «розвиток навичок ефективного спілкування та позитивного мислення»).
- *Втратила віру у можливість наявності нормальних стосунків* (мовний код – «зона психологічного комфорту»).
- Вибухи – це мій стан після вчинків колишнього чоловіка... *не вірю у можливість гарних стосунків* (мовний код – «вихід із зони психологічного комфорту»).
- Це – *мій чоловік, головне, щоб не кричав... коли нетверезий, сварки постійні, агресія* (мовний код – «подолання агресії, з'ясування причини алкогольної залежності»).
- *Можу вколоти словами* (мовний код – «контроль агресії, розвиток навичок ефективного спілкування»).
- *Це – страх мій...шрами після пластичної операції, боюсь звернутися до лікаря навіть, боюсь показувати своє тіло* (мовний код – «позбавлення від страхів, планування дій з метою звернення до лікаря...»).
- *Це – моя агресія, я буваю такою через перевтому на роботі та вдома, все роблю я* (мовний код – «з'ясування причин агресії та перевтоми, порушення власних кордонів») та ін.

Використання реконструкції особистісних символів допомагає усвідомити жінкам, що є актуальним для них, та може вказувати на певний психологічний дисбаланс у їх адаптації.

Досі залишається недостатньо досліджена *проблема* взаємозв'язку реконструкції особистісних символів та змінами у стані дезадаптації жінок.

Метою використання реконструкції особистісних символів було встановлення взаємозв'язків між символічною реконструкцією та подоланням стану дезадаптації у жінок за допомогою метода інтерпретації. Була висунута наступна *гіпотеза*: реконструкція особистісних символів є умовою подолання стану дезадаптації у жінок. Крім того, гіпотеза була розбита на ряд запитань, які конкретизують проблему, що аналізується: які функції виконує реконструкція особистісних символів, які категорії та одиниці аналізу можна виявити під час інтерпретації змісту особистісних символів; чи є реконструкція особистісних символів умовою, котра може в подальшому сприяти подоланню стану дезадаптації.

З метою проведення дослідження була визначена сукупність матеріалів, що підлягають аналізу (виходячи з цілей і завдань, а також сформульованої гіпотези), що були визначені та занесені у відповідні таблиці (на основі діагностичних та тематичних малюнків в період з 2015 по 2017 року).

На цьому етапі було інтерпретовано мережу кодів за їх варіативністю (див. табл.3.6.).

Таблиця 3.6.

Категорії мережі кодів та їх варіативність (N=100)

№	Мережа кодів	Варіативність	Частота
1.	Усвідомлення власних якостей	1.Усвідомлення власних якостей	2
2.	Усвідомлення ролі інших та власної	1.Усвідомлення ролі інших	13
		3.Усвідомлення перспективи стосунків	2
		5.Усвідомлення власної ролі	4
		9.Усвідомлення ролі стосунків	5
3.	Розвиток позитивного мислення та зміна негативного сприйняття минулого	6.Розвиток позитивного мислення	3
		7.Зміна негативних установок	1
		8.Зміна негативного сприйняття минулого	2

Продовження таблиці 3.6.

4.	Спрямованість на самореалізацію	12.Самореалізація	12
		14.Організація власного проєкту	3
		4.Усвідомл.необх.збільш.доходів	1
5.	Зміна моделі поведінки	13.Зміна місця роботи	4
		16.Зміна моделі поведінки	7
		19.Зміна стилю спілкування	2
		20.Розширення кола спілкування	1
		21. Засвоєння адаптивної моделі поведінки	1
		25. Контроль вербальної агресії	10
6.	Планування часу та постановка мети	17.Постановка мети	3
		18.Планування часу	1
7.	Подолання негативних психологічних станів	22.Подолання хвилювання	2
		23.Покращення негативного настрою	3
		26. Подолання страху	13
		28.Подолання емоційного страждання	1
8.	Вихід із зони психологічного комфорту	24. Вихід із зони психологічного комфорту	3
9.	Розвиток впевненості у собі та власних діях	27.Розвиток впевненості у собі	2
		15. Необхідність прийняття рішення стосовно певних дій	2
10.	Усвідомлення причини психологічного стану	10.Усвідомлення причини власного стану	1

Були побудовані профілі мережі мовних кодів реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації (див. рис. 3.4.).

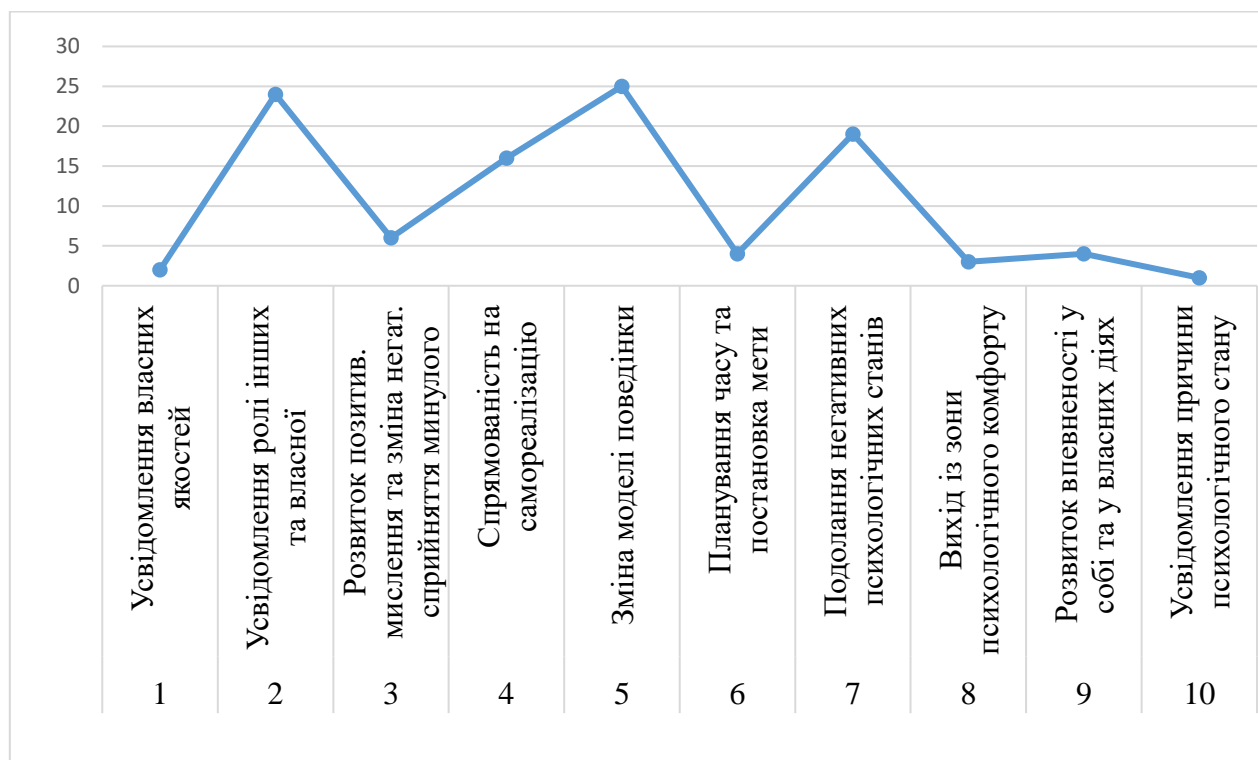

Рис.3.4. Профіль мережі мовних кодів отриманих під час реконструкції особистісних символів жінками у стані дезадаптації, у % (N= 100)

Тепер розглянемо, як змінюються інтегральні показники у жінок в стані дезадаптації після застосування методу реконструкції особистісних символів (див. дод. В7). Для цього ми використали статистичний Т-критерій знакових рангів Вілкоксона – непараметричний метод для виявлення статистично значущих значень досліджуваної ознаки для двох замірів на одній вибірці жінок у стані дезадаптації *до* та *після* процедури застосування реконструкції особистісних символів (N=100). Проаналізовано показники: «аутогенна норма», «адаптація», «дезадаптація» (див. табл. 3.7. – 3.12).

Для підтвердження статистичної гіпотези щодо виявлення значущих відмінностей у рівні досліджуваних показників, використано Т-критерій Вілкоксона стосовно оцінки надійності зсуву у значеннях вимірюваних перемінних до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів серед досліджуваних жінок за показником «аутогенна норма» (див. табл. 3.7.-3.8.).

Таблиця 3.7.

Показник «аутогенна норма» у жінок в стані дезадаптації *до* та *після* процедури застосування реконструкції особистісних символів (за Т-критерієм знакових рангів Вілкоксона, N=100)

Показник аутогенна норма за методикою СПА	Знак рангів	N	Середній ранг	Сума рангів	Статистичний критерій	СО (аутогенна норма) після процедури застосування реконструкції особистісних символів – СО (аутогенна норма) до процедури застосування реконструкції особистісних символів
СО (аутогенна норма) <i>після</i> процедури застосування реконструкції особистісних символів – СО (аутогенна норма) <i>до</i> процедури застосування реконструкції особистісних символів	Негативні ранги	94 ^a	48,81	4588,00		
	Позитивні ранги	2 ^b	34,00	68,00		
	Зв'язки	4 ^c			Z	-8,345*
	Усього	100			Асимпт. знч. (двухстороння)	,000

Примітка: а. СО (аутогенна норма) після процедури < СО (аутогенна норма) до процедури; б. СО (аутогенна норма) після процедури > СО (аутогенна норма) до процедури; с. СО (аутогенна норма) після процедури = СО (аутогенна норма) до процедури; *Використовуються позитивні ранги. Т - критерій знакових рангів Вілкоксона.

Для підтвердження статистичної гіпотези щодо виявлення значущих відмінностей у рівні досліджуваних показників, використано Т-критерій Вілкоксона стосовно оцінки надійності зсуву у значеннях вимірюваних перемінних до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів серед досліджуваних жінок за показником «аутогенна норма» (див. табл. 3.7.-3.8.).

Таблиця 3.8.

Зміни показника «аутогенна норма» за методикою СПА у жінок в стані дезадаптації до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів (Т-критерій знакових рангів Вілкоксона, N=100)

№	Аутогенна норма	N	Мін.	Макс.	Середнє	Стд. відхилення
1.	СО (аутогенна норма) до процедури застосування реконструкції особистісних символів	100	18,00	28,00	22,3800	2,97729
2.	СО (аутогенна норма) після процедури застосування реконструкції особистісних символів	100	10,00	24,00	17,4400	3,16649
N валідних (цілком)		100				

Таким чином Т-критерій Вілкоксона до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів за показником «аутогенна норма» склав - 8,345; asymp. Sig. (2-tailed) = 0,000.

Отже, зафіксовані в експерименті зміни не є випадковими і мають високий рівень значущості, тим самим застосування процедури реконструкції особистісних символів сприяє подоланню стану дезадаптації у жінок.

Визначено достовірність відмінностей за Т- критерієм Вілкоксона між «до» і «після» за показником «адаптація» (див. табл. 3.9-3.10) .

Для підтвердження статистичної гіпотези щодо виявлення значущих відмінностей у рівні досліджуваних показників, використано Т-критерій Вілкоксона стосовно оцінки надійності зсуву у значеннях вимірюваних перемінних

до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів серед досліджуваних жінок.

Таблиця 3.9.

Зміни показника «адаптація» за опитувальником СПА у жінок в стані дезадаптації до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів (за Т-критерієм знакових рангів Вілкоксона, N=100)

Показник «адаптація» за методикою СПА	Ранги	N	Середній ранг	Сума рангів	Статистичний критерій	адаптація після процедури застосування реконструкції особистісних символів адаптація до процедури застосування реконструкції особистісних символів
адаптація після процедури застосування реконструкції особистісних символів – адаптація до процедури застосування реконструкції особистісних символів	Негативні ранги	0 ^a	,00	,00		
	Позитивні ранги	100 ^b	50,50	5050,00		
	Зв'язки	0 ^c			Z	-8,682*
	Усього	100			Асимпт. знч. (двухстороння)	,000

Примітка: а. Адаптація після процедури < адаптація до процедури; б. Адаптація після процедури > адаптація до процедури; с. Адаптація після процедури = адаптація до процедури; *Використовуються негативні ранги. Т-критерій знакових рангів Вілкоксона.

Таблиця 3.10.

Показник «адаптація» у жінок в стані дезадаптації до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів (N=100)

№	Показник «адаптація» за методикою СПА	N	Мінімум	Максимум	Середнє	Стд. відхилення
1.	адаптація до процедури застосування реконструкції особистісних символів	100	24,00	67,00	52,4500	9,80350
2.	адаптація після процедури застосування реконструкції особистісних символів	100	70,00	194,00	153,9200	26,45319
N валідних (цілком)		100				

T-критерій Вілкоксона до та після коригувальної роботи за показником «адаптація» $-8,682$; $asymp. Sig. (2-tailed) = 0,000$. Отже зафіксовані в експерименті зміни не є випадковими і мають високий рівень значущості, що вказує на ефективність застосування процедури реконструкції особистісних символів для подолання стану дезадаптації у жінок.

Визначено достовірність відмінностей за T-критерієм Вілкоксона за показником «дезадаптація» «до» і «після» процедури застосування реконструкції особистісних символів. Для підтвердження статистичної гіпотези щодо виявлення значущих відмінностей у рівні досліджуваних показників, використано T-критерій Вілкоксона стосовно оцінки надійності зсуву у значеннях вимірюваних перемінних до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів серед досліджуваних жінок (див. табл. 3.11.-3.12.).

Таблиця 3.11.

Зміни показника «дезадаптація» за методикою СПА у жінок в стані дезадаптації до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів (за T-критерієм знакових рангів Вілкоксона, N-100)

Показник «дезадаптація» за методикою СПА	Ранги	N	Середній ранг	Сума рангів	Статист. критерій	Дезадаптація після процедури застосування реконструкції особистісних символів – дезадаптація до процедури застосування реконструкції особистісних символів
дезадаптація після процедури застосування реконструкції особистісних символів – дезадаптація до процедури застосування реконструкції особистісних символів	Негативні ранги	96 ^a	52,27	5018,00		
	Позитивні ранги	4 ^b	8,00	32,00		
	Зв'язки	0 ^c			Z	-8,572 ^a
	Усього	100			Асимпт. знч. (двухстороння)	,000

Примітка: а. Деадаптація після процедури < деадаптація до процедури; б. Деадаптація після процедури > деадаптація до процедури; с. Деадаптація після процедури = деадаптація до процедури; *Використовуються позитивні ранги. Т-критерій знакових рангів Вілкоксона.

Таблиця 3.12.

Показник «деадаптація» у жінок в стані деадаптації до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів (N=100)

№	Показник «деадаптація» за СПА	N	Мінімум	Максимум	Середнє	Стд. відхилення
1.	деадаптація до процедури застосування реконструкції особистісних символів	100	137,00	181,00	148,7300	11,17795
2.	деадаптація після процедури застосування реконструкції особистісних символів	100	21,00	162,00	55,4200	34,51692
N валідних (цілком)		100				

Так Т-критерій Вілкоксона до та після коригувальної роботи за показником «деадаптація» склав -8,572; asymp. Sig. (2-tailed) = 0,000. Отже зафіксовані в експерименті зміни не є випадковими і мають високий рівень значущості, що вказує на ефективність застосування процедури реконструкції особистісних символів для подолання стану деадаптації у жінок.

Т-критерій Вілкоксона до та після коригувальної роботи за показником «аутогенна норма» склав -8,345; asymp. Sig. (2-tailed) = 0,000, що вказує на зсув цього показника у бік зменшення та відновлення «психологічного благополуччя» жінки. За показником «адаптація» -8,682; asymp. Sig. (2-tailed) = 0,000, що свідчить про зсув цього показника у бік збільшення. За показником «деадаптація» склав -8,572; asymp. Sig. (2-tailed) = 0,000, що свідчить про зсув цього показника у бік зменшення. Отже зафіксовані в експерименті зміни не є випадковими і значущі, застосування реконструкції символів сприяє збільшенню адаптації жінок.

Аналізувались показники: «аутогенна норма» (показник психологічного благополуччя), «адаптація», «деадаптація» були отримані наступні дані (див. табл. 3.13).

Таблиця 3.13.

Показники «аутогенна норма», «адаптація», «дезадаптація» у жінок в стані дезадаптації до та після процедури застосування реконструкції особистісних символів (за Т-критерієм знакових рангів Вілкоксона, N=100)

№	Статистичні характеристики показника								Т-критерій Вілкоксона	Асимптотична значущість	
	Показник	До впливу (N=100)				Після впливу (N=100)					
		Середнє значення	Стандартне відхилення	Мінімальне значення	Максимальне значення	Середнє значення	Стандартне відхилення	Мінімальне значення			Максимальне значення
1.	Аутогенна норма	22,38	2,977	18,00	28,00	17,44	3,166	10,00	24,00	-8,345	,000
2.	Адаптація	52,45	9,80	24,00	67,00	153,92	26,45	70,00	194,00	-8,682	,000
3.	Дезадаптація	148,73	11,17	137,0	181,0	55,42	34,51	21,00	162,00	-8,572	,000

Отже, за результатами застосування процедури реконструкції особистісних символів зафіксовані значущі зміни усіх інтегральних показників: аутогенної норми, адаптації та дезадаптації. Рівень аутогенної норми змістився в напрямку зменшення, що означає значуще підвищення рівня психологічного благополуччя у жінок внаслідок реконструкції особистісних символів. Рівень адаптації змістився в напрямку збільшення, що означає значуще підвищення рівня адаптації у жінок внаслідок реконструкції особистісних символів. Рівень дезадаптації змістився в напрямку зменшення, що означає значуще зниження рівня дезадаптації у жінок внаслідок реконструкції особистісних символів.

Таким чином доведено достовірність змін, після процедури застосування реконструкції особистісних символів, та їх впливу на подолання стану дезадаптації

у жінок за показниками: «адаптація», «дезадаптація», «аутогенна норма» на основі співставлення спрямованості змін та вираженості цих показників за T-критерієм Вілкоксона.

Так застосування непараметричного статистичного T-критерію Вілкоксона (що використано з метою перевірки відмінностей між двома виборками парних або незалежних вимірювань по рівню кількісної ознаки) дозволило встановити не тільки спрямованість змін, але і їх вираженість за показниками «адаптація», «дезадаптація» та аутогенної норми «до» та «після» процедури застосування реконструкції особистісних символів з жінками у стані дезадаптації. Зафіксовані в експерименті зміни не є випадковими і значущі, застосування реконструкції символів сприяє збільшенню адаптації жінок. Оскільки процедура застосування реконструкції особистісних символів складалася виключно з методик із застосуванням реконструкції (тематичне малювання та ін.) це свідчить про можливість використання реконструкції особистісних символів як умови подолання стану дезадаптації у жінок.

Представлено аналіз результатів емпіричної перевірки теоретичної моделі дослідження реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації. Визначено смисли, що отримані під час інтерпретації символів – мовні коди подолання стану дезадаптації у жінок за допомогою реконструкції особистісних символів.

3.2. Емпіричне обґрунтування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації

На наступному етапі емпіричного дослідження нами було визначено, що серед адаптованих жінок причинами звернення до психолога частіше стають проблеми самореалізації, самотності, психологічні проблеми у родині. А серед жінок в стані дезадаптації такими причинами стають: психологічні проблеми у родині, самотність.

Слід зауважити, що, основні причини, що спонукали жінок у стані дезадаптації звернутися до психолога, мали, при подальшому розгляді, соціально-психологічну проблематику і носили комплексний характер: проблеми у родині (ускладнені стосунки у відносинах, або з одним з членів родини) 24% та самотність 14%.

Інтерпретуючи, розбіжність показників в основному експерименті, порівняно з адаптованими жінками, за методикою «Неіснуюча тварина» (3 – «наявність рук», 7 – «опорні елементи сильні», 9 – «опорні елементи викривлені», 12 – «очі заплющені», 13 – «наявність носу», 18 – «наявність вух» (їх відсутність), 22 – «розмір великий», 23 – «розмір маленький», 25 – «розміщення в центрі», 27 – «розміщення ліворуч», 29 – «лінія-штрих», 34 – «наявність тулуба», 36 – «рухається»), отримані дані свідчать про проблеми у комунікативній сфері, низьку самооцінку, тривожність, хвилювання, відсутність відчуття опори, емоційний дискомфорт та ін. у жінок в стані дезадаптації.

Для подальшого дослідження, в основному експерименті, використовувалась методика багатофакторного дослідження особистості Р.Кеттелла №105 [196, С.271с.]. Методика діагностує індивідуально-психологічних риси особистості (фактори), які було опробовано під час пілотного дослідження на 51-ій жінці.

На основі даних, отриманих під час пілотного дослідження було встановлено значущій кореляційний зв'язок між інтегральними показниками опитувальника СПА та окремими факторами за методикою багатофакторного дослідження особистості Р.Кеттелла №105, що дало змогу визначити основні фактори, що пов'язані зі станом дезадаптації особистості та для подальшого вивчення в ході основного дослідження з метою встановлення кореляційних зв'язків за методикою «Неіснуюча тварина». А саме: фактор А (замкненість-відкритість до спілкування), фактор Н (нерішучість-сміливість), О (впевненість у собі-тривожність), MD (адекватність самооцінки), Е (підпорядкованість-домінантність), Q2 (конформізм-нонконформізм), Q3 (низький самоконтроль-високий самоконтроль), Q4 (рослабленість-напруженість). Цей кореляційний зв'язок, за коефіцієнтом

кореляції Кендалла, підтвердився під час дослідження основної групи жінок у стані дезадаптації та адаптованих жінок.

Були виявлені значущі кореляційні зв'язки між показниками за діагностичними методиками «Неіснуюча тварина» та багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла (див. табл. 3.14-3.15.).

Таблиця 3.14

Значущі кореляційні зв'язки між показниками методики «Неіснуюча тварина» і показниками «замкненість-відкритість до спілкування», «нерішучість-сміливість», «впевненість у собі-тривожність» опитувальника Р. Кеттелла у жінок адаптованих та у стані дезадаптації

№	Показники за методикою багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла	Показники кореляції Кендалла у жінок в стані дезадаптації N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у жінок в стані дезадаптації	Показники кореляції Кендалла у адаптованих жінок N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у адаптованих жінок
1.	Фактор А (замкненість-відкритість до спілкування)	$\tau = -,228; \rho \leq 0,01$ $\tau = -,181; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,182; \rho \leq 0,05$	короткі руки опорні елементи слабкі рівна лінія	$\tau = ,188; \rho \leq 0,05$	анфас
2.	Фактор Н (нерішучість-сміливість)	$\tau = -,184; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,220; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,242; \rho \leq 0,01$	профіль у право анфас лінія штрих	$\tau = ,182; \rho \leq 0,05$	очі
3.	Фактор О (впевненість у собі-тривожність)	$\tau = -,247; \rho \leq 0,01$ $\tau = ,185; \rho \leq 0,05$ $\tau = -,260; \rho \leq 0,01$	короткі руки опорні елементи сильні розмір маленький	$\tau = ,377; \rho \leq 0,01$ $\tau = ,336; \rho \leq 0,01$	розмір великий розмір середній

Таблиця 3.15

Значущі кореляційні зв'язки між показниками за методиками «Неіснуюча тварина» і показниками «адекватність самооцінки», «підпорядкованість-домінантність», «комформізм», «самоконтроль», «розслабленість-напруженість» опитувальника Р. Кеттелла у жінок адаптованих та у стані дезадаптації

№	Показники за методикою багатofакторного дослідження особистості Р. Кеттелла	Показники кореляції Кендалла у жінок в стані дезадаптації N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у жінок в стані дезадаптації	Показники кореляції Кендалла у адаптованих жінок N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у адаптованих жінок
4.	Фактор MD (адекватність самооцінки)	Показники відсутні		$\tau = ,612; \rho \leq 0,01$ $\tau = -,569; \rho \leq 0,01$ $\tau = ,191; \rho \leq 0,05$	розмір великий розмір середній у русі
5.	Фактор E (підпорядкованість-домінантність)	$\tau = -,203; \rho \leq 0,05$	наявність вух	$\tau = -,179; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,230; \rho \leq 0,01$	короткі руки наявність очей
6.	Фактор Q2 (конформізм-нонконформізм)	Показники відсутні		$\tau = -,180; \rho \leq 0,05$ $\tau = -,184; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,195; \rho \leq 0,05$	короткі руки є опорні елементи наявність очей
7.	Фактор Q3 (низький самоконтроль-високий самоконтроль)	$\tau = -,212; \rho \leq 0,05$ $\tau = -,178; \rho \leq 0,05$	лінія штрих наявність тулуба	Показники відсутні	
8.	Фактор Q4 (розслабленість-напруженість)	$\tau = -,225; \rho \leq 0,05$	короткі руки	$\tau = ,235; \rho \leq 0,01$ $\tau = ,232; \rho \leq 0,01$ $\tau = -,272; \rho \leq 0,01$ $\tau = ,178; \rho \leq 0,05$ $\tau = -,181; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,196; \rho \leq 0,05$	є опорні елементи опорні елементи сильні лежить хвіст до гори рівна лінія сидить

Проведений кореляційний аналіз (використовували коефіцієнт кореляції Кендалла) дав змогу виявити статистично значущі взаємозв'язки між фактором А (замкненість-відкритість до спілкування) та показником «короткі руки» за методикою «Неіснуюча тварина» (показник «проблем у комунікативній сфері») ($\tau = -0,228$) та між фактором Н (нерішучість-сміливість) та показниками «анфас» (показник «егоцентризму, можливо, прямої, безкомпромісності») ($\tau = 0,220$), «лінія штрих» (показник «напруження, хвилювання») ($\tau = 0,242$) у жінок в стані дезадаптації.

Жінки у стані дезадаптації більшою мірою схильні до виявлення ускладнень у комунікативній сфері, напруження та хвилювання, здатні до виявлення безкомпромісності.

Кореляційний аналіз (використовували коефіцієнт кореляції Кендалла) дав змогу виявити також статистично значущі взаємозв'язки між фактором О (впевненість у собі-тривожність) та показником «короткі руки» за методикою «Неіснуюча тварина» (показник «проблем у комунікативній сфері») ($\tau = -0,247$) та показником «розмір маленький» (показник «низької самооцінки») ($\tau = -0,260$) у жінок в стані дезадаптації. А у адаптованих жінок цей фактор пов'язаний з показниками «розмір великий» (показник «високої самооцінки») ($\tau = 0,377$), «розмір середній» (показник «середньої самооцінки») ($\tau = 0,336$).

Жінки у стані дезадаптації більшою мірою можуть бути схильні до виявлення ускладнень у комунікативній сфері, низької самооцінки порівнянно з жінками у стані адаптації, які схильні до високої або середньої самооцінки.

Кореляційний аналіз дав змогу виявити також статистично значущі взаємозв'язки між фактором MD (адекватність самооцінки) та показниками «розмір великий» (показник «високої самооцінки») ($\tau = 0,612$), «розмір середній» (показник «середньої самооцінки») ($\tau = -0,569$) у адаптованих жінок.

Отже у жінок в стані адаптації адекватність самооцінки пов'язана більшою мірою з високим рівнем власного оцінювання себе та позитивним самосприйняттям.

Кореляційний аналіз дав змогу виявити статистично значущі взаємозв'язки між фактором Е (підпорядкованість-домінантність) та показниками «наявність вух» (показник «вміння слухати, чути») ($\tau = -0,203$) у жінок в стані дезадаптації та показником «наявність очей» (показник «вміння все помічати, сприймати навколо себе») ($\tau = 0,230$).

Жінки в стані дезадаптації більшою мірою схильні до відсутності навичок слухати, чути інших.

Кореляційний аналіз дав змогу виявити статистично значущі взаємозв'язки між фактором Q₃ (низький самоконтроль-високий самоконтроль) та показником «лінія штрих» (маркер «напруження, хвилювання») ($\tau = -0,212$) у жінок в стані дезадаптації.

У жінок в стані дезадаптації самоконтроль більшою мірою пов'язан з відсутністю напруження та хвилювання.

Також кореляційний аналіз дав змогу виявити статистично значущі взаємозв'язки між фактором Q₄ (рослабленість-напруженість) та показником «короткі руки» (маркер «проблем у комунікативній сфері») ($\tau = 0,225$) у жінок в стані дезадаптації та показниками «сильні опорні елементи» ($\tau = 0,235$) та їх наявності ($\tau = 0,235$) (показник «відчуття опори у житті»), а також показником «лежить» (показник «відсутності руху») ($\tau = -0,272$).

У жінок в стані дезадаптації рослаблення та напруження більшою мірою пов'язано з проблемами у комунікативній сфері, а у адаптованих жінок з відчуттям опори, стабільності у власному житті та постійному «русі» у ньому.

Подальшим етапом основного дослідження стало виявлення кореляційного зв'язку з виокремленими показниками за стандартизованою методикою соціально – психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд та діагностичною методикою «Неіснуюча тварина», що було застосовано в експериментальному дослідженні на основі кореляційного аналізу за допомогою коефіцієнта кореляції Кендалла (див. дод. В1, В2).

Отримані дані фіксують наявність статистично значущих показників: прямої кореляції між показником «адаптація» і показником «егоцентризму, прямої,

безкомпромісності» ($\tau = 0,221$; $\rho \leq 0,01$) у адаптованих жінок та показником «відсутність напруження, хвилювання» ($\tau = 0,219$; $\rho \leq 0,01$), у жінок в стані дезадаптації. Наявність оберненої кореляції між показником «адаптація» і показником «наявність страху» ($\tau = -0,291$; $\rho \leq 0,01$) у жінок в стані дезадаптації.

Так (за коефіцієнтом кореляції Кендалла) встановлено обернену кореляцію між показником «адаптація» та «очі заштриховані», що свідчить про «наявність страху» за А.Венгер ($\tau = -0,291$; $\rho \leq 0,01$); прямої кореляції між показниками «адаптація» та «рівна лінія», що свідчить про «відсутність напруження, хвилювання» ($\tau = 0,219$; $\rho \leq 0,01$). Крім того у адаптованих жінок встановлено наявність прямої кореляції між показником «адаптація» та «анфас», що свідчить про «егоцентризм, можливо прямоту, безкомпромісність» за Л. Костина, І. Жуковський, І. Фурманов та ін. ($\tau = 0,221$; $\rho \leq 0,01$) відповідно (див. табл. 3.16).

Таблиця 3.16.

Значущі кореляційні зв'язки між показниками методик «Неіснуюча тварина» та показниками «адаптація – дезадаптація» методики СПА у жінок адаптованих та у стані дезадаптації

№	Показники за методикою СПА К.Роджерса, Р.Даймонд	Показники кореляції Кендалла у жінок в стані дезадаптації N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у жінок в стані дезадаптації	Показники кореляції Кендалла у адаптованих жінок N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у адаптованих жінок
1.	Адаптація 1a	$\tau = ,191$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -,178$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -,291$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = -,195$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = ,185$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = ,219$; $\rho \leq 0,01$	опорні елементи сильні опорні елементи слабкі очі заштриховані очі заплющені наявність носу рівна лінія	$\tau = -,174$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = ,221$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = ,188$; $\rho \leq 0,05$	профіль уліво анфас лежить
2.	Дезадаптація 1b	$\tau = -,165$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -,188$; $\rho \leq 0,05$	хвіст в гору рівна лінія	$\tau = ,175$; $\rho \leq 0,05$	очі заштриховані

Встановлено наявність статистично значущих кореляцій між показником «неприйняття себе» та такими показниками: «невпевненість у собі, низька

самооцінка, нерішучість» - пряма кореляція ($\tau = 0,310$; $\rho \leq 0,01$), «відсутність напруження, хвилювання» - обернена кореляція ($\tau = -0,236$; $\rho \leq 0,01$), «статичність, відсутність руху» - пряма кореляція ($\tau = 0,225$; $\rho \leq 0,01$) у жінок в стані дезадаптації. Виявлено статистично значущу кореляцію між показником «прийняття себе» та показниками «висока самооцінка, впевненість у собі» - пряма кореляція ($\tau = 0,257$; $\rho \leq 0,01$), «невпевненість у собі, низька самооцінка, нерішучість» - обернена кореляція ($\tau = -0,371$; $\rho \leq 0,01$), «статичність, відсутність руху» - обернена кореляція ($\tau = -0,220$; $\rho \leq 0,01$), «проблеми у комунікативній сфері» - обернена кореляція ($\tau = -0,245$; $\rho \leq 0,01$).

Отримані дані серед 100 жінок у стані дезадаптації, фіксують наявність статистично значущої прямої кореляції (за коефіцієнтом кореляції Кендалла) між показниками «прийняття себе» – «великий розмір тварини» ($\tau = 0,257$; $\rho \leq 0,01$), де останній свідчить про «прийняття себе, високу самооцінку, впевненість у собі». Обернена кореляція між показниками «прийняття себе» – «короткі руки» ($\tau = -0,245$; $\rho \leq 0,01$), свідчить про «проблеми у комунікативній сфері особистості» (за І. Жуковським, О. Романовою), а між показниками «прийняття себе» – «лежить» ($\tau = -0,220$; $\rho \leq 0,01$) про вираженість показника «статичність, відсутність руху». Встановлено статистично значущу обернену кореляцію між показниками «прийняття себе» – «маленький розмір тварини» ($\tau = -0,371$; $\rho \leq 0,01$), що свідчить про вираженість показника «низька самооцінка, не впевненість у собі, нерішучість» (за Л. Столяренко, І. Жуковським) у жінок в стані дезадаптації. У адаптованих жінок, загальною кількістю 100 осіб, таких статистично значущих кореляцій не виявлено.

За показником «неприйняття себе» виявлено наявність статистично значущої прямої кореляції між показниками «неприйняття себе» – «маленький розмір тварини» ($\tau = 0,310$; $\rho \leq 0,01$), де показник «маленький розмір тварини» свідчить про не впевненість у собі, низьку самооцінку, нерішучість (за Л. Столяренко, І. Жуковським).

Встановлено статистично значущу пряму кореляцію між показниками «неприйняття себе» – «лежить» ($\tau = 0,225$; $\rho \leq 0,01$), де останній свідчить про

«статичність, відсутність руху»; обернену кореляцію між показниками «неприйняття себе» – «рівна лінія» ($\tau = -0,236$; $\rho \leq 0,01$), де останній свідчить про «відсутність напруження, хвилювання»; обернену кореляцію між показниками «неприйняття себе» – «розміщення в центрі» ($\tau = -0,230$; $\rho \leq 0,01$), де останній свідчить про ескапізм у жінок в стані дезадаптації. У адаптованих жінок таких статистично значущих кореляцій не виявлено (див. табл. 3.17).

Таблиця 3.17.

Значущі кореляційні зв'язки між показниками методик «Неіснуюча тварина» та показниками «прийняття себе – неприйняття себе» методики СПА у жінок адаптованих та у стані дезадаптації

№	Показники за методикою СПА К.Роджерса, Р.Даймонд	Показники кореляції Кендалла у жінок в стані дезадаптації N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у жінок в стані дезадаптації	Показники кореляції Кендалла у адаптованих жінок N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у адаптованих жінок
3.	Прийняття себе 3a	$\tau = -0,245$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = -0,196$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = 0,257$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = -0,371$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = 0,190$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = 0,177$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -0,220$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = 0,166$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -0,371$; $\rho \leq 0,01$	короткі руки хвіст вниз розмір великий розмір маленький розмір середній розміщення у центрі лежить стоїть маленький розмір	Статистично значущий зв'язок відсутній	
4.	Неприйняття себе 3b	$\tau = 0,210$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -0,184$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = 0,192$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = 0,310$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = -0,193$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -0,230$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = -0,236$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = 0,225$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = -0,217$; $\rho \leq 0,05$	короткі руки опорні елементи сильні хвіст вниз розмір маленький розмір середній розміщення в центрі рівна лінія лежить стоїть	$\tau = -0,177$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = 0,213$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = 0,200$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -0,212$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = 0,174$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -0,170$; $\rho \leq 0,05$	опорні елементи є очі заштриховані профіль уліво анфас стоїть лежить

Також встановлено наявність статистично значущої оберненої кореляції між показником «прийняття інших» та показником «обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори» ($\tau = -0,232$; $\rho \leq 0,05$) у жінок в стані дезадаптації.

Було виявлено наявність оберненої кореляції між показниками «прийняття інших» – «опорні елементи сильні» ($\tau = -0,232$; $\rho \leq 0,01$), де останній свідчить про «обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори» (за Л. Столяренко, І. Фурмановим) у жінок в стані дезадаптації. У адаптованих жінок таких статистично значущих кореляцій не виявлено (див. табл. 3.18).

Таблиця 3.18.

Значущі кореляційні зв'язки між показниками методик «Неіснуюча тварина» та показниками «прийняття інших – неприйняття інших» методики СПА у жінок адаптованих та у стані дезадаптації

№	Показники за методикою СПА К.Роджерса, Р.Даймонд	Показники кореляції Кендалла у жінок в стані дезадаптації N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у жінок в стані дезадаптації	Показники кореляції Кендалла у адаптованих жінок N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у адаптованих жінок
5.	Прийняття інших 4 а	$\tau = -,232$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = ,193$; $\rho \leq 0,05$	опорні елементи сильні лінія приривчаста	$\tau = -,172$; $\rho \leq 0,05$	профіль уліво
6.	Неприйняття інших 4 б	$\tau = -,170$; $\rho \leq 0,05$	довгі руки	$\tau = ,198$; $\rho \leq 0,05$	розмір середній

Встановлено наявність наступних статистично значущих показників: прямої кореляції між показником «емоційний комфорт» та показниками «обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори» ($\tau = 0,299$; $\rho \leq 0,01$), «розвиток комунікативної сфери» ($\tau = 0,281$; $\rho \leq 0,01$) та прямої кореляції з показниками «позитивне відношення до своїх дій, рішень, вчинків» ($\tau = 0,350$; $\rho \leq 0,01$), «відсутністю напруження або хвилювання» ($\tau = 0,304$; $\rho \leq 0,01$), що виявлено у жінок в стані дезадаптації. Слід зазначити, що у адаптованих жінок за вищезазначеними показниками статистично значущих кореляцій також не виявлено.

Також встановлено наявність таких статистично значущих показників: прямої кореляції між показником «емоційний комфорт» та показниками «обміркованість,

раціональність у прийнятті рішень, відчуттям опори» ($\tau = 0,299$; $\rho \leq 0,01$), «розвиток комунікативної сфери» ($\tau = 0,281$; $\rho \leq 0,01$) та прямої помірної кореляції з показниками «позитивне відношення до своїх дій, рішень, вчинків» ($\tau = 0,350$; $\rho \leq 0,01$), «відсутністю напруження або хвилювання» ($\tau = 0,304$; $\rho \leq 0,01$) у жінок в стані дезадаптації. Слід зазначити, що у адаптованих жінок за вищезазначеними показниками статистично значущих кореляцій не виявлено.

Встановлено обернену кореляцію між показником «емоційний дискомфорт» та показником «обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори» ($\tau = -0,217$; $\rho \leq 0,05$) у жінок в стані дезадаптації.

Виявлено наявність прямої кореляції між показниками «емоційний комфорт» – «опорні елементи сильні» ($\tau = 0,299$; $\rho \leq 0,01$), де останній свідчить про «обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори» (за Л. Столяренко, І. Фурмановим). Встановлено наявність прямої кореляції між показниками «емоційний комфорт» – «довгі руки» ($\tau = 0,281$; $\rho \leq 0,01$), де останній свідчить про «розвиток комунікативною сфери особистості» (за І. Жуковським, О. Романовою). Показник «емоційний комфорт» має прямий кореляційний зв'язок між показниками «хвіст в гору» ($\tau = 0,350$; $\rho \leq 0,01$) та «рвна лінія» ($\tau = 0,304$; $\rho \leq 0,01$), які свідчать про «позитивне відношення до своїх дій, рішень» (за Л. Столяренко, І. Жуковським, І. Фурмановим) та «відсутність напруження, хвилювання» відповідно.

Встановлено обернену кореляцію (за коефіцієнтом кореляції Кендалла) за показниками «емоційний дискомфорт» – «опорні елементи сильні» ($\tau = -0,217$; $\rho \leq 0,01$), де останній свідчить про «обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори» (за Л. Столяренко, І. Фурмановим) у жінок в стані дезадаптації. У адаптованих жінок таких статистично значущих показників кореляцій не виявлено (див. табл. 3.19).

Таблиця 3.19.

Значущі кореляційні зв'язки між показниками методик «Неіснуюча тварина» та показниками «емоційний комфорт – емоційний дискомфорт» методики СПА у жінок адаптованих та у стані дезадаптації

№	Показники за методикою СПА К.Роджерса, Р.Даймонд	Показники кореляції Кендалла у жінок в стані дезадаптації N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у жінок в стані дезадаптації	Показники кореляції Кендалла у адаптованих жінок N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у адаптованих жінок
7.	Емоційний комфорт 5a	$\tau = ,184; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,281; \rho \leq 0,01$ $\tau = ,299; \rho \leq 0,01$ $\tau = ,350; \rho \leq 0,01$ $\tau = ,182; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,304; \rho \leq 0,01$	руки є довгі руки опорні елементи сильні хвіст в гору профіль управо рівна лінія	$\tau = -,184; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,190; \rho \leq 0,05$	розмір маленький розміщення у центрі
8.	Емоційний дискомфорт 5b	$\tau = -,217; \rho \leq 0,05$ $\tau = -,176; \rho \leq 0,05$	опорні елементи сильні рівна лінія	$\tau = -,168; \rho \leq 0,05$ $\tau = -,184; \rho \leq 0,05$ $\tau = ,190; \rho \leq 0,05$	очі заплющені розмір великий розмір середній

У жінок в стані дезадаптації встановлено наступні статистично значущі показники: обернену кореляцію між показником «зовнішній контроль» та показником «емоційний комфорт» ($\tau = -0,217; \rho \leq 0,01$), а у адаптованих жінок – з показниками «висока самооцінка, впевненість у собі» ($\tau = 0,237; \rho \leq 0,01$). За показником «внутрішній контроль» виявлено наявність оберненого кореляційного зв'язка з показниками «наявність страху» ($\tau = -0,224; \rho \leq 0,01$), та «невдоволення собою, негативне відношення до своїх дій, рішень, вчинків» ($\tau = -0,203; \rho \leq 0,05$) у жінок в стані дезадаптації.

Показник «внутрішній контроль» має обернений зв'язок із показниками «очі заштриховані» ($\tau = -0,224; \rho \leq 0,01$) та «хвіст вниз» ($\tau = -0,203; \rho \leq 0,05$), які свідчать про «страхи» (за А. Венгер) та «невдоволення собою, жаль» (за І. Жуковським, Л. Костіною, Л. Столяренко, І. Фурмановим) відповідно.

Показник «зовнішній контроль» має обернену кореляцію із показниками «наявність носу» ($\tau = -0,217$; $\rho \leq 0,01$) у жінок в стані дезадаптації та «розмір великий» ($\tau = -,237$; $\rho \leq 0,01$) у адаптованих жінок які свідчать про зв'язок зовнішнього контролю з «емоційним комфортом» та «високою самооцінкою, впевненістю у собі» у жінок (див. табл. 3.20).

Таблиця 3.20.

Значущі кореляційні зв'язки між показниками методик «Неіснуюча тварина» та показниками «внутрішній контроль – зовнішній контроль» методики СПА у жінок адаптованих та у стані дезадаптації

№	Показники за методикою СПА К.Роджерса, Р.Даймонд	Показники кореляції Кендалла у жінок в стані дезадаптації N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у жінок в стані дезадаптації	Показники кореляції Кендалла у адаптованих жінок N=100 осіб	Показники за методикою «Неіснуюча тварина» у адаптованих жінок
9.	Внутрішній контроль ба	$\tau = -,224$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = -,203$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = ,174$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = ,193$; $\rho \leq 0,05$	очі заштриховані хвіст вниз стоїть рівна лінія	$\tau = ,177$; $\rho \leq 0,05$	сидить
10.	Зовнішній контроль бв	$\tau = ,166$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -,217$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = ,192$; $\rho \leq 0,05$ $\tau = -,184$; $\rho \leq 0,05$	очі заштриховані наявність носу сидить рівна лінія	$\tau = ,237$; $\rho \leq 0,01$ $\tau = -,169$; $\rho \leq 0,05$	розмір великий профіль у право

Статистично значущі кореляції (за коефіцієнтом кореляції Кендалла) між показниками «домінантність», «відомість» та «ескапізм» за методикою СПА та показниками за методикою «Неіснуюча тварина» *не було виявлено*.

Також було встановлено наступні статистично значущі показники кореляцій: обернену кореляцію між показниками «маленький розмір тварини» та «наявність опорних елементів» ($\tau = -0,364$; $\rho \leq 0,01$), «опрні елементи сильні» ($\tau = -0,399$; $\rho \leq 0,01$), «хвіст до гори» ($\tau = -0,306$; $\rho \leq 0,01$), «наявність верхніх кінцівок» ($\tau = -0,331$; $\rho \leq 0,01$) у жінок в стані дезадаптації.

Таким чином (за інтерпретаційним діагностичним змістом методики «Неіснуюча тварина») у жінок і стані дезадаптації встановлено обернену кореляцію між показником про «невпевненість у собі, низька самооцінка» (за І. Жуковським, Л. Столяренко) та показниками «відчуття стабільності, контролю за своїми судженнями та рішеннями» (за І. Жуковським, Л. Столяренко та ін.), «обміркованість, раціональність у прийнятті рішень» (за Л. Столяренко, І. Фурмановим), «позитивне відношення до своїх дій, рішень, вчинків» (за І. Жуковським, Л. Столяренко, І. Фурмановим), «комунікативна сфера особистості» (за І. Жуковським, О. Романовою) відповідно.

На наступному етапі емпіричного дослідження за допомогою методу інтерпретації особистісних символів розглянуто актуалізуючу, змістотворну, деконструюючу, діагностичну, коригувальну функції символу, де актуалізуюча та змістотворна функції визначено як основні, оскільки кожна з них зустрічається у жінок під час кожної роботи з реконструкцією особистісних символів.

Використовуючи метод інтерпретації особистісних символів, під час тематичного малювання, нами було виокремлено *мовні коди*: усвідомлення ролі інших, усвідомлення власних якостей, усвідомлення перспективи стосунків, усвідомлення необхідності збільшення доходів, усвідомлення власної ролі, розвиток позитивного мислення, зміна негативних установок, зміна негативного сприйняття минулого, усвідомлення ролі стосунків, усвідомлення причини власного стану, самореалізація, необхідність зміни місця роботи, організація власного проекту, необхідність прийняття рішення стосовно певних дій, постановка мети, зміна моделі поведінки, планування часу, зміна стилю спілкування, розширення кола спілкування, усвідомлення адаптивної моделі поведінки, подолання хвилювання, покращення негативного настрою, вихід із зони психологічного комфорту, контроль агресії, подолання страху, розвиток впевненості у собі, подолання емоційного страждання.

Таким чином за допомогою реконструкції особистісних символів та багатовимірної її застосування, а саме: образної, візуальної, колористичної та вербальної у жінок встановлено мережу кодів, що сприяла подоланню стану

дезадаптації. Порівняльний аналіз показав, що між жінками у стані дезадаптації та жінками у стані адаптації є суттєві відмінності. Застосування методу інтерпретації (особистісних символів) дозволив виокремити мережу кодів подолання стану дезадаптації у жінок у когнітивній, поведінковій та емоційній сферах. Визначено, що символ під час особистісної реконструкції виконує в основному актуалізуючу та змістотворну функції, де реконструкція особистісних символів стає умовою для подолання жінками стану дезадаптації. Встановлено також зв'язки за допомогою коефіцієнту кореляції Кендалла між виокремленими нами показниками за діагностичною методикою «Неіснуюча тварина» у жінок в стані дезадаптації та адаптованих жінок.

3.3. Застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання стану дезадаптації у консультативній роботі з жінками

Отримані результати визначили мережу мовних кодів, що сприяють подоланню жінками стану дезадаптації, за допомогою реконструкції особистісних символів. Так, визначено *мовні коди*, що були отримані на підставі реконструкції особистісних символів: усвідомлення ролі інших та власної, власних якостей, перспективи та ролі стосунків, необхідності збільшення доходів, усвідомлення причини психологічного стану, розвиток позитивного мислення, необхідність зміни негативних установок та зміни негативного сприйняття минулого, самореалізація, необхідність зміни місця роботи, організація власного проекту, необхідність прийняття рішення, постановка мети, зміна моделі поведінки, планування часу, зміна стилю спілкування, розширення кола спілкування, усвідомлення адаптивної моделі поведінки, подолання хвилювання, покращення негативного настрою, вихід із зони психологічного комфорту, контроль агресії, подолання страху, розвиток впевненості у собі, подолання емоційного болю. Та визначено мережу кодів подолання стану дезадаптації під час реконструкції особистісних символів у жінок: усвідомлення власних якостей, усвідомлення ролі інших та власної, розвиток позитивного мислення та зміна негативного сприйняття

минулого, спрямованість на самореалізацію, зміна моделі поведінки, планування часу та постановка мети, подолання негативних психологічних станів, вихід із зони психологічного комфорту, розвиток впевненості у собі та у власних діях, усвідомлення причини психологічного стану.

Встановлено, що основою звернення до психолога на початковому етапі були соціально-психологічні причини, але деякі з них мали фізіологічні ознаки (див. табл. 3.21).

Таблиця 3.21.

Причини звернення до психолога на початковому етапі

Соціальні причини	Фізіологічні причини	Психологічні причини
розлучення, проблеми у родині, міграція або переїзд в інше місто, умови праці, втрата близької людини, участь чоловіка у АТО / ООС, матеріальний стан	витиліго та інші кожні захворювання, проблеми з вагітністю (неможливість завагітніти без явних фізіологічних причин, або сама вагітність), зайва вага, часткова втрата голосу або зору, проблеми з поставою, рухомістю ніг; невдалі наслідки пластичної операції, панічні атаки, анорексія	самотність, проблеми самореалізації, агресія, тривожність, хвилювання, страх, емоційна нестабільність (постійні зміни настрою, погіршення настрою та ін.), вигорання, негативізм

Слід зауважити, що, основні причини, що спонукали жінок у стані дезадаптації звернутися до психолога, мали, при подальшому розгляді, психологічну проблематику і носили комплексний характер. А за результатами проведених діагностичних методик, під час першого етапу основного дослідження ці жінки мали низькі показники прийняття себе, емоційний дискомфорт, низькі показники внутрішнього контролю, нерішучість, відсутність адекватної самооцінки, нонкомформізм, низький самоконтроль та домінантність.

Тепер розглянемо вторинне значення символу під час реконструкції. Вторинне значення символу отримується під час *трансформації* – зміна смислів особистістю у процесі реконструкції символів, що відкриває простір для змін та дає можливість усвідомити жінкам нові смисли для подолання стану дезадаптації через мережу мовних кодів (див. дод. Б3). Результати інтерпретації особистісних символів жінок у стані дезадаптації, дозволили отримати мовні коди для його

подолання, що стосуються когнітивної, поведінкової та емоційної сфер, але не мають при цьому чіткого розмежування (див. дод. Б4, Б5, Б6 та табл. 3.22).

Таблиця 3.22.

Мовні коди, що охоплюють когнітивну, поведінкову та емоційні сфери жінок у стані дезадаптації

Когнітивна сфера	Поведінкова сфера	Емоційна сфера
усвідомлення (ролі інших, власних якостей, власної ролі, перспективи стосунків, необхідності збільшення доходів, ролі стосунків, причини власного стану; розвиток позитивного мислення; зміна негативних установок, зміна негативного сприйняття минулого	самореалізація; необхідність зміни місця роботи; організація власного проекту; необхідність прийняття рішення (стосовно певних дій); постановка мети; зміна моделі поведінки; планування часу; зміна стилю спілкування; розширення кола спілкування; усвідомлення адаптивної моделі поведінки	подолання хвилювання; покращення негативного настрою; подолання зони психологічного комфорту; контроль агресії; подолання страху; розвиток впевненості у собі; подолання емоційних страждань

Слід зазначити, що мережа кодів адаптованих жінок вказує на: усвідомлення власних якостей, усвідомлення ролі інших, спрямованість на самореалізацію та зміну моделі поведінки, що стосується когнітивної, поведінкової сфер особистості.

Було також знайдено кореляційні зв'язки між показниками за методикою «Неіснуюча тварина» та показниками опитувальника СПА К. Роджерса та Р. Даймонд, описано інтерпретаційний зміст символів (за Л. Лебедевою, Ю. Ніконоровою, Н. Таракановою та ін.) у жінок в стані дезадаптації (див. табл. 3.23).

Таблиця 3.23.

Особливості кореляційних зв'язків між показниками за діагностичною методикою «Неіснуюча тварина» і за методикою СПА та інтерпретаційний зміст символів

№	Показник за методикою СПА	Символ	Особливості кореляційного зв'язку	Зміст символу за методикою «Неіснуюча тварина»
1.	Неприйняття себе	маленький розмір тварини	пряма помірна кореляція	«невпевненість у собі, низька самооцінка, нерішучість» (у жінок в стані дезадаптації)
		рівна лінія	обернена слабка кореляція	«напруження, хвилюванням» (у жінок в стані дезадаптації)
		розміщення в центрі	обернена слабка кореляція	«ескапізм» (у жінок в стані дезадаптації)
		лежить	пряма слабка кореляція	«статичність, відсутність руху» (у жінок в стані дезадаптації)

Продовження таблиці 3.23.

2.	Прийняття себе	Щлюишрм твкапепнргш	великий розмір тварини	пряма слабка кореляція	«прийняття себе, висока самооцінка, впевненість у собі» (у жінок в стані дезадаптації)
			короткі руки	обернена слабка кореляція	«проблеми у комунікативній сфері особистості» (у жінок в стані дезадаптації)
			тварини розмір маленький	обернена помірна кореляція	«низька самооцінка, невпевненість у собі, нерішучість» (у жінок в стані дезадаптації)
			лежить	обернена слабка кореляція	«статичність, відсутність руху» (у жінок в стані дезадаптації)
3.	Емоційний комфорт		опорні елементи сильні	пряма слабка кореляція	«обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуттям опори» (у жінок в стані дезадаптації)
			довгі руки	пряма слабка кореляція	«комунікативна сфера особистості та її розвиток» (у жінок в стані дезадаптації)
			хвіст у гору	пряма помірна кореляція	«відношення до своїх дій, рішень, вчинків позитивне» (у жінок у стані дезадаптації)
			рівна лінія	пряма помірна кореляція	«відсутність напруження, хвилювання» (у жінок в стані дезадаптації)
4.	Емоційний дискомфорт		опорні елементи сильні	обернена слабка кореляція	«обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуттям опори» (у жінок в стані дезадаптації)
5.	Прийняття інших		опорні елементи сильні	обернена слабка кореляція	«обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори» (у жінок в стані дезадаптації)
6.	Адаптація		очі заштриховані	обернена слабка кореляція	«адаптація» та «наявністю страху» (у жінок в стані дезадаптації)
			рівна лінія	пряма слабка кореляція	«відсутність напруження, хвилювання» (у жінок в стані дезадаптації)
			анфас	пряма слабка кореляція	«егоцентризм, можливо прямота, безкпромісність» (у адаптованих жінок)

Продовження таблиці 3.23.

7.	Внутрішній контроль	очі заштриховані	обернена слабка кореляція	«внутрішній контроль» та «наявність страху» (у жінок в стані дезадаптації)
		хвіст вниз	обернена слабка кореляція	«невдоволенням собою, жаль» (у жінок в стані дезадаптації)
8.	Зовнішній контроль	наявність носу	обернена слабка кореляція	«емоційний комфорт» (у жінок в стані дезадаптація)
		розмір великий	пряма слабка кореляція	«висока самооцінка, впевненість у собі»» (у адаптованих жінок)

Таким чином, аналізуючи зв'язок між показниками опитувальника соціально-психологічної адаптації К.Роджерса та Р.Даймонд та показниками за методикою «Неіснуюча тварина», можна зробити висновок, що з метою подолання жінками стану дезадаптації слід звернути увагу на позбавлення від: страху, напруження, хвилювання, низької самооцінки (емоційна сфера), нерішучості, статичності у діях; ескапізму, проблем у комунікативній сфері (поведінкова сфера), відсутності обміркованості та раціональності у прийнятті рішень; відсутності позитивного відношення до своїх дій, рішень, вчинків (когнітивна сфера).

Оскільки досліджено кореляційний зв'язок з виокремленими показниками за стандартизованою методикою соціально – психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонд та діагностичною методикою «Неіснуюча тварина» (що було застосовано в експериментальному дослідженні на основі кореляційного аналізу) та встановлено наявність статистично значущих показників кореляцій між цими показниками (див. дод. В1, В2):

– між показником *неприйняття себе* та наступними показниками: відсутність напруження, хвилювання (обернена кореляція), статичність, відсутність руху (пряма кореляція) у жінок в стані дезадаптації.

Отримана кореляція означає наступні психологічні особливості жінок в стані дезадаптації: чим більше жінка неприймає себе, тим більше їй притаманні напруження, хвилювання, відсутність дій для зміни та покращення власного життя.

– між показником *прийняття себе* та показниками висока самооцінка, впевненість у собі (пряма кореляція), статичність, відсутність руху (обернена кореляція), проблеми у комунікативній сфері (обернена кореляція).

Отримана кореляція означає наступні психологічні особливості жінок в стані дезадаптації: чим більше жінка приймає себе, тим більш вона буде схильна до позитивного самосприйняття, впевненості у собі та здатності до дій, що сприятимуть покращенню її власного життя та розвитку комунікативної сфери.

– між показником *прийняття інших* та показником обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори (обернена кореляція) у жінок в стані дезадаптації.

На наш погляд це пояснюється тим, що жінка в стані дезадаптації не здатна зберігати свої власні психологічні кордони через недостатню обміркованість і раціональність у власних судженнях.

– між показником *емоційний комфорт* та показниками обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуттям опори, розвиток комунікативної сфери (пряма кореляція у жінок в стані дезадаптації).

Отримана кореляція, на наш погляд, означає що розвиток обміркованості, раціональні та комунікативної сфери сприяє покращенню емоційного стану дезадаптованих жінок. Слід зазначити, що у адаптованих жінок за вищезазначеними показниками статистично значущі кореляції не виявлено.

– між показником *емоційний дискомфорт* та показником обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, відчуття опори у жінок в стані дезадаптації (обернена кореляція).

На наш погляд це пов'язано з тим, що недостатня обміркованість, раціональність та відсутність відчуття опори сприяє емоційному дискомфорту жінки у стані дезадаптації.

– між показником *зовнішній контроль* та показником емоційний комфорт у жінок в стані дезадаптації (обернена кореляція).

Отримана кореляція означає, що жінка у стані дезадаптації схильна до зовнішнього контролю, котрий може сприяти погіршенню її емоційного стану.

– між показником *внутрішній контроль* та показниками наявності страху, невдоволення собою, жаль (виявлено наявність оберненого кореляційного зв'язка у жінок в стані дезадаптації).

Отримана кореляція означає, що чим більше жінка у стані дезадаптації контролює себе, тим менш їй притаманні негативні емоції, а саме: наявність страху, невдоволення собою, жаль.

– наявність прямої кореляції між показником *адаптація* і показником егоцентризму, прямої, безкомпромісності (у адаптованих жінок), показником відсутності напруження, хвилювання (у жінок в стані дезадаптації).

Отримана кореляція означає, що егоцентризм та прямолінійність у висловлюваннях, емоційна стабільність та схильність не йти на компроміси у певних випадках сприяє адаптації жінки.

– між показником *адаптація* і показником наявності страху (обернена слабка кореляція у жінок в стані дезадаптації).

На наш погляд це пов'язано з тим, що наявність страху у жінки в стані дезадаптації запобігає її адаптації.

Особливо слід звернути увагу на помірні показники кореляції, що свідчать про наявність певних психологічних особливостей у жінок в стані дезадаптації, на який вказує прямий зв'язок між неприйняттям себе та невпевненістю у собі, низькою самооцінкою, нерішучістю; прямий зв'язок між емоційним комфортом та позитивним відношенням до своїх дій, рішень, вчинків; обернений зв'язок між невпевненістю у собі, низькою самооцінкою та відчуттям стабільності, контролем за своїми судженнями та рішеннями, обміркованістю, раціональністю у прийнятті рішень, позитивним відношенням до своїх дій, рішень, вчинків.

Як бачимо отримана кореляція вказує на наявність наступних зв'язків у жінок в стані дезадаптації: чим більше неприйняття себе у жінки, тим більш вона схильна до невпевненості у собі, низької самооцінки, нерішучості; емоційний комфорт жінки більше, чим більш вона схильна до позитивного відношення до своїх дій, рішень, вчинків, відсутності напруження або хвилювання.

Чим більше прийняття себе у жінки в стані дезадаптації, тим менш вона схильна до невпевненості у собі, низької самооцінки, нерішучості; чим менша невпевненість у собі, низька самооцінка, тим більш вона схильна до відчуття стабільності, контролю за своїми судженнями та рішеннями, обміркованості, раціональності у прийнятті рішень, позитивного відношення до своїх дій, рішень, вчинків.

Встановлено обернену кореляцію між показником невпевненість у собі, низька самооцінка та показниками відчуття стабільності, контролю за своїми судженнями та рішеннями, обміркованість, раціональність у прийнятті рішень, позитивне відношення до своїх дій, рішень, вчинків (за інтерпретаційним діагностичним змістом методики «Неіснуюча тварина») відповідно.

Отриманий статистично значущий показник кореляції означає наступні психологічні особливості жінок в стані дезадаптації: невпевненість у собі та низька самооцінка такої жінки не сприяє виникненню відчуття стабільності, власному контролю та обміркованості у прийнятті рішень, позитивному відношенню до своїх дій та прийнятих рішень.

У адаптованих жінок встановлено також наявність оберненої слабкої кореляції між показником *зовнішній контроль* та показниками висока самооцінка, впевненість у собі.

На наш погляд це пов'язано з тим, що психологічною особливістю адаптованих жінок є висока самооцінка та впевненість у собі, що сприяє схильності таких жінок до відсутності зовнішнього контролю.

При подальшій роботі можна проаналізувати схожість показників мережі кодів під час реконструкції особистісних символів та виокремлених діагностичних показників за методикою «Неіснуюча тварина», при цьому слід зазначити, що використання тематичного малювання та подальша реконструкція особистісних символів із застосуванням образної, візуальної, вербальної та колористичної моделі, надає більш розширений перелік умов подолання стану дезадаптації у жінок (див. табл. 3.24).

Таблиця 3.24.

Порівняння мережі кодів подолання стану дезадаптації у жінок за методикою «Неіснуюча тварина» та методом тематичного малювання

За методикою «Неіснуюча тварина»		
Когнітивна сфера	Поведінкова сфера	Емоційна сфера
Подолання відсутності обміркованості та раціональності у прийнятті рішень, відчуття опори; відсутності позитивного відношення до своїх дій, рішень, вчинків	Подолання нерішучості, статичності у діях; ескапізм, проблем у комунікативній сфері	Подолання страху, напруження, хвилювання, не впевненості у собі
За методом тематичного малювання		
Когнітивна сфера	Поведінкова сфера	Емоційна сфера
-усвідомлення (ролі інших, власних якостей, перспективи стосунків, необхідності збільшення доходів, власної ролі, ролі стосунків, причини власного стану); -розвиток позитивного мислення; -зміна негативних установок, -зміна негативного сприйняття минулого.	-самореалізація; -необхідність зміни місця роботи; -організація власного проекту; -необхідність прийняття рішення (стосовно певних дій); -постановка мети; - зміна моделі поведінки; -планування часу; -зміна стилю спілкування; -розширення кола спілкування; -усвідомлення адаптивної моделі поведінки.	-подолання хвилювання; -покращення негативного настрою (сум, туга та ін.); - подолання зони психологічного комфорту; -контроль агресії; -подолання страху; -розвиток впевненості у собі; -подолання емоційного страждання.

Вслід за В. Назаревич та І. Борейчук було визначено певні функції символу під час реконструкції та проаналізовано стимулюючу, актуалізуючу (фокусуючу), деконструюючу та змістотворну функції символу. Ними описано також контейнуючу, катарсичну та комунікативну функції символу, характеристики котрих не викладено в нашій роботі докладно. Додатково проаналізовано нами діагностичну та корегувальну функції особистісних символів.

Слід зазначити, що всі смисли та функції символів отримані за допомогою теоретичної моделі вербальної, образної та частково колористичної і візуальної реконструкції особистісних символів (див. дод. Б3, Б4, Б5, Б6).

Під час коригувальної роботи з жінками у стані дезадаптації за допомогою реконструкції особистісних символів було проаналізовано частоту зустрічальності функцій. Аналіз показав, що основними функціями особистісних символів є *актуалізуюча та змістотворна*. Визначено, що особистісний символ, в переважній більшості виконує актуалізуючу та змістотворну функції під час реконструкції. Ці функції визначено як основні, оскільки символи актуалізують та утворюють зміст під час кожної роботи з реконструкцією особистісних символів (див. табл. 3.25).

Таблиця 3.25

Властивість та частота функції особистісних символів в роботі з жінками у стані дезадаптації

№	Функції символу	Властивість функції	Частота (у %)
1	Діагностична	визначення психологічних характеристик особистості та процесів в яких вона знаходиться.	39
2	Коригувальна	засіб виправлення зміни поведінки та розвитку особистості.	50
3	Актуалізуюча	дає змогу особистості актуалізувати певні події.	100
4	Деконструююча	можливості формулювання особистістю нової системи смислів, що відображає її реальність.	8
5	Змістотворна	усвідомлення сенсу переживань, вчинків, подій.	100

Виокремлено, завдяки проєктивній методикі «Неіснуюча тварина», особливості символів, що зустрічаються у жінок у стані дезадаптації.

Аналізуючи рисунки досліджуваних із групи жінок у стані дезадаптації (за методикою «Неіснуюча тварина»), встановлено, що переважною більшістю з них на малюнку встановлено відсутність деталей: носу, вух, рота, сильних опорних елементів; очі заштриховані або заплющені, основна фігура розміщується у центрі, розмір тварини маленький, відсутність рівна лінія. Наголошено, що на рівні тенденції, на стан дезадаптації особистості вказує наявність трьох або більше вищезазначених показників одночасно, така виявлена нами закономірність простежується у 78% дезадаптованих жінок, при цьому серед них кількість таких показників в межах трьох складає 22%, а чотири і більше мають 56%

дезадаптованих жінок. У жінок в стані адаптації – лише 16%, серед них ці показники не більше трьох у 14% і у 2% дорівнює чотирьом.

Описано багатовимірність застосування реконструкції особистісних символів за допомогою побудованих моделей *візуальної, колористичної, вербальної та образної* реконструкції особистісних символів на основі яких можуть досліджуватися причини та умови подолання стану дезадаптації у жінок. Реконструкція особистісних символів таким чином стає *умовою* подолання стану дезадаптації за допомогою мовних кодів, що отримуються під час інтерпретації.

Наведемо приклад методу інтерпретації та роботи з візуальною реконструкцією особистісних символів (див. дод. БЗ, №18): на початку малювання треба було уявити сундук з власними ресурсами (візуальна реконструкція особистісних символів). Під час уяви продуцентом одним з ресурсів виявився абонемент, котрий згодом було намальовано. Під час реконструкції жінка говорила про «необхідність взяття абонементу» (мовний код) у спортивний клуб або у зал. Після реалізації цього завдання, згодом вона почала займатися тренерською діяльністю, яке їй приносило задоволення (застосування у дії).

Під час тематичного малювання жінками у стані дезадаптації та процесу пошуку і перетворення особистісних символічних смислів (їх реконструкції) було встановлено та доведено наявність вторинного значення смислу символу, який містить в собі зміст, що не усвідомлювався раніше. Саме вторинне значення смислу символу вказує на актуальну ситуацію, в якій знаходиться особистість та дає змогу усвідомлювати цю ситуацію, що у подальшому сприятиме подоланню стану дезадаптації (див. дод. БЗ).

Наведемо приклад образної реконструкції особистісних символів за допомогою зміни просторової орієнтації:

У деяких випадках змінюється не тільки зміст і його інтерпретація змісту, а й сам символ, так наприклад (див. дод. БЗ, №1): «морська зірка» стає «амелою».

Опис малюнка: На морському дні водорості ростуть та є морська зірка (первинна інтерпретація символу). Малюнок розташовано по горизонталі. Після

опису автор малюнку не зміг інтерпретувати символічний зміст малюнка. Після чого психолог розташовує малюнок по вертикалі (зміна просторової орієнтації).

– *На що це схоже?*

– На амелу на дереві (образна реконструкція символу).

– *Що це означає для Вас?*

– Амела на дереві – це роль мого чоловіка, який пішов від мене (вторинна інтерпретація). Дерево – це я. Ці стосунки шкодили мені, як цьому дереву (усвідомлення змісту відносин з чоловіком).

Висновки: реконструкція особистісних символів дозволила усвідомити негативну роль змісту відносин з чоловіком. Подальша робота полягала у знаходженні власних ресурсів для подолання стану дезадаптації у жінки.

У роботі виокремлено також наступні зміни образної реконструкції особистісних символів: леопард – шакал (див. дод. БЗ, №4), соняшник – змія (див. дод. БЗ, №129).

Так наведемо приклади роботи з образною реконструкцією особистісних символів (за допомогою символів малюнка):

– *Опишіть малюнок.*

– Леопард це я, але схоже на іншу тварину. Це шакал – їсть падаць (образна реконструкція особистісних символів). Не вийшов леопард. Це пов'язано з засобом отримання прибутку зараз...

Висновок: необхідна організація власного додаткового проекту (мовний код).

– *Опишіть малюнок.*

– Соняшник, але схоже на змію із жалом навколо стовбура, прихована голова у листях...(образна реконструкція особистісних символів). Це я... агресія, намагання все тримати під контролем у стосунках.

Висновок: подолання агресії (мовний код).

Так наведемо приклад роботи з вербальною (за допомогою запитань та відповідей) та колористичною реконструкцією особистісних символів (на прикладі застосування кольору, відсутності кольору та роботи з пустотами).

Жінка виконувала малюнок за темою «День та ніч». Для цього обрала олівець чорного кольору. Опис малюнка (первинна інтерпретація символів реципієнтом): На малюнку було відображено дівчинку, що лежить у ліжку. На підлозі, на круглому килимі лежить маленька собака. Рука дівчини спущена до низу. Було запропоновано на іншому аркуші обвести пустоти цього малюнка (див. дод. Б7).

– *Що Ви бачите на другому малюнку (вербальна реконструкція особистісних символів: запитання-відповіді)?*

Опис малюнка жінкою: Дівчинка лежить на дивані, її рука спущена до низу, з руки тече кров (вторинна інтерпретація символів малюнка реципієнтом за допомогою мовних кодів).

– *Що відбувається з нею?*

– Ця дівчинка порізала собі руки.

– *Це якось стосується тебе?*

– Я насправді ріжу собі руки, мені так стає легше, наче позбавляюся від болі в середині мене, мене ніхто не розуміє (актуалізуюча функція символу).

Висновок: застосування реконструкції особистісних символів дозволило актуалізувати приховані жінкою дії та причини цих дій. Подальша робота полягає у подоланні емоційного страждання (робота з біллю) та з'ясуванні причин її виникнення.

Наведемо також приклад застосування інтерпретації значення кольору самим автором під час колористичної реконструкції особистісних символів:

Опис малюнка: Червоний будинок, два вікна та відчинені двері, вийшло схожим на голову людини.

– *Що цей колір означає для тебе?*

– Це агресія (колористична реконструкція).

– *Що це означає для тебе?*

– ...мій хлопець. Він іноді агресивно себе поводить (діагностична функція символу), не дозволяє нікуди ходити крім роботи, навіть спілкування з подружками. Він тримає мене у чотирьох стінах (метафора) дійсно (усвідомлення ролі партнера у стосунках).

– *Що можна зробити?*

– Вихід для мене – це «вийти з будинку» (коригувальна функції символу).

Висновок: застосування реконструкції особистісних символів дозволило усвідомити ролі партнера та подальші дії для корегування цих стосунків.

Наведемо приклад застосування візуальної реконструкції особистісних символів за допомогою прийому «ідентифікації із зображенням»:

Опис малюнка реципієнтом: Людина тримає повітряного змія.

– *Що це для тебе означає?*

– Ця людина – це я (ідентифікація з зображенням), цей повітряний змій це життя.

– *Уяви, що треба робити людині для того, щоб змій літав (застосування візуальної реконструкції особистісних символів)?*

– Треба слідкувати, щоб «була натягнута, а не розслаблена мотузка» (первинна інтерпретація, метафора).

– *«Натягнута, а не розслаблена мотузка» про що це свідчить у твоєму житті?*

– Про планування часу, структурування дня... (вторинна інтерпретація, коригувальна функція символу).

Висновки: реконструкція особистісних символів дозволила знайти ресурси для покращення стану жінки.

Наведемо також приклад роботи з реконструкцією особистісних символів на прикладі подолання страху за допомогою тематичних малюнків на тему: «Я до страху», «Я у страху», «Я після страху». Метою було проаналізувати зміни, котрі відбуваються на малюнках з метою коригування страху (див. дод. Б7):

На першому малюнку «Я до страху», жінка намалювала та описала дівчину «у гарному жіночому вбранні», «з гарною фігурою та у взутті», котра «дивиться на дорогу, але стоїть «поза межами цього шляху». «Вона *наче* спостерігає за цим шляхом» (візуальна реконструкція особистісних символів).

На другому малюнку «Я у страху», жінка намалювала та описала дівчину у «чоловічому одязі», «очі зафарбовані фіолетовим кольором», «без взуття», «з

чоловічою фігурою», «дорога зникла». *Фіолетовий колір*, на її думку, *означав страх* (приклад колористичної реконструкції особистісного символу).

Третій малюнок за темою «Я після страху» було описано жінкою наступним чином: дівчина «у гарному довгому жіночому вбранні», «рухається по дорозі», «перед її очима лежать три камені і один позаду (первинна інтерпретація)».

– *Порівняйте різницю між трьома малюнками.*

– На першому малюнку, дівчина не йде по цьому шляху, а *спостерігає, тільки дивиться* на нього. На другому вона *боїться і ця дорога зникає через її страх*. На третьому вона *прийняла рішення йти по цій дорозі і стала ще кращою, ніж була до страху* (вербальна реконструкція особистісних символів).

– *Що це за «каміння», котрі Ви описували?*

– Це мої курси (вторинна інтерпретація), я нещодавно закінчила курси за двома різними напрямками з метою розпочати власну самостійну діяльність, але я боюсь.

– *Що відбувається, коли Ви боїтесь?*

– Я втрачаю свій шлях (мовні коди отримувача).

– *Що відбудеться, коли Ви його подолаєте?*

– Я зможу змінити себе на краще (мовні коди отримувача).

– *Що треба робити з цим камінням?*

– Треба його взяти із собою.

– *Що цей шлях означає?*

– Про мою мету (вторинна інтерпретація) розпочати власну самостійну діяльність (приклад вербальної реконструкції особистісного символу).

– *Тоді, що Вам треба робити, щоб змінити себе на краще?*

– Не боятись рухатись по обраному шляху, інакше змін на краще не відбудеться (коригувальна функція особистісних символів).

Висновок: застосування реконструкції особистісних символів дозволило усвідомити шляхи подолання страху та проаналізувати зміни, які можуть відбуватися «під час» та «після» його подолання.

Наведемо приклад роботи з візуальної, вербальною, колористичною та образною реконструкцією особистісних символів на прикладі тематичних малюнків «Я до страху», «Я у страху», «Я після страху» (див. дод. Б7).

Опис першого малюнка «Я до страху» автором: «Я у замкненому просторі цими дверима. Мене лякає те, що за ними, але це не погане, а невідоме».

Опис другого малюнка «Я у страху»: «Це те, що з обох боків намагається потрапити у те, що по центру; у центрі виникає супротив» (первинне значення смислу символу).

Опис третього малюнка «Я після страху»: «Там риба (чорний колір), вона перетворилася у дракона (червоний колір)».

– *Що означає риба і дракон?*

– Це я, коли долаю страх (вербальна реконструкція особистісних символів). Риба перетворюється з мовчазної (візуальна реконструкція особистісних символів) у сильного дракона (образна реконструкція символів).

– *Що ще червоного та чорного кольору на інших малюнках (колористична реконструкція особистісних символів – метод виокремлення повторів кольорів)?*

– Чорний це двері, а червоний це невідомий мені простір, якого я боюсь (мовний код).

– *Що означає чорний та червоний кольори?*

– Чорний це замкненість та страх, червоний це те що означає простір зовнішній та формує дракона (колористична реконструкція особистісних символів – метод асоціацій).

– Утворюється метелик (вторинне значення смислу символу), якщо не буде супротиву (коригувальна функція символу) у центрі (колористична реконструкція особистісних символів – робота с пустотами).

Метелик це я (вербальна реконструкція особистісних символів).

Висновок: за допомогою застосування реконструкції особистісних символів був усвідомлений можливий результат зміни особистості, якщо вона не буде боятися та створювати супротив зовнішнім процесам, «що формує дракона» (сильну особистість).

Наведемо приклад роботи з візуальної, вербальною та образною реконструкцією особистісних символів на прикладі тематичних малюнків «Вхід» та «Вихід» (див. дод. Б7).

Опис першого малюнка автором: «Капсула, немов бульбашка, що боїться стикнутись з тим невідомим, що попереду неї».

Опис другого малюнка: «Ця капсула швидко і сильно вибухнула» (візуальна реконструкція особистісних символів).

– *Через що трапився цей вибух?*

– Капсула зіткнулась з тим, що попереду і їй було невідоме до того поки вона не зіткнулася (мовний код). Залишився тільки вибух (образна реконструкція особистісних символів: капсула – вибух).

– *Як це для капсули?*

– Це було необхідно та неминуче для неї (мовний код).

– *Капсула, що означає?*

– Капсула це, мабуть, я (вербальна реконструкція). Я боюсь зіткнутись з чимось чого не знаю, наприклад взяти новий проект у роботі, бо не знаю чи впораюсь з ним (актуалізуюча функція символу).

– *Але, що це означає для неї?*

– Це те, що є необхідним для мене. Не треба боятись зіткнення з тим, що поки мені невідомо (коригувальна функція).

Висновок: застосування реконструкції особистісних символів дозволило усвідомити необхідність не боятись пробувати щось нове, наприклад не боятись брати нові проекти у роботі.

Реконструкція особистісних символів під час роботи за методом тематичного малювання відбувається через стадію *екстерналізації, трансформації та інтерналізації*. Екстерналізація розкриває смисли, що оприявлюють власні неусвідомлені психічні процеси у вигляді символів. Зміна смислів особистістю у процесі реконструкції особистісних символів відбувається під час трансформації, що відкриває простір для змін. Інтерналізація характеризується усвідомленням вже нових смислів особистістю (мовних кодів).

Наведемо приклад коригувальної роботи з реконструкцією особистісних символів за допомогою серії тематичних малюнків жінки у стані дезадаптації з метою актуалізації ролі стадій коригувального процесу: *екстерналізації, трансформації та інтерналізації*. Після проведення діагностичних методик з метою визначення чинників стану дезадаптації було запропоновано малюнок на тему: «Мій настрій».

Інструкція: намалюйте малюнок за темою: «Мій настрій».

Опис малюнка на тему «Мій настрій» автором: «Скрізь багато води, трохи зеленої трави, але для великого дерева місця замало» (*екстерналізація* – розкриття символу). Екстерналізація відбувається завжди під час опису малюнка в процесі малювання і після його завершення та оприявлює первісне значення символу.

Трансформація (зміна смислу особистісного символу) може відбуватися за допомогою запитань психолога. Наприклад:

- «Багато води», що це означає для Вас?
- Поки не знаю.
- Що Ви відчуваєте?
- З цією водою треба щось робити, її дуже багато, вона не залише вільного від неї місця.
- Щось хочеться зробити?
- Провести якийсь кордон між водою та деревом.
- Для чого?
- Щоб цьому дереву залишити місце без води.
- Це дереву потрібно?
- Звичайно. Дерево так краще буде рости (*трансформація*).
- Що це означає для Вас: води «дуже багато», «вона не залишає вільного від неї місця», «цьому дереву залишити місце без води»?
- Це дерево – мій син, а вода це я (*трансформація*).
- Як це стосується Вашого настрою?
- Я постійно контролюю його, як ця вода не залишаю йому місця (*інтерналізація* – характеризується усвідомленням нових смислів). Від його успіхів

та невдач залежить мій настрій, хоча він зовсім дорослий. У мене нікого крім нього немає.

– *Може ці речі пов'язані?*

– У мене є залежність від нього? Мені потрібно припинити його контролювати (мовний код)...

– *Що це означає для Вас: «дерево так краще буде рости»?*

– Моєму сину буде так краще, можливо це сприятиме його росту (інтерналізація).

Висновок: за допомогою застосування реконструкції особистісних символів було виявлено необхідність зміни моделі поведінки жінки по відношенню до власного сина, одну з причин пригніченого настрою та психологічну залежність жінки у стані дезадаптації від власного сина.

Наступний тематичний малюнок жінка виконувала на тему: «Трансформація».

Інструкція: намалюйте малюнок за темою: «Трансформація».

Опис малюнка автором: «Це річка, навколо котрої є два береги. Один берег із піском, а другий з великими каміннями. З річки теж виглядають каміння. На другому березі скрізь каміння» (екстерналізація – розкриття символу, повторюється тема води).

Трансформація (зміна смислу особистісного символу) може відбуватися за допомогою переміщенням психологом малюнка у просторі або на столі (метод образної реконструкції особистісних символів) та запитань психолога (метод вербальної реконструкції особистісних символів). Наприклад: перевернення малюнка навпаки.

– *Що зараз намальовано на малюнку?*

– Удав. Один великий удав, який займає цілий аркуш.

– *Щось можливо змінити на малюнку?*

– На попередньому малюнку прибрати всі каміння. Особливо з другого берега – по ньому зовсім не можна ходити. А удав мені зовсім не подобається.

– *Чому не подобається удав?*

- Мені просто хочеться його позбутися.
  - *Як це можна зробити?*
  - Прибрати ці каміння на другому березі річки та із самої річки.
  - *Що це за беріг по котрому «зовсім не можна ходити»?*
  - Мабуть це щось у моєму житті, де треба «прибрати каміння» і почати «ходити» (*трансформація*).
  - *Що це може бути?*
  - Після розлучення у мене більше не було стосунків. Син був для мене «усім». Можливо треба звернути увагу на своє особисте життя (*інтерналізація* – характеризується усвідомленням нових смислів).
  - *Що для Вас тоді означає «прибрати ці каміння... із самої річки»?*
  - Щось прибрати в собі (*трансформація*).
  - *Що саме?*
  - Мабуть мої страхи. Я побоююсь будувати нові стосунки (*інтерналізація*).
- Іноді думаю, що вони не можуть бути для мене на користь.
- *Так може не треба «позбуватися удава» та цього «каміння»?*
  - Ні, розумію, що треба позбутись.

Висновок: за допомогою застосування реконструкції особистісних символів було виявлено необхідність жінки звернути увагу на своє особистісне життя та позбутися від страхів.

Наведемо приклад наступної роботи цієї жінки з реконструкцією особистісних символів з описом *екстерналізації, трансформації та інтерналізації* за допомогою тематичних малюнків на тему: «Я до страху», «Я у страху», «Я після страху».

Інструкція: намалюйте послідовно три малюнки за темами: «Я до страху», «Я у страху», «Я після страху».

Опис малюнка на тему «Я до страху» автором: «Сніг. Під снігом лежить трава. Це зима» (*екстерналізація* – розкриття символу).

Опис малюнка на тему «Я у страху» автором: «Навколо снігу посеред лісу з'являється вогонь. Він може знищити траву» (*екстерналізація* – розкриття символу).

Опис малюнка на тему «Я після страху» автором: «Вогонь горить. Біля нього гріються люди. Є трохи снігу. Скрізь зелена трава» (*екстерналізація* – розкриття символу).

Трансформація (зміна смислу особистісного символу) відбувається за допомогою запитань психолога (вербальна реконструкція особистісних символів).

Наприклад:

- *Яке відчуття викликає перший малюнок «Я до страху»?*
- Наче спокійно, але все на малюнку наче нерухоме.
- *Що вказує на «нерухомість» на цьому малюнку?*
- Трава. Вона наче вкрита під снігом, їй затишно, але це сон для неї.
- *Щось можна змінити на цьому малюнку зараз?*
- Так. Прибрати сніг з трави зовсім.
- *Що робить сніг?*
- Наче захищає, але разом з цим трава спить. Щось йде не так.
- *Що саме?*
- Траві сніг не потрібен.
- *Давайте перейдемо до наступного малюнка. Яке відчуття викликає другий малюнок «Я у страху»?*
- Страх і наче є небезпека.
- *Чому?*
- Через вогонь. Це небезпечно.
- *Чому небезпечно?*
- Він може нанесту якусь шкоду траві.
- *Яку саме?*
- Спалити її зовсім.
- *Перейдемо до третього малюнка. Яке відчуття викликає третій малюнок «Я після страху»?*

- Радість і знов спокій.
- Чому?
- Всі події гарні на малюнку, поганих немає (*трансформація*).
- А як же вогонь?
- Він нічого поганого не зробив (*трансформація*).
- У чому різниця у малюнках «Я до страху?» та «Я після страху»?
- У малюнку «Я до страху» нічого не рухається, наче все спить. А на малюнку «Я після страху» є рух, є люди, мало снігу, багато трави і вогонь не знищив траву.
- Тобто те, що Ви описували у малюнку «Я у страху» не відбулося?
- Так.
- Тобто цій траві нічого не загрожує?
- Так.
- Ваш страх пов'язан із якоюсь загрозою?
- Думаю чоловіки.
- Але «вогонь не знищив траву». Що це означає для Вас?
- Можливо мої побоювання хибні (невпевнена відповідь).
- Спробуйте перерахувати, що сталося на третьому малюнку, коли вогонь вже був?
- Біля нього грілися люди, танув сніг, трава не була знищена.
- Вогонь приніс ту «загрозу» яку ви від нього чекали?
- Звісно ні (впевнена відповідь).
- Що означає для Вас: «біля нього грілися люди», «танув сніг», «трава не була знищена», «він нічого поганого не зробив»?
- Трава це я, бо побоююсь бути «знищеною» стосунками із чоловіком. Вогонь це чоловіки мабуть (*трансформація* – зміна смислу особистісного символу). Біля чоловіка можна «зігрітися» людині, ніякого знищення, він нічого поганого не зробить (*інтерналізація* – характеризується усвідомленням нових смислів).
- Ви казали, що «траві сніг не потрібен», «трава спить», про «нерухомість» що це означає для Вас?

– Можливо це зараз про мене, мені наче спокійно так як є зараз, але це і справді «сон» для мене, або «нерухомість».

– *Щось треба змінювати?*

– Так, «прокидатись» (*трансформація*).

– *Як само це зробити в реальному житті?*

– Цей сніг якась зона власного комфорту (*трансформація*).

– *Як вийти із зони психологічної комфорту?*

– Почати не відвертатись від стосунків (*інтерналізація*).

Висновок: реконструкція особистісних символів дозволила виявити причини страху та виявити хибність побоювань стосовно можливого формування стосунків. Наприклад: «біля нього можна «зігрітись», «ніякого знищення», «він нічого поганого не зробить» (мовні коди), які можна розглядати як нові смисли, що сприятимуть подоланню стану дезадаптації у жінки.

Наведемо приклад наступної роботи цієї жінки з реконструкцією особистісних символів з описом *екстерналізації, трансформації та інтерналізації* за допомогою проективної методоки: «Родина в образах тварин».

Інструкція: намалюйте родину в образах тварин.

Опис малюнка на тему «Родина в образах тварин» автором: «Мій син собака. Я білочка» (*екстерналізація – розкриття символу*).

– *Що робить собака?*

– Лежить.

– *А білка?*

– Наче рухається управо.

– *А тепер уважно подивіться на собаку. Та опишіть її.*

– Це не дуже схоже на собаку. У собаки немає такої голови. Думаю зовсім не схоже.

– *А на яку тварину схоже?*

– Більше ця собака схожа на лева (образна реконструкція особистісних символів).

– *Як це про Вашого сина?*

- Мабуть він вже у мене великий, сильний, самодостатній.
- *А білка?*
- Білка схожа на білочку. Рухається і дуже маленька.
- *Як це про Вас?*
- Я справді як білка. Постійно у русі. Але постійно втомлена через це.
- *Як можуть взаємодіяти білка та лев між собою?*
- Мені здається білка леву ніяк не може допомогти.
- *Лев потребує допомоги?*
- Здається ні.
- *Як це про Ваші стосунки із сином?*
- Він не потребує моєї допомоги (*інтерналізація*).
- *Взаємодія це завжди допомога?*
- Я так звикла.
- *Як це про Вас?*
- Можливо треба змінювати свою поведінку із сином (*інтерналізація*).
- *Як саме?*
- Почати думати більше про себе (*інтерналізація*).

Висновок: за допомогою методики «Родина в образах тварин», під час застосування реконструкції особистісних символів, були отримані наступні варіанти мовних кодів: «він не потребує моєї допомоги», «можливо треба змінювати свою поведінку із сином», «почати думати більше про себе». Ці отримані нові смисли (мережа кодів) дали можливість охарактеризувати матері можливі алгоритми покращення взаємодії із сином.

Так, завдяки комплексному застосуванню описаних видів реконструкції досягається варіювання мовних кодів і відбувається актуалізація особистістю їх мережі. В результаті оприявлюються нові смисли, усвідомлення яких і зумовлює подолання жінками стану дезадаптації, а саме: «мені потрібно припинити його (сина) контролювати», «треба звернути увагу на своє особисте життя», «біля нього (чоловіка) можна зігрітись»...«ніякого знищення», «потрібно не відвертатись від стосунків». Слід зазначити, що автор малюнка не завжди оприявлює під час

процесу реконструкції особистісних символів шляхи вирішення власної актуальної ситуації, а інколи лише ті смисли, що потребують змін. Наприклад: «зона власного комфорту», «мабуть мої страхи», «я побоююсь будувати нові стосунки», такі випадки потребують подальшого обрання наступної теми для тематичного малювання, котра пов'язана з актуальним змістом. Так, наприклад, для проведення коригувальної роботи з метою подолання страхів, було запропоновано серію тематичних малюнків: «Я до страху», «Я у страху», «Я після страху». Жінка у стані дезадаптації після проходження такої коригувальної роботи, котра складається із серії тематичних малюнків таким чином отримує певний *алгоритм* подолання стану дезадаптації.

Отже, на основі використання різних видів реконструкції особистісних символів, під час коригувальної роботи із застосуванням тематичного малювання, у жінок в стані дезадаптації виявлено мовні коди (смисли, що отримуються під час інтерпретації символів малюнка), що стають умовою подолання стану дезадаптації у жінок.

Результати інтерпретації особистісних символів жінок належать до когнітивної, поведінкової та емоційної сфер.

Визначено, що особистісний символ, в переважній більшості виконує актуалізуючу та змістотворну функцію під час реконструкції.

Реконструкція особистісних символів визначає наступну мережу кодів (варіативність мовних кодів) подолання стану дезадаптації у жінок: усвідомлення власних якостей, усвідомлення ролі інших та власної, усвідомлення причини психологічного стану, розвиток позитивного мислення та зміна негативного сприйняття минулого, спрямованість на самореалізацію, зміна моделі поведінки, планування часу та постановка мети, подолання негативних психологічних станів, вихід із зони психологічного комфорту, розвиток впевненості у собі та власних діях.

3.4. Практичні рекомендації щодо застосування засобів реконструкції особистісних символів для подолання стану дезадаптації у жінок

Стан дезадаптації – це смислова невідповідність між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості. Досягнення стану адаптації є багатокомпонентною властивістю особистості, що знаходиться у когнітивній, емоційній та поведінкових сферах: характеризує її здатність зберігати позитивний емоційний стан, вміння володіти своїми емоціями, розвивати позитивне мислення, зберігати активну життєву позицію, комунікативні навички, вміння самореалізовуватись та ін. Подолання стану дезадаптації відбувається саме на підставі приведення у відповідність смислів особистості, котрі стосуються її когнітивної, емоційної та поведінкової сфер. Це відбувається за допомогою застосування реконструкції особистісних символів.

Проблема подолання стану дезадаптації у жінок є багатоаспектною і вимагає комплексного підходу. Алгоритм реконструкції особистісних символів з метою подолання стану дезадаптації здійснюється у три етапи: виявлення комплексу чинників стану дезадаптації, реконструкція особистісних символів (з виокремленням стадій та засобів реконструкції); подолання стану дезадаптації.

Етап визначення стану дезадаптації.

Метою першого етапу є виявлення комплексу чинників стану дезадаптації, а саме: індивідуальні особливості жінки у стані дезадаптації, рівня показників її дезадаптації, адаптації, показника психологічного благополуччя та складових стану дезадаптації (соціальних, фізіологічних та психологічних причин її виникнення).

Завдання: проведення індивідуальної бесіди, анкетування та комплексне застосування діагностичних методик.

Цей етап починається з первинного інтерв'ювання жінки. Для досягнення розуміння причин стану дезадаптації жінки психологу слід починати бесіду з визначення первісної причини звернення у тому розумінні, як це трактується самою жінкою.

Це дасть можливість з'ясувати коло питань, знання яких допоможе побудувати програму подолання стану дезадаптації жінки, а саме: її ставлення до самої себе та близького кола оточення (членів родини, чоловіка, кола співробітників), власного минулого та майбутнього, власного поточного емоційного стану, реалізації (місце роботи, отримані вміння та навички) та ін.

Все це дозволить надалі вибрати правильні форми роботи з жінкою, скласти індивідуальний план щодо подолання стану дезадаптації, визначити вірні шляхи, які б розкривали можливості подолання стану дезадаптації.

Тому, пропонуємо такі психологічні засоби діагностики психологами жінки у стані дезадаптації:

– *опитувальник соціально-психологічної адаптації К.Роджерса та Р.Даймонд*, що використовується з метою вивчення соціально-психологічної адаптації і пов'язаних з нею рис особистості через інтегральні показники;

Показники діагностики: Інтегральні показники: адаптація – дезадаптація, прийняття себе – неприйняття себе, ескапізм (уход від проблем), емоційний комфорт – емоційний дискомфорт, прийняття інших – неприйняття інших, внутрішній контроль, зовнішній контроль, домінантність-відомість.

– *методика колірних метафор І.Л. Соломіна* для виявлення наявності та причин стану дезадаптації у жінок за визначеними базовими поняттями;

Показники діагностики: Поняття: успіх, невдача, спілкування, техніка, хвороба, радість, моє навчання, свобода, знання, мій батько, люди, якою я хочу бути, любов, моя робота, конфлікти, загроза, природа, моя мати, праця, влада, освіта, мій чоловік, медицина, моє теперішнє, конкуренція, реклама, мистецтво, мій друг, родина, моє минуле, інформація, яка я насправді, заробіток, зміни, смуток, мій дім, мій начальник, моє захоплення, фінанси, моя дитина, неприємності, цікаве заняття, школа, бізнес, діти, страх, мої обов'язки, моє майбутнє, обслуговування, творчість, матеріальне благополуччя, мої співробітники, роздратування, моя кар'єра, керування, моя професія, домашнє господарство, наука, психологія, мої клієнти.

Крім того аналізується співвідношення кольору з базовими поняттями: моє майбутнє, радість, моє теперішнє, роздратування, мої захоплення, якою я хочу бути, яка я насправді, моє минуле, неприємності, цікаве заняття, загроза, страх, смуток.

Співвідношення кожного з цих понять з кольором, особливо який проранжований як найбільш неприємний, а також понять що були віднесені до одного і того ж кольору, допомагає встановити: зміст базових потреб та міру їх задоволення, склад актуальних потреб, джерело стреса; відношення до майбутнього, минулого, теперішнього, відношення до себе та інших, відношення до різних видів діяльності; уявлення та хвилювання, котрі витісняються.

– *вимірювання аутогенної норми (СО) колірних вподобань за А.Вальнеффером*, що є індикатором психологічного благополуччя, відображає стійкий емоційний стан та переважаючий настрій;

Показники діагностики: Значення СО є індикатором психологічного благополуччя та відображає стійкий емоційний стан, переважаючий настрій, при якому показник СО менше 10 балів свідчить про перевагу позитивних емоцій, від 10–18 показник емоційного стану у нормі, показник від 18-ти свідчить про порушення адаптаційного процесу, перевагу негативних емоцій. Значне збільшення показника СО порівняно із нормою свідчить про психоемоційне виснаження та дезадаптацію.

– *методика багатofакторного дослідження особистості Р. Кеттелла* з метою діагностики індивідуально-психологічних рис особистості;

– *методика «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич* з метою дослідження особистості.

Показники діагностики: дослідження особливостей взаємовідносин з оточуючим світом, типологічних особливостей, виявлення проблемної симптоматики.

Власне, результати такої комплексної діагностики дозволять визначити рівень стану дезадаптації жінки та причини її виникнення, стають основою для складання подальшої корегувальної роботи, у тому числі визначення актуальних тем для подальшого тематичного малювання.

II. Етап реконструкції особистісних символів.

Метою другого етапу є комплексне застосування реконструкції особистісних символів за допомогою тематичного малювання з метою визначення мовних кодів – смислів, що отримуються під час інтерпретації символів.

Завдання: застосування тематичного малювання за допомогою обрання тем для малюнків за кількома сферами: когнітивною, емоційною та поведінковою (див. табл. 3.27)

Другий етап включає в себе аналіз результатів, отриманих при попередній діагностиці (тестування, бесіда, діагностичних та тематичних малюнків) та розробку комплексу рекомендацій для особистості, щодо створення умов, необхідних для подолання стану дезадаптації.

При роботі з тематичним малюванням всі результати записуються у протокол (див. дод. А 2).

Психологи під час роботи з тематичним малюванням користуються систематизованими нами моделями дослідження образної, вербальної, колористичної та візуальної реконструкції особистісних символів, що допомагають визначити смисли під час інтерпретації символу (мовні коди).

Так символ у процесі його реконструкції утворює варіативність мовних кодів (мережу кодів), яка закладає підвалини для усвідомлення нових смислів і через це сприяє подоланню жінками стану дезадаптації. Реконструкція особистісних символів (процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів), під час тематичного малювання проходить стадії екстерналізації, трансформації, інтерналізації та за рахунок, в першу чергу актуалізуючої та змістотворної функції, визначає особистісні смисли для подолання стану дезадаптації.

Стадія екстерналізації – розкриття смислів під час реконструкції особистісних символів відбувається за рахунок самого відображення автором особистісних символів на папері за певною актуальною темою малюнка, обраною для нього психологом та описом отриманого символічного зображення самим автором (первинне значення смислу символів).

Стадія трансформації – зміни смислів автором малюнка (вторинне значення смислів символів), під час реконструкції особистісних символів, відбувається за рахунок комплексного застосування психологом вербальної, візуальної, колористичної та образної реконструкції особистісних символів. У результаті чого відбувається стадія *інтерналізації* – усвідомлення нових смислів автором малюнка, що утворюють мовні коди (смисли, що утворюються під час інтерпретації символів). Саме завдяки цим стадіям коригувального процесу реконструкція особистісних символів стає процесом пошуку (створення та опис) та перетворення (зміни та утворення нових) особистісних символічних смислів.

Слід зазначити, що вся коригувальна робота (за результатами інтерпретації мовних кодів жінок) під час реконструкції особистісних символів повинна бути спрямована на коригування когнітивної, емоційної та поведінкової сфер особистості, але деякі з отриманих мовних кодів не стосувались виключно однієї з перелічених сфер (див. дод. Б4, Б5, Б6). Тому на етапі подолання стану дезадаптації нами були використані тематичні малюнки (малюнки за заданою темою), що застосовувались з метою коригування когнітивної, емоційної та поведінкової сфер жінок у стані дезадаптації (див. табл. 3.26).

Таблиця 3.26.

Напрями роботи із застосуванням тематичних малюнків, що стають умовою подолання жінками стану дезадаптації за когнітивною, емоційною та поведінковою сферами

Сфери	Напрями здійснення психологічної роботи щодо подолання стану дезадаптації у жінок	Тематичні малюнки
Когнітивна	1.Розвиток у жінок обміркованості та раціональності у прийнятті рішень; 2.Розвиток позитивного мислення (формування здатності до позитивного відношення до своїх дій, рішень, вчинків та ін.); 3. Зміна негативних установок, 4.Усвідомлення (ролі інших, власних якостей, перспективи стосунків, необхідності збільшення доходів, власної ролі, ролі стосунків, причини власного стану); 5.Зміна негативного сприйняття минулого.	«Неіснуюча тварина», «Родина в образах тварин», «День і ніч», «Чорне та біле», «Міст із минулого у майбутнє», «Маска (хвороби)», «Маска (здоров'я)», «Я залишаю...», «Я беру із собою...», «Я без (негативного сприйняття)», «Я з (негативним сприйняттям)».

Продовження таблиці 3.26

Емоційна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток впевненості у собі; 2. Формування вміння регуляції емоційних станів (подолання страху, напруження, хвилювання); 3. Подолання агресії; 4. Покращення негативного настрою (сум, туга та ін.); 5. Подолання емоційного страждання. 6. Подолання зони психологічного комфорту. 	<p>«Я до... (емоції)», «Я в ... (емоції)», «Я після... (емоції)», «Мої ресурси», «Маска ... (емоції)», «Мій настрій», «Я реальна. Я ідеальна», «Я у безпеці», «Моя життєрадісність», «Я. Тато. Мати», «Що я залишаю». «Що я беру із собою».</p>
Поведінкова	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток навичок у комунікативній сфері (зміна стилю спілкування, розширення кола спілкування та ін.); 2. Подолання нерішучості, статичності у діях (зміна місця роботи, необхідність прийняття рішення та ін.); 3. Формування власної самореалізації (навчання, зміна сфери діяльності, власний проект та ін.); 4. Постановка мети та здатність її досягти; 5. Зміна моделі поведінки; 6. Розвиток здатності до планування часу; 7. Засвоєння адаптивної моделі поведінки. 	<p>«Лабіринт», «Вхід та вихід», «Проблема та рішення», «Простір. Час. Гармонізація простору і часу», «Чоловіче. Жіноче. Гармонізація», «Трансформація», «Я без руху», «Я у русі», «Рух про котрий я мрію», «Мої ресурси», «Я і спілкування».</p>

III. Етап подолання стану дезадаптації.

Мета цього етапу полягає у застосуванні отриманої мережі кодів (варіативності мовних кодів) за допомогою реконструкції особистісних символів для подолання стану дезадаптації та закріплення їх алгоритму у поведінці.

Завдання: закріплення усвідомлених смислів, що були отримані за допомогою реконструкції особистісних символів, у поведінці.

При цьому стан адаптації забезпечується за рахунок застосування реконструкції особистісних символів, котра дозволяє визначити шляхи подолання стану дезадаптації через отримання мовних кодів, що дають змогу усвідомити нові смисли та усунути смисловою невідповідність між символічним смислом та безпосереднім досвідом особистості з метою подолання стану дезадаптації. Це призводить до часткового або повного подолання стану дезадаптації.

Слід зазначити, що повне подолання стану дезадаптації можливо тільки із закріпленням цих усвідомлених смислів у поведінці.

Більш детально зупиняємось на рекомендаціях для жінок у стані дезадаптації. Відновлення їхнього стану адаптації передбачає встановлення шляхів подолання стану дезадаптації, що лежать у когнітивній, поведінковій та емоційній сферах за допомогою застосування реконструкції особистісних символів [143]. Це може забезпечити кваліфікована допомога психологів за допомогою тематичного малювання.

Впровадження перелічених рекомендацій сприяє отриманню та усвідомленню нових смислів для подолання жінками стану дезадаптації.

Так робота психологів повинна бути націлена на визначення причин появи стану дезадаптації, на початковому етапі, саме такими як їх бачить особистість. Це важливо зробити під час первинної бесіди, анкетування та за допомогою методики колірних метафор І.Л. Соломіна.

Встановити наявність або відсутність стану дезадаптації виключно за допомогою стандартизованих діагностичних методик.

Проективну методику «Неіснуюча тварина», на цьому етапі, використовувати виключно як допоміжну.

Робота психологів, повинна бути спрямована на те, щоб краще розвинути когнітивну, емоційну та поведінкову сфери з метою подолання стану дезадаптації у жінок за допомогою тематичного малювання із застосуванням різних видів реконструкції особистісних символів.

Психолог повинен уважно прослідкувати та фіксувати (письмово) всі стадії процесу реконструкції особистісних символів: екстерналізації (розкриття смислів), трансформації (зміни смислів), інтерналізації (утворення нових смислів) із застосуванням реконструкції особистісних символів.

На стадії екстерналізації автор малюнка повинен описати всі символічні зображення на малюнку («первинний» зміст символів).

Психолог не має право описувати малюнок автора.

Психологу бажано пропонувати вибір матеріалів для малювання.

Малюнок виключно простим олівцем, без застосування інших матеріалів, навіть якщо цього вимагає інструкція, повинен дозволятися.

На стадії трансформації психолог має право задавати уточнюючі запитання стосовно особистісних символів або кольорів малюнка, змінювати положення аркуша (формат А4, або більше) або відстань, пропонувати додаткові дії (змінити, додати, покращити) автору малюнка.

З метою розуміння змісту тематичних малюнків психолог повинен використовувати реконструкцію особистісних символів (процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів), що базується на роботі з моделями візуальної, образної, колористичної та вербальної реконструкції. Робота з якими, зазвичай, носить комплексний характер та застосовує метод інтерпретації, що дає змогу отримати мовні коди під час реконструкції особистісних символів.

На стадії інтерналізації психологу важливо зафіксувати письмово у протоколі той новий «вторинний» смисл символу, що утворився під час реконструкції особистісних символів або його варіативність.

Коригувальна програма може бути організована у формі групових тренінгів або індивідуальних занять, що сприяють подоланню стану дезадаптації із застосуванням тематичних малюнків та стандартизованих діагностичних методик.

У практичній роботі з жінками у стані дезадаптації слід послуговуватися такими принципами:

1. *Персональне консультування.* Жінкам з високими показниками стану дезадаптації, особливо які мають одночасно високі показники за аутогенною нормою, робота у групі не рекомендується, навіть за умови попередньо проведеної неодноразової індивідуальної корегувальної роботи.

2. *Безпечне середовище.* Вона досягається за допомогою того, що кожен учасник працює виключно на своєму аркуші і приймає участь у обговоренні та демонстрації малюнка виключно за власним бажанням, при цьому має право відмовитись від відповіді на запитання, що можуть бути поставлені психологом та від роботи у парах.

3. *Допомога при формулюванні запиту.* Якщо жінка у стані дезадаптації не може сформулювати причину або причини звернення до психолога, краще пропонувати малювання, котре належить до діагностичних проєктивних методик

та допоможе надати психологічну характеристику особистості та її стану. Наприклад «Неіснуюча тварина» та ін.

4. *Зв'язок тематики малюнка з проблемою, що розв'язується.* Обов'язково тематика малюнка наступної сесії повинна бути пов'язана з тематикою проблеми, котрі були виявлені на попередній сесії та запропоновані у коригувальній програмі. Під час другої чи третьої сесії краще запропонувати теми, що сприяють знаходженню ресурсів, наприклад тему: «Мої ресурси».

5. *Оптимальна тривалість проведення сесії.* З жінкою у стані дезадаптації сесія не повинна перевищувати 45-60 хвилин, але і не повинна припинятись якщо час сесії вийшов, оскільки це створює додатковий емоційний дискомфорт для жінки у такому стані. Для роботи із парою час проведення сесії 60-90 хвилин.

6. *Доцільність роботи у парах.* Робота у парах із жінками у стані дезадаптації не завжди безпечна, тому краще її уникати та створювати під час групової роботи безпечне індивідуальне середовище (робота виключно на своєму планшеті).

7. *Зберігання малюнка автора під час коригувальної роботи.* Психологу краще пропонувати зберігати всі малюнки автору до кінця проведення коригувальної роботи, оскільки особистісні символи можуть повторюватись у кількох різних малюнках автора під час різних сесій і це потребує додаткового обговорення із психологом.

8. *Дотримання правил ведення протоколу.* У протоколі психолог повинен описати тематику малюнка, всі інтерпретаційні смисли особистісних символів та всі коментарі автора під час малювання, запитання психолога, відповіді автора малюнка та його висновки.

9. *Обговорення результатів роботи.* Наприкінці кожної сесії бажано обговорити за допомогою запитань результати роботи, а саме:

- чи було щось під час сесії, що викликало негативні емоції?
- чи було щось під час сесії, що було важко сприймати?
- чи було щось під час сесії важливим для Вас?
- якщо так, то що саме?

10. *Доцільність виконання домашнього завдання. Домашнє завдання.*

Психолог може надати домашнє завдання, що стосується нового тематичного малюнка або попростити письмово або усно проаналізувати отримані висновки під час сесії. При цьому психолог повинен попередити, що «виконання такого завдання не є обов'язковим», оскільки може стати причиною ігнорування наступної сесії.

До того ж, коригувальна програма дозволить розв'язати такі завдання:

- усвідомлення своїх особистісних характерологічних якостей;
- отримання досвіду з приводу причин виникнення стану дезадаптації;
- розвиток когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів, які підвищують здатність до адаптації.

Під час застосування коригувальної програми психологам слід враховувати психологічні умови, виявлені у цьому емпіричному дослідженні, які безпосередньо впливають на стан адаптації, і в першу чергу свою роботу спрямовувати на них (за допомогою використання тематичних малюнків та реконструкції особистісних символів). Допомагаючи при цьому розвивати позитивне мислення та світосприйняття, адекватну самооцінку, усвідомлювати причини виникнення стану дезадаптації та умови його подолання.

Результатом такої програми може стати зміна поведінки жінки, в основі якої лежить усвідомлення та отримання нових смислів під час інтерпретації символів (мовних кодів) за допомогою реконструкції особистісних символів, що сприятимуть усвідомленню причин виникнення стану дезадаптації, можливості керувати своїми емоціями та з'ясуванню більш адаптивної моделі поведінки. Під час психологічного супроводу саме особистісний символ у процесі його реконструкції утворює варіативність мовних кодів (мережу кодів), яка закладає підвалини для усвідомлення нових смислів і через це сприяє подоланню жінками стану дезадаптації.

Крім того така робота в цілому носить системний підхід і потребує подальшої роботи з найближчим колом родинного оточення (чоловіком, матір'ю, батьком, дітьми та ін.), що не завжди можливо.

У цьому випадку доцільно надати для психологів, що працюють з жінками у стані дезадаптації рекомендації, що ґрунтуються на спостереженнях та висновках проведеної роботи:

- психолог повинен будувати свою роботу ґрунтуючись на відсутності оціночних суджень, повазі до жінки з метою встановлення довіри та можливості подальших змін, під час корегувальної роботи;

- психолог повинен пам'ятати, що бувають поодинокі випадки, коли психолог зобов'язан констатувати свою точку зору, а не чекати поки це буде усвідомлено самою жінкою (це стосується випадків, коли умови в яких перебуває жінка загрожує її життю, або є підозри на психічні захворювання або сильний рівень наркотичної, алкогольної залежності близької до неї людини, або зміни її стану залежать від інших обставин, що не лягають у межох психологічної роботи).

Таким чином проблема подолання стану дезадаптації у жінок є багатоаспектною і вимагає комплексного підходу. Формування стану адаптації у жінок включає коригувальну програму, що складається з трьох етапів: етапу визначення стану дезадаптації та його складових, етапу реконструкції особистісних символів та етапу подолання стану дезадаптації.

Дослідивши і проаналізувавши умови стану дезадаптації за допомогою реконструкції особистісних символів у жінок розроблено практичні рекомендації психологам, які безпосередньо працюють із жінками у стані дезадаптації, щодо проведення коригувальної роботи із застосуванням реконструкції особистісних символів на основі розроблених моделей образної, вербальної, колористичної та візуальної реконструкції.

Розкрито зміст комплексної діагностичної та корегувальної роботи, спрямованої на застосування реконструкції особистісних символів з метою визначення умов подолання стану дезадаптації у жінок. Охарактеризовано її специфіку і застосування для практичних психологів. Отримані теоретичні та емпіричні напрацювання, можуть бути використані при вдосконаленні навчальних курсів з загальної психології, психологічного консультування, а також для розробки спецкурсів з практичної психології, коригувальної та соціальної роботи.

Результати можуть бути використані державними інститутами, закладами освіти, громадськими організаціями, іншими установами з метою розширення арсеналу методів, які застосовують фахівці (психологи, соціальні працівники) для надання психологічної допомоги жінкам у стані дезадаптації з метою його подолання; для профілактичної роботи, спрямованої на запобігання формування стану дезадаптації у жінок.

Висновки до третього розділу

Проаналізовано індивідуально-психологічні особливості жінок у стані дезадаптації та реконструкцію особистісних символів, як умову подолання жінками стану дезадаптації. Виокремлено особливості символів, що зустрічаються у жінок у стані дезадаптації та адаптованих. Переважна більшість рисунків досліджуваних із групи жінок у стані дезадаптації притаманні символи, що вказують на: невпевненість у собі, низьку самооцінку, наявність страху, присутність напруження та хвилювання, пригнічений емоційний стан, відсутність відчуття опори, ескапізм за інтерпретаційними діагностичними показниками методики «Неіснуюча тварина». А адаптованим жінкам у малюнках притаманні символи, що розкривають наявність у них відчуття опори, емоційну стабільність, високу самооцінку, відсутність ескапізму.

Розкрито відмінності в репрезентації особистісних символів у жінок, які перебувають у стані дезадаптації, та адаптованих жінок. Наголошено, що на стан дезадаптації особистості вказує наявність трьох або більше показників одночасно за методикою «Неіснуюча тварина»: відсутність деталей: носу, вух, рота, сильних опорних елементів; очей заштрихованих або заплющених, основна фігура розміщується не у центрі, розмір тварини маленький, відсутність рівної лінії. Така виявлена нами закономірність простежується у 78% жінок у стані дезадаптації.

За результатами порівняння жінок у стані дезадаптації і адаптованих жінок встановлено, статистично достовірні відмінності, котрі вказують на те, що адаптовані жінки більшою мірою демонструють розвинену уяву, що виявляється у зорієнтованості на власний внутрішній світ та високому творчому потенціалі;

спонтанність, що виявляється у гнучких установках до суспільних норм; конформізм, що виявляється у орієнтації на соціальну взаємодію; здатні більшою мірою приймають себе, ніж жінки у стані дезадаптації.

Встановлено, що з метою подолання жінками стану дезадаптації слід звернути увагу на позбавлення від: страху, хвилювання, низької самооцінки, нерішучості, ескапізму, проблем у комунікативній сфері, відсутності обміркованості та раціональності у прийнятті рішень, відсутності позитивного відношення до себе, власних дій та рішень.

Визначено, що особистісний символ під час реконструкції виконує в основному актуалізуючу та змістотворну функції і реконструкція особистісних символів є умовою подолання жінками стану дезадаптації. За допомогою методу інтерпретації розглянуто дію актуалізуючої та змістотворної функцій символу та визначено їх як основні, оскільки кожна з них зустрічається у жінок під час кожної роботи з реконструкцією особистісних символів, тобто у всіх досліджених випадках. За допомогою реконструкції особистісних символів у коригувальній роботі, а саме застосування образної, візуальної, колористичної та вербальної реконструкції під час малювання у жінок визначено мовні коди – смисли, що отримуються під час інтерпретації символів.

На основі застосування методу інтерпретації систематизовано мережу кодів – варіативність мовних кодів подолання стану дезадаптації, а саме: усвідомлення власних якостей, усвідомлення ролі інших та власної, усвідомлення причини психологічного стану, розвиток позитивного мислення та зміна негативного сприйняття минулого, спрямованість на самореалізацію, зміна моделі поведінки, планування часу та постановка мети, подолання негативних психологічних станів, вихід із зони психологічного комфорту, розвиток впевненості у собі та власних діях.

Таким чином реконструкція особистісних символів сприяє пошуку і перетворенню особистісних символічних смислів; вказує на нові смисли, а саме мовні коди та утворює певний алгоритм подолання стану дезадаптації за допомогою варіювання мовних кодів, що сприяє усвідомленню сфери

невідповідності і частковому або повному усвідомленню умов подолання стану дезадаптації жінки.

Дослідивши і проаналізувавши результати застосування реконструкції особистісних символів у жінок було розроблено рекомендації психологам, які безпосередньо працюють із жінками у стані дезадаптації щодо проведення психологічного супроводу та коригувальної роботи із застосуванням реконструкції особистісних символів за допомогою тематичного малювання.

Результати емпіричного дослідження представлені в 2-х публікаціях, які входять в перелік фахових психологічних журналів [143; 144].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у визначенні сутності реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації та ефективності її застосування у подоланні жінками стану дезадаптації.

Отримані результати дають змогу зробити такі висновки:

1. Стан дезадаптації розглядається як стан смислової невідповідності між символічними смислами та безпосереднім досвідом особистості. В основу розуміння процесу подолання стану дезадаптації у поведінковій сфері особистості покладено уявлення про необхідність особистості у зміні, удосконаленні та набуття певної поведінки, що сприяє подоланню стану дезадаптації; у когнітивній сфері – уявлення про те, що при аналізі стану дезадаптації велике значення має проблема змістової інтерпретації особистістю себе, оточуючого середовища, усвідомлення поточної ситуації; в емоційній сфері – уявлення про обумовленість стану дезадаптації негативними емоціями, усвідомлення причин виникнення яких та конструктивне керування якими сприяє адаптації особистості.

Реконструкція особистісних символів розглядається як процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів, де символ розуміється як універсальний мовний код, що сприяє виявленню і усвідомленню нових смислів. Відтак реконструкція особистісних символів стає умовою подолання стану дезадаптації.

Визначено актуалізуючу та змістотворну функції символу у подоланні жінками стану дезадаптації, що мають свій вияв в актуалізації певних подій та усвідомленні сенсу переживань, вчинків під час реконструкції особистісних символів.

Теоретичний аналіз реконструкції особистісних символів дозволив визначити багатовимірність застосування такої реконструкції за допомогою систематизації її видів – образної, яка розуміється нами як процес пошуку і перетворення особистісних символічних смислів за допомогою символічних форм, вербальної –

як реконструкції особистісних символів за допомогою слів стосовно символічних зображень; візуальної – як реконструкції особистісних символів за допомогою образів уяви; колористичної – як реконструкції особистісних символів за допомогою кольору.

2. Розроблено модель застосування реконструкції особистісних символів як умови подолання жінками стану дезадаптації, в якій представлена послідовність етапів здійснення такої реконструкції. На першому етапі виявлено комплекс чинників стану дезадаптації; на другому – реконструйовано особистісні символи, виокремлено такі стадії реконструкції, як: екстерналізація – розкриття смислів, що вказують на власні неусвідомлені психічні процеси у вигляді символів; трансформація – зміна смислів особистістю у процесі реконструкції символів, що відкриває простір для змін; інтерналізація – усвідомлення нових смислів за допомогою сприйняття репрезентацій символічних образів закодованої інформації, що сприяють подоланню стану дезадаптації; а також визначено засоби вербальної, візуальної, колористичної та образної реконструкції. Третій етап передбачав закріплення у поведінці алгоритму подолання стану дезадаптації, що утворюється за допомогою варіативності мовних кодів під час реконструкції особистісних символів.

Визначено особливості символів, які характерні для жінок у стані дезадаптації та виявлено відмінності особистісних символів у жінок, що перебувають у стані дезадаптації та адаптованих жінок. Зокрема встановлено, що адаптованим жінкам у малюнках притаманні символи, що розкривають наявність у них відчуття опори, емоційну стабільність, високу самооцінку, відсутність ескапізму. Для жінок в стані дезадаптації характерні символи у малюнках, що свідчать про відсутність відчуття опори; наявності страху та хвилювання, низької самооцінки, ескапізму. Встановлено тенденцію, згідно якої у дезадапованих жінок одночасно наявні три або більше з виявлених особливостей особистісних символів.

3. Використання образної, вербальної, візуальної та колористичної реконструкції особистісних символів показало, що завдяки комплексному застосуванню виокремлених видів реконструкції досягається варіювання мовних

кодів і відбувається актуалізація особистістю їх мережі, а саме: усвідомлення власної ролі та ролі інших, зміна негативного сприйняття минулого, зміна моделі поведінки, спрямованість на самореалізацію, усвідомлення причини негативних психологічних станів та їх подолання, вихід із зони психологічного комфорту, розвиток впевненості у собі та власних діях. В результаті оприявлюються нові смисли, усвідомлення яких і зумовлює подолання жінками стану дезадаптації. Встановлено, що ці смисли у жінок в стані дезадаптації стосуються когнітивної, поведінкової та емоційної сфер.

4. Узагальнення та інтерпретація результатів дослідження стали основою для розробки та апробації коригувальної програми, спрямованої на подолання стану дезадаптації у жінок із застосуванням реконструкції особистісних символів, яка передбачає виявлення стану дезадаптації та його факторів за допомогою застосування діагностичних методик, бесіди та анкетування; безпосереднє здійснення реконструкції особистісних символів на різних стадіях коригувального процесу – екстерналізації (розкриття смислів), трансформації (зміна смислів), інтерналізації (утворення нових смислів) та яке відбувається за допомогою використання тематичного малювання. Під час комплексного застосування вербальної, образної, колористичної та візуальної реконструкцій особистісних символів досягається варіювання мовних кодів, що сприяє усвідомленню сфери невідповідності і частковому або повному усвідомленню умов подолання стану дезадаптації. Після чого, завдяки закріпленню у поведінці алгоритму подолання стану дезадаптації, що утворюється за допомогою варіативності мовних кодів під час реконструкції особистісних символів, відбувається часткове або повне подолання жінками стану дезадаптації.

На основі отриманих теоретичних та емпіричних результатів розроблено практичні рекомендації психологам, які безпосередньо працюють із жінками у стані дезадаптації, щодо проведення психодіагностичної та коригувальної роботи із застосуванням реконструкції особистісних символів за допомогою розроблених моделей образної, вербальної, колористичної та візуальної реконструкцій.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні реконструкції

особистісних символів та розробці програм, які дають змогу долати стан дезадаптації жінок у професійній діяльності, у міжособистісних стосунках, процесі самореалізації та професійного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов М. Г. Знак и символ / М.Г. Абрамов // Человек. №3. 2006. – С. 72– 79.
2. Аванесов С.С. О взаимной дополнительности апофатического и катафатического методов в теологии / С.С. Аванесов // Методология науки. Вып.5 Проблемы типологии метода. – Томск, 2002. – С. 59-64.
3. Аверенцев С.С. Аналитическая психология К.Г. Юнга и закономерности творческой фантазии / С.С. Аверенцев. О современной буржуазной эстетике. – М.: Искусство, 1972. Вып. 3. – С.143.
4. Аверинцев С.С. Заметки к будущей классификации типов символа / С.С.Аверенцев // Проблемы изучения культурного наследия. – М. : Наука, 1985. – С. 297–303.
5. Алебастрова А.А. Символы «другого» в личностных измерениях интерсубъективности / А.А. Алебастрова // – Саратов: Саратовский филиал, Международная академия бизнеса и управления, 2015. Т.15, №1. – С.104-109.
6. Александровский Ю.А. Пограничные психические расстройства / Ю.А. Александровский. – М., 1993. – 400 с.
7. Александровский Ю.А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация / Ю.А. Александровский // – М.: Наука, 1976. – С. 36.
8. Алемаскин М.А. Психолого-педагогические факторы предупреждения правонарушений среди несовершеннолетних / М.А. Алемаскин // Психология и профилактика асоциального поведения несовершеннолетних. – Тюмень, 1985. – С. 5-11.
9. Андрейчук Н. Метод інтерпретації у царині герменевтичних, лінгвосеміотичних та перекладознавчих студій / Н.Андрейчук // Іноземна філологія, 2014. Випуск 127.Ч.2, с. 223-230.
10. Арзуманян С.Д. Микросфера и отклонения социального поведения детей и подростков / С.Д. Арзуманян. – Ереван: Луис, 1980. – 254с.
11. Артемьева Е.Ю. Психология субъективной семантики / Е.Ю. Артемьева.

– М.: Изд-во МГУ, 1980. –128 с.

12. Артемьева Е.Ю. Основы психологии субъективной семантики / Е.Ю.Артемьева. Под. Ред. И.Б. Ханиной. – М.: Наука; Смысл, 1999. – 350 с.

13. Артюхов И.П. Методика определения и классификация типов социальной дезадаптации населения / И.П. Артюхов, О.М. Новиков, В.Ф. Капитонов, В.А. Борцов // Сибирское медицинское обозрение, 2009. – Т.50., №50. – С.22-26.

14. Арутюнова Н.Д. Теория метафоры. Сб. статей. Под общей ред. Н.Д.Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.

15. Асмолов А.Г. Культурно – историческая психология и конструирование миров / А.Г. Асмолов. – М. : Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 768 с.

16. Асмолов А. По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии / А.Асмолов. – М. : «Смысл», 2002. – 480 с.

17. Ассаджиоли Р. Психосинтез. Принципы и техники / Р. Ассаджиоли. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. – 416с.

18. Афанасьева А.П. Символ как средство диагностики ценностно-смысловой сферы личности /А.П. Афанасьева. Дисс. ...канд. Психол. Наук. М., 2002. – 149 с.

19. Бабюк И.А. Психотерапия и медицинская психология в реабилитации женщин / И.А. Бабюк, Б.В. Михайлов, Г.А. Селезнев, А.И. Сердюк, В.А. Федосеев, В.В. Седнев. Клиническое руководство. – Донецк, 2003. – 284с.

20. Баер У. Творческая терапия – терапия творчеством / У. Баер. – М. : Класс, 2013. – 552с.

21. Барт Р. Культура / Р. Барт.– М. : Изд.-во «Ad/Marginem», 1994. – 303 с.

22. Барт Р. Миф сегодня / Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М. : Наука, 1994. – 243 с.

23. Бахтева Т.Д. Невротические расстройства у женщин в возрастном аспекте / Т.Д. Бахтева // Український вісник психоневрології, 2002. – №3. – С.28-30.

24. Бахтеева Т.Д. Особенности факторов психической травматизации при невротических расстройствах у женщин / Т.Д. Бахтеева // Таврический журнал психиатрии, 2004. – №2 – С.17-21.
25. Бахтеева Т.Д. Принципы терапии и профилактики соматоформных расстройств у женщин / Т.Д. Бахтеева // Архив психотерапии, 2005. – №1. – С.60-64.
26. Бахтеева Т.Д. Предикторы формирования невротических расстройств у женщин / Т.Д. Бахтеева // Проблемы экологии и медицины, 2004. – №1. – С.8-13.
27. Бахтеева Т.Д. Роль социально-психологических факторов в неврозогенезе у женщин// Український вісник психоневрології, 2006. – Т.14, Вип.2(47). – С.36-41.
28. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 456 с.
29. Беличева С. Основы превентивной психологии / С. Беличева. М.:Социальное здоровье, 1998 – 221 с.
30. Белый А. Символизм как миропонимание / А. Белый. – М. : Республика, 1994. – 525 с.
31. Белых Т.В. Современные направления в психотерапии / Т.В. Белых. – Саратов: СГУ, 2018. – 70с.
32. Березин Ф. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф.Березин. – Л., 1988. – 270с.
33. Березовская Н.А. Невротические и сексуальные расстройства у женщин репродуктивного возраста: особенности формирования и взаимовлияние / Н.А. Березовская // Психотерапия и клиническая психология, 2010. – №1. – С. 47-61.
34. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности / П. Бергер, Т. Лукман. – М. :«Медиум», 1995. – 304 с.
35. Бердяев Н. А. Самопознание. Опыт философской автобиографии / Н. А. Бердяев. – Л. : Лениздат, 1991. – 398 с.

36. Блинникова И.В. Психосемантика и процессы семантической обработки / И.В.Блинникова, О.В. Сафуанова // Под ред. В.Н. Дружинина. – М. : ПЕР СЭ, 2003. – С. 268-291.
37. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения / М.И. Бобнева // М. : Наука, 1978. –309 с.
38. Бодалев А. А. Личность и общение / А.А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 272 с.
39. Борейчук І. Метафора. Психологія зображення / В. Назаревич, І. Борейчук. – К. : WISEBEE, 2017. – С.60.
40. Братусь Б.С. Закономерности развития деятельности и проблемы психолого-педагогического воздействия на личность / Б.С. Братусь, О.В. Мишина // Вестник МГУ – Сер. 14. Психология. – 1982. – №1. – С.12-16.
41. Братусь В.С. Аномалии личности / В.С. Братусь // М. : Психология – № 1, 1988. – С.12-19.
42. Бритвин Г.В. Динамика философских представлений о символах в психоаналитической традиции / Г.В. Бритвин // М. : Московский педагогический государственный университет, Теория и практика общественного развития, 2011. – №5 – С. 53-56.
43. Бурлачук В.Ф. Символ и власть, роль символических структур в построении картины социального мира / В.Ф. Бурдачук. Институт социологии НАН Украины, 2012. – С.266.
44. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика личности / Л.Ф.Бурлачук // Киев: Здоровье, 1989. – С.38.
45. Буякас Т.М. Опыт утверждения общечеловеческих ценностей-культурных символов в индивидуальном сознании / Т.М. Буякс, О.Г. Зевина // Вопросы психологии. 1997. – №5. – С. 44-56.
46. Буякас Т.М. Личностное развитие в условиях работы самопонимания, опосредованной символами / Т.М. Буякас // Вопросы психологии. 2000. – №1. – С. 96 -108.

47. Введенцова Е. Г. Архетипы коллективного бессознательного / Е.Г.Введенцова // Эволюция.Язык. Познание. – М., 2000. – С. 120.
48. Величковский Б.М. Образ мира как гетерархия систем отсчета / Б.М. Величковский. – М. : МГУ, 1983. – С.155 – 165.
49. Венгер А. Психологические рисуночные тесты / А.Венгер. – М. : Владос-пресс, 2005 – С.11.
50. Вертгеймер М. Продуктивное мышление / М. Вертгеймер. – М. : Прогресс, 1987. – 209 с.
51. Вико Дж. Основания новой науки об общей природе нации / Дж. Вико. – Киев: REFL BOOK, 1994. – 656 с.
52. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат / Л. Витгенштейн. Философские работы. Ч. 1. – М. : Гнозис, 1994. – 520 с.
53. Воловикова М.И. Микросемантический анализ как метод исследования процессов мышления / М.И. Воловикова // Вопросы психологии. – 2003. – № 1. – С. 90 – 98.
54. Волошин П.В. Посттравматические стрессовые расстройства: проблемы лечения и профилактики / П.В. Волошин // Международный медицинский журнал, 2004. – №1. – С.33-37.
55. Воронина Н.Н. Символическое в восприятии данности / Н.Н. Воронина // Материалы XLIX международной научно-практической конференции «Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история» – Новосибирск, Изд-во Сибак, 2015. – С. 64-69.
56. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский Собр. Соч. : В 5 т. – М. : Педагогика, 1982. Т. 2. – С.21.
57. Гавенко В.Л. Диагностика первичной сексуальной дезадаптации у женщин с неврастенией / В.Л. Гавенко, Н.В. Георгиевская // Український вісник психоневрології. – 2012. –Том 20, випуск 3(ч.2) – С.171.
58. Гадамер Х. Актуальность прекрасного / Х. Гадамер. – М. : Искусство, 1991. – 364 с.

59. Гадамер Х. Истина и метод. Основы философской герменевтики / Х.Гадамер. — М., 1988. — С. 548-550.
60. Гегель Г. В. Наука логики / Г.В. Гегель. — СПб.: Наука, 1997. — С.443.
61. Гете И.В. Основные теоретические подходы к изучению символики. Избранные философские произведения / И.В.Гете. М.: Наука, 1964. — С.353.
62. Гильяни Ж. Алфавит человеческого тела / Ж.Гильян. — СПб. : Меридиан, 2010. — С.71.
63. Горшков О.Е. Символ в социально-феноменологических моделях / О.Е.Горшков // Вестник Поморского университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. 2011. — №3. — С.51-55.
64. Гронский А.Гештальт-терапия / А. Гронский. — М. : Апрель Пресс, 2001. — 314с.
65. Гура С. О. Організаційно-педагогічні умови адаптації майбутніх інженерів-педагогів: автореф.дис. ...канд. Пед. Наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / С. О. Гура; Харків. Держ. Пед. Ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Харків, 2004. — 20 с.
66. Дашенкова Н. Е. Роль символа в конструировании реальности : дис ... канд. Филос. Наук: 09.00.01. Н.Е.Дашенкова – Харків: Б.и., 2006 . – 188 с.
67. Декомб. В. Современная французская философия: учеб. Пособие / В.Декомб. — М.: Весь Мир, 2000. — 995 с.
68. Делёз Ж. Платон и симулякр / Ж. Делёз // Логика смысла. — М.: Раритет, 1998. — С. 329–346.
69. Демченко Л.М. Знаково символические структуры и их роль в исследовании специфики общественной реальности в философии Ж. Бодрийера / Л.М. Демченко // ГОУ ВПО Оренбургский государственный университет. Вестник ОГУ №9 (103), 2009. — С.9-17.
70. Дерябин Ю.И. Символ индивидуальности как форма темпорального самоопределения / Ю.И. Дерябин, В.А. Дерябина // Тюменский государственный архитектурно-строительный университет». — Тюмень, Фундаментальные исследования №6 (часть 5), 2013. — С. 1277-1281.

71. Дерябин Ю.И. Символ индивидуальности как форма социального познания / Ю.И. Дерябин, В.А. Дерябина // Тюменский государственный архитектурно-строительный университет, – Тюмень. Фундаментальные исследования. – №11 (часть 9), 2013. – С. 1973-1977.

72. Дерябин Ю.И. Символическая модель познания индивидуальности как форма освоения ценностей идеалов / Ю.И. Дерябин, В.А. Дерябина // Тюменский государственный архитектурно-строительный университет, – Тюмень. Философские науки № 9 (часть 8), 2014. – С. 1886-1890.

73. Дорст Б. Активное воображение. Юнгианский подход / Б. Дорст, Р.Фогель. – Х. : Гуманитарный Центр, 2016. – 200 с.

74. Доценко Е.Л. Межличностное общение: семантика и механизмы / Е.Л. Доценко. – Тюмень: ТОГИРРО, 1998. – 202с.

75. Дьяков А.В. Жак Лакан / А.В. Дьяков. – М. : Издательский дом «Территория будущего», 2010. – 560 с.

76. Жигинас Н. Теоритические и научно-практические подходы к решению проблемы дезадаптации / Н. Жигинас. – Вестник ТГПУ, Выпуск 5, 2010. – С.95.

77. Жовтянська В. Трансформація символу в соціокультурному просторі: монографія / В. В. Жовтянська / НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012 – 256с.

78. Зайцева Л.В. Клинические особенности сексуальности и сексуальной дезадаптации при неврастении у женщин / Л.В.Зайцева // Проблеми безперервної медичної освіти та науки, 2012. – №3 – С.67-73.

79. Залевский Г.В. Психическая ригидность в норме и патологии / Г.В.Залевский. – Томск, 1993. – 272 с.

80. Зданевич Л. В. Адаптація студентів педагогічних училищ до нових умов життєдіяльності: дис. ... канд. Пед. Наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / Л. В. Зданевич. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2003. – 249 с.

81. Зеленский В. Толковый словарь по аналитической психологии / В.Зеленский. – М. : Когито-Центр, 2008. – 197с.

82. Зенкин С. Освободительные дияния Поля Рикера между символом и рассказом / С. Зенкин. – М.: Социологическое обозрение, 2014. – Т. 13. – № 2. – С.72-84.
83. Зинкевич-Евстигнеева Т. Игра с песком. Практикум по песочной терапии / Т.Зинкевич-Евстигнеева. – СПб.: Речь, 2016. – 256с.
84. Зинкевич - Евстигнеева Т. Психодиагностика через рисунок в сказкотерапии / Т.Зинкевич-Евстигнеева, Д. Кудзилов. – СПб. : Речь, 2006 – С.44.
85. Зубкова Т. Общая характеристика классификационных признаков дезадаптации / Т.Зубкова. Межвузовский сборник научных трудов. Вып.1. / Урал. Гос. Проф.-пед. Ун-т, Социал. Ин-т. – Екатеринбург, 2001. – С. 69-80.
86. Зюбин Л.М. О природе асоциального поведения несовершеннолетних / Л.М. Зюбин // Вопросы психологии. 1973, – № 4. – С. 59-63.
87. Иванов В. И. Две стихии в современном символизме / В. И. Иванов // Родное и вселенское. – М. : Республика, 1994. – С.155.
88. Иванов В. И. Мысли о символизме / В. И. Иванов // Родное и вселенское. – М. : Республика, 1994. – С.192.
89. Игишев К. Краткий толковый психолого-психиатрический словарь / под. ред. К.Игишева. – М. : 2008.– 979с.
90. Ильин П.И. Постмодернизм от истоков до конца столетия. Эволюция научного мифа / П.И. Ильин.– М. : Интарда,1998. – 256 с.
91. Избаш С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / С. С. Избаш. Мелітопол. Держ. Пед. Ун-т. – Мелітополь, 2007. – 264с.
92. Кабанов М. Толковый словарь психологических терминов / М.Кабанов. – М.: 1985.– 986с.
93. Казарьян Н.А. Проблема знака как инструмента познания социокультурной реальности / Н.А. Казарьян // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1. 2011. – Выпуск 4. – С.17-24.
94. Калашник Я. М. Судебная психиатрия / Я. М. Калашник. – М., 1961. –

383 с.

95. Кант И. Критика способности суждения / И. Кант. Соч.: в 6 т. М. : Мысль, 1966. – Т. 5. – 564с.

96. Карвасарский Б. Психотерапевтическая энциклопедия / Б. Карвасарский. – Спб. : Питер, 1998. – С. 386-388.

97. Сычева С.Г. Этапы символического воплощения / С.Г. Сычева, Г.М.Тарнопольская, Н.Н. Карпицкий // Томский политехнический университет. Известия Томского политехнического университета, 2004. Т. 307. – № 6 – С.158.

98. Карпицкий Н.Н. Присутствие и трансцендентальное предчувствие / Н.Н.Карпицкий. – Томск: Изд-во ТГУ, 2003. – 192 с.

99. Кассирер Э. Опыт о человеке / пер. А. Муравьева // Проблема человека в западной философии. – М., 1988.– С. 18-19.

100. Кассирер Э. Философия символических форм: Введение и постановка проблемы. Лекции по философии и культуре / Э. Кассирер // Культурология XX века. Антология. — М. : Юрист, 1995. – С. 163-212.

101. Кассирер Э. Философия символических форм / Э. Кассирер. Мифологическое мышление. – Т.2. – Спб. : Университетская книга, 2001. – 280 с.

102. Князева Е.Н. Эволюционная эпистемология на перекрестках развития / Е.Н.Князева // Эволюционная эпистемология: современные дискуссии и тенденции. М.: 2012. – С.18.

103. Ковалева А.И. Социология личности: норма и отклонение / А.И. Ковалева. – М.: Моск. Гуманит.-социальн. Академия. – М. : Социум, 2001. – 104 с.

104. Ковалева Т.В. Подростки смутного времени / Т.В. Ковалева, О.К. Степанова // Социологические исследования, 1998. – № 8. – С. 57.

105. Козлов В. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / В.Козлов, Г.Мануйлов, Н.Фетискин – М., Изд-во Института Психотерапии, 2002. – С.193-197.

106. Кокун О. М. Фізична культура і спорт як фактор підвищення адаптаційних можливостей студентів / О. М. Кокун // Вісник Технологічного університету Поділля. Ч. 3. Суспільно-гуманітарні науки. – 2002. – № 5. – С. 47-50.

107. Копытин А. Практикум по арт-терапии / А. Копытин. – СПб. : Питер, 2001. – С.378.
108. Копытин А.И. Психодиагностика в арт-терапии / А.И. Копытин. – СПб.:Речь, 2014. – С.15-23.
109. Коцюбинский А. Уточнение основных понятий концепции адаптации психически больных / А.Коцюбинский, А. Шейнина // Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии / под. ред. И.Кутько, П.Петрюка. – Х., 1996. Т.3 – С.233-235.
110. Кочетов А.И. Работа с трудными детьми / А.И. Кочетов, Л.Н. Веруинская // – М.: Просвещение, 1986. –160 с.
111. Коэн М. Введение в логику и научный метод / М. Коэн, Э.Нагель // – Челябинск: Социум, 2010. – С. 78-80.
112. Кришталь Е.В. Нарушение этапности и фазности психосексуального развития и мотивация сексуального поведения женщин с соматизированным расстройством / Е.В. Кришталь (и др.) // Медицинская психология, 2014 – №9. – С.98-101.
113. Кришталь Е.В. Особенности психосексуального развития и мотивации сексуального поведения женщин с соматизированным расстройством / Е.В.Кришталь (и др.) // Медицинская психология, 2013. – №8. – С.3-6.
114. Кришталь Е.В. Патопсихологические особенности формирования депрессивных расстройств у женщин с сексуальными нарушениями / Е.В.Кришталь (и др.) // Медицинская психология, 2012. – №7 – С.8-11.
115. Кришталь Е.В. Состояние здоров'я семи при неврастении у женщин / Е.В.Кришталь, Т.В. Кришталь, В.Г. Марченко // Медицинская психология, 2014 – №9(3) – С.7-12.
116. Кулагина Н.В. Символ и символическое сознание / Н.В. Кулагина // Культурно-историческая психология. 2006. №1. С. 3—10.
117. Курлов А. Б. Основы теории коммуникации / А.Б Курлов. – Уфа: РИО БашГУ, 2002. –124 с.
118. Кэрлот Х. Словарь символов / Х. Кэрлон. – М.: REFL-book, 1992. – С.14.

119. Лакан Ж. Символическое, воображаемое и реальное / Ж. Лакан. – М., 2006. – С.44.

120. Лакан Ж. Функция и поле речи и языка в психоанализе / Ж.Лакан. – М. : «Гнозис», 1995. – С. 99.

121. Лангер С. Философия в новом ключе. Исследование символики разума, ритуала и искусства / С.Лангер. – М. : Республика, 2000. –287 с.

122. Лебедева Л. Энциклопедия признаков и интерпретаций в проективном рисовании арт-терапии / Л. Лебедева, Ю. Никонорова, Н. Тараканова. – СПб. : Речь, 2006. – 336 с.

123. Лебедева Т. Символ как средство развития ценностносмысловых представлений дошкольников / Т. Лебедева // Психологическая наука и образование, 2011, № 2, С.8-11.

124. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 41- 75.

125. Лейбин В. Психоанализ: проблемы, исследования, дискуссии / В. Лейбин. – М., 2008. – С.123.

126. Лейнер Х. Кататимное переживание образов, введение в психотерапию с использованием техники сноведений наяву; Семинар: Пер.с нем. / Х.Лейнер – М. : Эйдос,1996. – 253с.

127. Леонтьев А.А. Сознание и образ мира // Психология субъективной семантики в фундаментальных и прикладных исследованиях: Материалы научн. Конф. Посвящ. 60 – летию со дня рожд. Е.Ю. Артемьевой / Под ред. Д.А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2000. – С. 5 – 8.

128. Леонтьев А.А. Творческий путь Алексея Николаевича Леонтьева // А.Н.Леонтьев и современная психология. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1983. – С.6-39.

129. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – М. : МГУ, 1981. – 584 с.

130. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения / А.Н.Леонтьев. В 2-х т.т. – М. : Педагогика, 1983. – 320с.

131. Леонтьев А.Н. Философия психологи / А.Н. Леонтьев. – М. :Московский университет.1994, – С. 166.
132. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Смысл; Academia, 2004. – 352 с.
133. Леонтьев А.А. Деятельный ум. Деятельность, Знак, Личность / А.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2001. – 392 с.
134. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 487 с.
135. Леута О. И. Ю. М. Лотман о трёх функциях текста / О.И.Леута. – М. : Вопросы философии. – №2. 2009. – С.165-173.
136. Лещина І.В.Особливості психічного здоров'я та дезадаптованих станів студентів в сучасних умовах / І.В.Лещина // Матеріали науково-практичної конференції молодих вчених «Медицина третього тисячоліття» – Харків, 2008. – С.56-57.
137. Линде Н. Эмоционально-образная терапия: чувство – образ – анализ – действие / Н. Линде. – М. : Генезис, 2016. – 384 с.
138. Лисицин Ю. Здоровье населения и современные теории медицины / Ю. Лисицин. – М. : Медицина, 1982.– 328с.
139. Лісойван О.В. Концептуальні підходи до візуальної реконструкції системи символів особистості / О.В. Лісойван // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Інформаційно-аналітичне агенство, 2016. – Том X – Вип. 29. – С. 106-114.
140. Лісойван О.В. Модель дослідження реконструкції системи символів: концептуальні підходи / О.В. Лісойван // Наукові студії із соціальної та політичної психології – К. : Міленіум, 2016. – №38 (41) – с.18-29.
141. Лісойван О.В. Використання реконструкції символів у різних психотерапевтичних підходах / О.В. Лісойван // Наукові студії із соціальної і політичної психології»: зб. статей / НАПН України, інститут соц. Та політ. Психології: зб.статей / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології;

[редакційна рада: М.М.Слюсаревський (голова), В.Г.Кремень, С.Д.Максименко та ін.]; К. : Міленіум, 2016. – Вип. 37(40). – С. 299-309.

142. Лісойван О.В. Теоретична модель дослідження вербальної реконструкції символів особистості / О.В. Лісойван // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Вип. 55 – Серія «Психологія». – Харків: ПромАрт, 2017. – С. 134-142.

143. Лісойван О. В. Застосування теоретичних моделей реконструкції символів у роботі з жінками у стані дезадаптації / О.В. Лісойван // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. –Том 1. – Вип.1. – Херсон: «Гельветика», 2018. – С.111-117.

144. Лісойван О.В. Особливості смислової інтерпретації символів у жінок в стані дезадаптації / О.В. Лісойван // Збірник наукових праць «Теорія і практика сучасної психології». – Вип. 3. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. – С.43-48.

145. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. (Изд. 2-е, доп. И перераб.) – Л. : Медицина, 1983. – 256 с.

146. Логвиненко А.Д. Порождение предметного образа / А.Д. Логвиненко // Психологические исследования. Вып. 6. М. : МГУ, 1976. – С. 65 – 70.

147. Лосев А.Ф. Диалектика мифа // А.Ф. Лосев. Миф. Число. Сущность. – М. : Мысль, 2001. – 558с.

148. Лосев А. Ф. Логика символа / Лосев А. Ф. // Философия. Мифология. Культура. М. : Политиздат. 1991. – С. 247–274.

149. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф.Лосев. – М. : Искусство, 1976. – 367 с.

150. Лотман Ю.М. Семиосфера / Ю. М. Лотман // – СПб. : Искусство, 2000. – 704 с.

151. Лотман Ю.М. Символ в системе культуры / Ю.М. Лотман. – Таллинн, 1992. – 533 с.

152. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – СПб. : Искусство, 1976. – 367 с.

153. Мазин В. Субъект Фрейда и Деррида / В. Мазин //– СПб. : Алетейя, 2010. – 256с.
154. Маклаков А. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А.Маклаков // Психологический журнал, 2001. Т.22. №1. – С.16-24.
155. Мантатов В.В. Образ. Знак. Условность / В.В. Мантатов. – М. : Высшая школа, 1980. – 159 с.
156. Маркова М.В. Постстресові дезадаптивні стани на тлі соціальних змін: аналіз проблеми / М.В. Маркова // Медицинская психология, 2015. – №10. – С.8-13.
157. Мартиненко Н. Система психотерапевтической коррекции безработных мужчин и женщин с соматоформными, личностными и мнемуальными расстройствами / Н. Мартиненко // Психотерапия, 2007. – №4. – С.37- 40.
158. Марута Н.А. Роль семейного положения в генезе невротических расстройств у женщин /Н.А.Марута, Т.Д. Бахтеева // Український часопис. 2004. – №6. – С.57-60.
159. Марута Н.А. Характеристика социального портрета женщин болеющих невротическими расстройствами / Н.А.Марута, Т.Д.Бахтеева // Научные материалы II национального конгресса по социальной психиатрии, 2003. – М. – С.42.
160. Мамардашвили М. К. Символ и сознание: метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке / М.К. Мамардашвили, А.М. Пятигорский. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 224 с.
161. Менегетти А. Образ и бессознательное: Учебное пособие по интерпретации образов и сновидений /А.Менегетти. – М. : ННБФ Онтопсихология, 2000. – 448с.
162. Мейзерский В. М. Философия и неориторика / В.М. Мейзерский. – К. : Лыбидь, 1991. – 192 с.
163. Мигуренко Р.А. Метафора в неклассических интерпретациях / Р.А.Мигуренко // Томский политехнический университет. Известия томского политехнического университета, 2008. Т. 313. №6 – С.95-98.

164. Мидор Б. Личностно-центрированная терапия / Б. Мидор, К. Роджерс // Журнал практической психологии и психоанализа, 2002. № 4. – С. 28-46.
165. Миславский Ю. Саморегуляция и активность личности в юношеском возрасте / Ю. Миславский. Науч.-исслед. Ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. Наук СССР – М. : Педагогика, 1991. – 152 с.
166. Моррис Ч.У. Основания теории знаков // Семиотика: антология: сб. ст. / сост. Ю.С. Степанов. М.; Екатеринбург: Академический проект: Деловая книга, 2001. – С. 45-98.
167. Мудрак В.А. Модель образа мира как основа проектирования диалоговой системы / В.А. Мудрак, В.П. Серкин // Формы представления знаний и творческое мышление. Тезисы докладов и сообщений к Всесоюзному семинару. Новосибирск: СО АН СССР, 1989. – С. 12 – 13.
168. Мясищев В.Н. Личность и неврозы / В.Н. Мясищев. – Л. : Изд-во Ленинградского Университета, 1960. – 428 с.
169. Мясищев В.Н. Психология отношений: Избранные психологические труды / В.Н. Мясищев. – М. : Институт практической психологии, Воронеж: МОДЭК., 1995. – 357 с.
170. Налимов В.В. Спонтанность сознания. Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности / В.В. Налимов. – М. : Прометей, 1989. – 287 с.
171. Налчаджян А. Психологическая адаптация / А.Налчаджян. – М. : Эксмо, 2010. – 368с.
172. Налчаджян А. Социально-психологическая адаптация личности / А.Налчаджян. – Ереван. : АН Армянской ССР, 1988. – 263с.
173. Невский И.А. Трудный успех / И.А. Невский. – М.: Просвещение, 1981. – 112 с.
174. Никитин С. В. Научная рациональность и свобода / С. В. Никитин. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та. 2001. —164 с.

175. Ницше Ф. Об истине и лжи во вненравственном смысле. Избранные произведения в 3 т. Т. 3. Сост. А.А. Жаровский. – М. : REEL BOOK, 1994. – С. 254 – 265.

176. Овчинникова Г.Г. Психическая средовая адаптация и Я-концепция несовершеннолетних / Г.Г.Овчинникова // Челябинск. : Дети, молодежь – общество, 1995. – С. 104-106.

177. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов – М. : АСТ, 2018. – с.736.

178. Опалюк Т.Л. Підготовка майбутнього педагога до виконання адаптаційної функції в умовах шкільної дезадаптації / Т. Л. Опалюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. Нац. Ун-ту імені Івана Огієнка. Серія: Соц. – пед. / за ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. – Кам'янець – Подільський, 2011. – С. 338-344.

179. Остапенко О.В. Патопсихологические особенности учащихся средних учебных заведений с расстройствами адаптации / О.В.Остапенко // Психічне здоров'я, 2012. – №1. – С.60-63.

180. Пезешкиан Н., Пезешкиан Н. Как позитивно преодолеть усталость и перенапряжение / Носсрат Пезешкиан, Навид Пезешкиан. – Черкассы: Брама-Украина, 2013. – 192 с.

181. Передвигина Т.М. Гносеологическая природа символа / Т.М. Передвигина, Н.А. Тельнова // Вестник ВолГУ. Серия 7. 2008. – № 1 (7) – С. 45-48.

182. Петренко В.Ф. Введение в экспериментальную психосемантику: исследование форм репрезентации в обыденном сознании / В.Ф. Петренко. – М. : Изд-во Моск. Ун-та МГУ, 1983. –177 с.

183. Петренко В.Ф. Лекции по психосемантике / В.Ф. Петренко. – Самара: СамГПУ, 1997. – 239 с.

184. Петренко В.Ф. Психологическое исследование значения на словесном и образном уровне: Дис. ... канд. Психол. Наук. М. : МГУ, 1978. – 216с.

185. Петровский В.А. Психология неадаптивной активности / В.А.Петровский. – М. : ТОО «Горбунок», 1992. – 224с.

186. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. – М. : Международная пед. Академия, 1994. – 659с.

187. Пирс Ч.С. Избранные философские произведения / Ч.С. Пирс. – М. : Логос, 2000. – С.40.

188. Пирс Д.Р. Символы, сигналы, шумы. Закономерности в процессе передачи информации / Д.Р. Пирс. – М. : Мир, 1967. – 334 с.

189. Пирс Ч. Логические основания теории знаков / Ч. Пирс. – СПб. : Алетейя, 2000. – 352 с.

190. Полозова И.В. Метафора как средство философского и научного познания: Автореферат / И.В. Полозова. – М. : МГУ, 2003. – 38 с.

191. Поляков А.М. Символическая функция сознания как основа развития субъектности / А.М. Поляков // Философия и социальные науки, 2008. – №1. – С. 76-80.

192. Психологические проблемы выявления и коррекции отклоняющегося поведения школьников: Сб. науч. Трудов. М.: Изд. АПН СССР, 1990. – С. 160.

193. Психология развивающейся личности. / Под ред. А.В. Петровского. – М., 1987. – 260 с.

194. Пушкарева Т. Н. Распространенность и клинико-психопатологические характеристики депрессивных и тревожных расстройств непсихического уровня у женщин в период беременности/ Т.Н.Пушкарева // Архив психиатрии, 2005. – №11. – С.59-65.

195. Разумов Б.А. Замкнутый круг социальной дезадаптации / Б.А. Разумов. – Томск. : Сб. Педагогическая наука и образование Томской области, 1994. – С. 24-26.

196. Райгородский Д. Энциклопедия психодиагностики. Психодиагностика взрослых. / Д.Райгородский. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2009. – С. 271.

197. Реан А.А. Психология адаптации личности /А.А. Реан, А.Р. Кудашев, А.А.Баранов. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 479 с.

198. Рикёр П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / П. Рикер. – М.: Медиум, 1995. – 697с.
199. Рикёр П. Манифестация и прокламация / Пер. С фр. И. Б. Иткина // Социологическое обозрение. Т. 10. № 1–2.2011. – С. 178 –196.
200. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию / К. Роджерс.– М. : Институт общегуманитарных исследований, 2016. – 240с.
201. Романова Т.В. Когнитивный анализ текста: работа над методологическими ошибками / Т.В. Романова / Теоретические и прикладные аспекты изучения речевой деятельности. Вып.1(8). – Н. Новгород: ФГБОУ ВПО НГЛУ, 2013. – С.170 -181.
202. Роменець В.А. Історія психології ХХ століття: Вст.ст. В.О.Татенка, Т.М.Титаренко. – К. : Либідь, 1998. – 992с.
203. Ротенберг В.С.Поисковая активность и адаптация / В. С. Ротенберг, В.В. Аршавский. – М., 1984. – 173 с.
204. Рубинштейн С. Основы общей психологии / С. Рубинштейн. – СПб. : Питер СПб, 2019. – 770с.
205. Рубинштейн С. Я. Экспериментальные методики психопатологии / С.Я.Рубинштейн. – М. : Психотерапия, 2010. – 240с.
206. Русина Н.А. Семантические образования в восприятии другого человека / Н.А.Русина //- Дисс. ... канд. Психол. Наук. – М., 1983. – 266 с.
207. Сандомирский М. Психическая адаптация в условиях пенитенциарного стресса и личностно-типологические особенности осужденных / М. Сандомирский // – Уфа: Здравоохранение Башкортостана, 2001. – 88 с.
208. Сандомирский М. Психосоматика и телесная терапия / М.Сандомирский.– М. : Класс 2007. – 592с.
209. Свирепо О.А. Образ, символ, метафора в современной психотерапии / О.А. Свирепо, О.С. Туманова // – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2004. – с.11-12.
210. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме / Г.Селье // – М. : Медгиз, 1960. – 254 с.

211. Селье Г. Стресс без дистресса / Г.Селье // – М: Прогресс,1982. – 128с.
212. Семичев С. Предболезненные психические расстройства / С.Семичев // – М.: Медицина, 1987. – С. 161–171.
213. Семке В. Я. Пограничные состояния и психическое здоровье / В.Я.Семке, Б.С.Положский. – Томск: Изд-во ТГУ, 1990. – 209 с.
214. Серкин В. П. Методы психосемантики / В.П. Серкин В. П. // – М.: Аспект Пресс, 2004. – 207 с.
215. Серкин В.П. Опыт исследования структур субъективной семантики времени / В.П. Серкин // – М. : Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. – 1984. – № 4. – С. 73 – 74.
216. Серкин В.П. Функциональный генез значения в практической деятельности / В.П.Серкин // Диссертация кандидата психологических наук. На правах рукописи. – М. : МГУ, 1988. – 141 с.
217. Сінайко В. Стани психічної дезадаптації у студентів / В. Сінайко // – Харків, 2005.– С.15-30.
218. Соколова Е.Т. Самооценка и самосознание при аномалиях личности / Е.Т.Соколова // – М. : МГУ, 1989. –215 с.
219. Солодухова О. Г. Психологія становлення особистості молодого вчителя в процесі професійної адаптації: автореф. Дис. ...д-ра психол. Наук: спец. 19.00.07 – пед. Та вікова психологія / О. Г. Солодухова; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1998. – 34 с.
220. Соломин И. Современные методы психологической экспресс-диагностики и профессионального консультирования / И.Соломин. – СПб. : Речь, 2006. – С.152.
221. Де Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр // М. : Логос, 1998. – С. 27.
222. Социальная дезадаптация детей и подростков: причины, проявления, преодоление. / Под ред. Иовчук Н.М., Сидорова Н.Р. М.: Московский департамент образования, 1995. – 110 с.

223. Спирова Э.М. Символ как антропологическое понятие / Э.М. Спирова // *Философия и культура*. – 2010. – № 8 (32). – С. 36–43.
224. Стюарт В. Работа с образами и символами в психологическом консультировании / В.Стюарт. – М. : Класс, 2010. – 376с.
225. Суханов А. Виды, формы адаптации в психологической науке /А.Суханов // – Академия Естествознания, 2011. – С. 201-206.
226. Сухарев А. Психологический этнофункциональный подход к психической адаптации человека: автореф. Дисс. Докт. Психол. Наук. А.Сухарев – М. : Психологический институт РАО, 1998. – 352 с.
227. Тарарина Е. Практикум по арт-терапии: шкатулка мастера / Е.Тарарина. – Луганск. : Элтон, 2016. – С.141.
228. Тарасова О.И. Инвариантность мышления и проективность понимания / О.И. Тарасова // *Знание. Понимание. Умение* / О.И. Тарасова // – №2. Елецкий государственный университет, 2010. – С. 207-211.
229. Тарнопольская Г.М. Внутреннее измерение символа и глубина реальности / Г.М. Тарнопольская // *Вестник Томского государственного университета*. 2011. № 342. С. 68-74.
230. Тахо-Годи А.А. Термин «символ» в древнегреческой литературе / А.А.Тахо-Годи // *Образ и слово. Вопросы классической филологии*. Вып. 7. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – С. 16-57.
231. Татенко В.О. Про персонологію з позиції суб'єктно-вчинкового підходу / В.О.Татенко // *Психологічні науки: проблеми і здобутки*, 2015. – Вип.7. – С.273-293.
232. Титаренко Т.М. Нариси до соціально-психологічної теорії особистісного життєконструювання / Т.М.Титаренко // *Психологічні науки: проблеми і здобутки*, 2014. – Вип. 5. – С. 172-186. – Режим доступу:
233. Психологія життєвої кризи / відп. Ред. Т.М. Титаренко. – К. : Агрпромвидав України, 1998. – 348 с.
234. Ткачев А.Н. Значение проблемы «непостижимого» С.Л. Франка в логике

развития русской философии / А.Н.Ткачев // Вестник ННГУ им. Лобачевского. Серия Социальные науки. — 2009. — № 4. — С. 220—224.

235. Тодоров Ц. Теории символа / пер. С фр. Б. Нарумова. – М. : Дом интеллектуальной книги, Русское феноменологическое общество, 1998.- 408 с.

236. Уайтхед А. Символизм, его смысл и воздействие / А. Уайтхед // – Томск: Водолей, 1999. — 64 с.

237. Уланов А.А. Развитие социальности как процесс воспроизводства символических атрибутов жизнедеятельности субъекта / А.А. Уланов // Уфа, 2003.— 130с.

238. Фадеев В.В. Динамика дизадаптационных проявлений у учащихся средней школы / В.В. Фадеев, О.В. Мухлыгина // Журнал практического психолога. 1997. – № 5. – С. 40-45.

239. Федорова М.М. Новая философская энциклопедия / М.М. Фелорова. – Т.2. – М., 2001. – с.365.

240. Философский энциклопедический словарь/ Сост. Л.Ф.Ильичев, П.П. Федосеев и др. // М.: Сов. Энцикл., 1983. – 840 С.

241. Флоренский П. А. Имена / П.А. Флоренский // – Харьков, 2001. – с.738.

242. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл // – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.

243. Фреге Г. Понятие и вещь / Г. Фреге // – Семиотика и информатика. Вып.35. М. : Языки славянской культуры, 1997. – 594 С.

244. Фреге Г. Смысл и денотат / Г.Фреге // – Семиотика и информатика. Вып. 8. М. : Языки славянской культуры, 1977. – С.181-210.

245. Фреге Г. Функция и понятие / Г. Фреге // – Семиотика и информатика. Вып. 14. – М., 1979. – С.136.

246. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции // Пер. Г. Барышниковой / З.Фрейд – М. : АСТ, 2016 – С.38.

247. Фрейд З. Толкование сновидений / З.Фрейд //СПб. : Азбука-классика, 2003. – 597 с.

248. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы / А.Фрейд // – СПб. : Питер, 2016. – 160с.
249. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э.Фромм // М., 1994. – 447 с.
250. Хайдеггер М. Время и бытие / М.Хайдеггер // – М. : «Ad Marginem», 1993. – 451 с.
251. Хайдеггер М. Что зовется мышлением? / М. Хайдеггер // М. : Академический проект, 2010. – С. 42.
252. Харченко А.В. Аналіз клініко-психопатологічного та психодіагностичного дослідження у хворих з гострою реакцією на стрес та розлади адаптації з суїцидальною поведінкою / А.В. Харченко, Т.В. Ткаченко // Психічне здоров'я. – 2012. №2. – С.11-14.
253. Хатунцева С. М. Педагогічні умови адаптації викладача-початківця до професійно-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі: дис.. ... канд. Пед. Наук: спец. 13.00.04 – теорія та методика проф. навчання / С. М. Хатунцева. – Харків. Нац. Пед. Ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 204 с.
254. Хижняк Л.М. Шлях до життя на волі через подолання соціальної дезадаптації / Л.М. Хижняк, А.І. Андрющенко // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, 2013. – Вип.2. – С.179 -195.
255. Хомская Е.Д. Нейропсихология / Е.Д. Хомская // М., Изд-во МГУ, 1987. – 288с.
256. Чабан О.С. Дезадаптація людини в умовах суспільної кризи: нові синдроми та напрямки їх подолання / О.С.Чабан, О.О.Хаустова // Журнал психиатрии и медицинской психологии. – 2009. №3. – С.13-21.
257. Черепанов И.В. Влияние символизации бытия и онтологизирования символов на самоидентификацию личности / И.В.Черпанов // Сибирский педагогический журнал. № 9, т. 2. – Новосибирск: ФГБОУ ВПО НГТУ, 2012. – С. 205-211.

258. Черепанов И.В. Семиотическая структура символа и ее влияние на самоидентификацию личности / И.В.Черепанов // Новосибирск: ФГБОУ ВПО НГТУ, 2011.– С.142.

259. Черепанов И. В. Символическая природа сознания и бессознательного / И.В. Черепанов // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – № 8 (14), Часть III. – Тамбов: Грамота, 2011. – С. 190-194.

260. Чешев В.В. Понимание и переживание смыслов в сфере сознания / В.В.Чешев // Томск: Вестник томского государственного университета. №2 (10), 2010. – С.81.

261. Шалина О.С. Символическое опосредствование переживаний личности в критических ситуациях. Автореф.дисс. ... канд. психол. Наук / О.С. Шалина .– М., 2010. – 27 с.

262. Шамрай Л.И. Мастерская практического психолога. Методы проективной психодиагностики / Л.И. Шамрай, Н.П. Кривошлык. – 2017. – 310с.

263. Шик М. П. Адаптація студентів педагогічного коледжу до професійної діяльності в процесі фахової підготовки: дис. ... канд. Пед. Наук: спец. 13.00.04 – теорія та методика проф. освіти / М. П. Шик; Черкас. Нац. Ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 253 с.

264. Шмелев А.Г. Введение в экспериментальную психосемантику / А.Г. Шмелев. М. : МГУ, 1983. –157 с.

265. Штак С. Анализ проблемы социально-психологической адаптации / С.Штак // Сибирская психология сегодня. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2004. – С.267-273.

266. Шюц А. Символ, реальность и общество / А. Шюц // Избр. : Мир, светящийся смыслом: пер. С нем и англ. М., 2004. – С. 488.

267. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко // СПб. : Симпозиум, 2006. – С. 32.

268. Элиаде М. Аспекты мифа / М. Элиаде // М. : Академический Проект; Парадигма. 2005, – 224 с.

269. Яковлева М.В. Основные теоретические подходы к изучению символики в социально-гуманитарных областях знаний / М.В. Яковлева // Вестник удмурдского университета. Вып.1. 2010. – С.23.

270. Яценко Т. Методологія взаємозв'язків свідомого і несвідомого в контексті проблеми адаптації суб'єкта до соціуму / Т.Яценко // Педагогіка і психологія. Ялта. №21, 2009. – С.28-44.

271. Яценко Т. Психодинамическая теория: методология и научно-практические результаты / Т.Яценко // Психотерапия.-М.:ООО Гениизус Медиа. 2012. – №10 (18). – с.81-91.

272. Яценко Т. Теорія і практика глибинної психокорекції / Т. Яценко // Ялта. : РИО КГУ2010. – 202с.

273. Buhler Ch. Der menschliche Lebenslauf als psychologische probleme / Ch. Buhler. – Leipzig. 1993. – 527s.

274. Hartman H. Ego psychology and the problem of adaption / H. Hartman // New York, 1958. – p. 24-27.

275. Jones E. Die Theorie der Symbolik / E. Jones // Int. Z.ärztl. Psychoanal.1919. – 273s.

276. Johnson D. On the therapeutic action of creative arts therapies:the psychodynamic model / D. Johnson // The Arts in Psychotherapy.1998, 25(2), – p. 85-99.

277. Karkou V. Arts Therapies. A Research Based Map of the Field / V. Karkou, P.Sanderson // Lnd:Elsevier Churchill Livingstone, 2006. – p.60.

278. Kast V. Symbols in Jungian Psychotherapy / V. Kast // The C.G.Jung Index/Jung on the Net,1996. – 220s.

279. Kahn B. Art therapy adolescents: Making it work for school counsellors / B. Kahn // J. of Professional Scholl Counseling.1999, 2(4), S.291-298.

280. Lisoyvan O. The model of verbal reconstruction of symbols: aspect of disadaptation of personality / O.Lisoyvan //«Tiltai» Klaipeda University – Klaipeda., 2016. – №3(75) – p.127-134.

281. Lusebrink V. Imagery and visual expression in therapy / V. Lusebrink // N.Y. : Plenum Press, 1990. – p.47-61.

282. Malchiodi C.A. Handbook of art therapy / C.A.Malchiodi // N.Y. :The Guilford Press, 2003. –p.41-44.
283. Martinsone K. Makslas terapija: teorija un prakse / K. Martinsone // Riga: Drukatava, 2009. – p.65-80
284. Phillips J. H. Psychoanalyse und Symbolik / J. H. Phillips // Stuttgart: Bern, 1962. – p.26.
285. Rappoport A. Land summers d a 193erit judgment and social interaction /A. Rappoport // New York: Holt,1973. – p.4
286. Rank O. Die Bedeutung der Psychoanalyse für die Geisteswissenschaften / O.Rank, H.Sachs // Wiesbaden: Bergmann, 1913. – S.11.
287. Ricoeur P. Histoire et 193erité. Paris: Le Seuil / P.Ricoeur //, 1955. – p.99.
288. Ricoeur P. De l'interpretation: essai sur Freud / P.Ricoeur //, Paris: Le Seuil, 1965. – P. 288.
289. Ricoeur P. Evenement et sens dans le discours / M.Philibert P. Ricoeur // Paul Ricoeur, ou la liberte selon l'esperance. Paris: Seghers, 1971. – p. 177–187.
290. Sharpe E. F. Dream Analysis / E. F. Sharpe // N.Y. : Norton, – S. 53.

Додаток А1
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А) Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Публікації у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз:

1. Лісойван О. В. Концептуальні підходи до візуальної реконструкції системи символів особистості / О. В. Лісойван // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Інформаційно-аналітичне агенство, 2016. – Том X – Вип. 29. – С. 106-114.

2. Лісойван О. В. Модель дослідження реконструкції системи символів: концептуальні підходи / О. В. Лісойван // Наукові студії із соціальної та політичної психології – К.: Міленіум, 2016. – №38 (41) – С.18-29.

3. Лісойван О. В. Використання реконструкції символів у різних психотерапевтичних підходах / О. В. Лісойван // Наукові студії із соціальної і політичної психології»: зб. статей / НАПН України, інститут соц. Та політ. Психології: зб.статей / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; [редакційна рада: М. М.Слюсаревський (голова), В. Г.Кремень, С. Д.Максименко та ін.]; К.: Міленіум, 2016. – Вип. 37(40). – С. 299-309.

4. Лісойван О. В. Теоретична модель дослідження вербальної реконструкції символів особистості / О. В. Лісойван // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Вип. 55 – Серія «Психологія». – Харків: ПромАрт, 2017. – С. 134-142.

5. Лісойван О. В. Застосування теоретичних моделей реконструкції символів у роботі з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. –Том 1. – Вип. 1. – Херсон: «Гельветика», 2018. – С.111-117.

6. Лісойван О. В. Особливості смислової інтерпретації символів у жінок в стані дезадаптації / О. В. Лісойван // Збірник наукових праць «Теорія і практика сучасної психології». – Вип. 3. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. – С.43-48.

Публікації у зарубіжних наукових виданнях:

7. Lisoyvan O. The model of verbal reconstruction of symbols: aspect of disadaptation of personality / O. Lisoyvan // «Tiltai» Klaipeda University – Klaipeda., 2016. – №3(75) – p.127-134.

Б) Оpubліковані праці апробаційного характеру:

8. Лісойван О. В. Реконструкція символів як чинник подолання міжособистісних конфліктів у сім'ї / О. В. Лісойван // мат. Круглого столу «Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики», (м.Київ, 18.11.16). – Київ, 2016.

9. Лісойван О. В. Застосування теоретичних моделей реконструкції символів у роботі з жінками в стані дезадаптації / О. В.Лісойван // тези Міжнародної науково-

практичної конференції «Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень», (м. Одеса, 15-16.09.17). – Одеса, 2017. – С.14-17.

10. Лісойван О. В. Дослідження реконструкції символу в процесі роботи з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // тези Міжнародної науково-практичної конференції «Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти), (м. Львів, 22-23.09.17). – Львів, 2017. – С.9-12.

11. Лісойван О. В. Концептуальні підходи до візуальної реконструкції системи символів особистості / О. В. Лісойван // тези III Міжнародної науково-практичної конференції «Генеza буття особистості», (м. Київ, 20.12.16). – К., 2016. – С.234-235.

12. Лісойван О. В. Теоретична модель дослідження вербальної реконструкції символів особистості / О. В. Лісойван // тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін», (м. Суми, 16-17.02.17). – Суми, 2017. – С.45-48.

13. Лісойван О. В. Отримання вторинного змісту символу в процесі роботи з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (м. Запоріжжя, 2 – 3.02.2018). – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. – С.185-186.

14. Лісойван О. В. Отримання реконструйованого змісту символу в процесі роботи з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // тези П'ятої Міжнародної науково-політичної конференції «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (м. Одеса, 23-24.02.18). – Національний університет. Факультет психології, політології та соціології. Одеська юридична Академія. – м. Одеса, 2018. – С.66-70.

15. Лісойван О. В. Дослідження трансформації символічних систем особистості у процесі роботи з жінками у стані дезадаптації / О. В. Лісойван // тези II Міжнародної науково-практичної конференції «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» (м. Переяслав-Хмельницький, 21.03.18). – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», факультет педагогіки та психології; Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, лабораторія вікової психофізіології за підтримки вищих навчальних закладів та громадських організацій. – м. Переяслав-Хмельницький, 2018. – С.103-107.

16. Лісойван О. В. Концептуальні підходи до побудови теоретичної моделі дослідження реконструкції особистісної системи символів / О. В. Лісойван // Збірник «Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка». – 2016. – №6 (303) – С. 272-282.

Додаток А2
Зразок протоколу

Протокол №
аналізу заняття з клієнтом

ПІБ _____

Запит звернення до психолога _____

- 1.Методика, яка була запропонована:
- 2.Вибір матеріалів для малювання (роботи):
- 3.Час який був потрібен для реалізації малюнка:
- 4.Коментарі під час реалізації методики:

- 5.Опис продукту творчості:

- 6.Питання для обговорення:

- 7.Перспективи у подальшій роботі:

- 8.Висновок заняття:

Додаток Б1

Таблиця. Виокремлені показники за методикою «Неіснуюча тварина»

№	Показники за методикою «Неіснуюча тварина»
1	наявність тварини
2	наявність голови
3	наявність рук
4	довгі руки
5	короткі руки
6	наявність опорних елементів
7	опорні елементи сильні
8	опорні елементи слабкі
9	опорні елементи викривлені
10	наявність очей
11	очі заштриховані
12	очі заплющені
13	наявність носу
14	хвіст до низу
15	хвіст до гори
16	хвіст складений
17	наявність рта
18	наявність вух
19	профіль управо
20	профіль уліво
21	анфас
22	розмір великий
23	розмір маленький
24	розмір середній
25	розміщення в центрі
26	розміщення з права
27	розміщення ліворуч
28	наявність рівної лінії
29	лінія-штрих
30	лінія приривчаста
31	сидить
32	лежить
33	стоїть
34	наявність тулуба
35	летить
36	рухається

Додаток В1

Розподіл мережі кодів в процесі реконструкції особистісних символів

№	Мережа кодів	Інтерпретація
1.	Усвідомлення власних якостей	Усвідомлення власних якостей
2.	Усвідомлення ролі інших та власної	Усвідомлення ролі інших
		Усвідомлення перспективи стосунків
		Усвідомлення власної ролі
		Усвідомлення ролі стосунків
3.	Розвиток позитивного мислення та зміна негативного сприйняття минулого	Розвиток позитивного мислення
		Зміна негативних установок
		Зміна негативного сприйняття минулого
4.	Спрямованість на самореалізацію	Самореалізація
		Організація власного проекту
		Усвідомлення необхідності збільшення доходів
5.	Зміна моделі поведінки	Зміна місця роботи
		Зміна моделі поведінки
		Зміна стилю спілкування
		Розширення кола спілкування
		Засвоєння адаптивної моделі поведінки
6.	Планування часу та постановка мети	Контроль вербальної агресії
		Постановка мети
6.	Планування часу та постановка мети	Планування часу
		Постановка мети
7.	Подолання негативних психологічних станів	Подолання хвилювання
		Покращення негативного настрою
		Подолання страху
		Подолання емоційного страждання
8.	Вихід із зони психологічного комфорту	Вихід із зони психологічного комфорту
9.	Розвиток впевненості у собі та власних діях	Розвиток впевненості у собі
		Необхідність прийняття рішення стосовно певних дій
10.	Усвідомлення причини психологічного стану	Усвідомлення причини власного стану

Додаток БЗ

Показники реконструкції особистісних символів та їх функцій

№ цифру	Символи (малюнок)	Екстерналізація (розкриття символу), первісне значення смислів символів (опис)	Трансформація (зміна смислу), вторинне значення смислів символів	Інтерналізація (отримання нових смислів)	Функції символу (код)
1	Водорості, морська зірка	Морська зірка – мій чоловік	Амела на дереві – це роль мого чоловіка, який пішов від мене. Дерево це я.	Ці стосунки шкодили мені, як цьому дереву. Усвідомлення ролі чоловіка у відносинах	1,3,4,5
2	Струя води з асфальту ллється	Це моя енергія, але вона нічого не поливає	Не так витрачаю свої сили. Треба, щоб вода щось поливала, живила рослини.	Використання своїх сил з метою реалізації цілей власних	1,2,3,5
3	Дерево з плодами, сонце внизу аркуша	Плоди це учні мої, але сонце повинно бути зверху, щоб краще було дереву. Дерево це я. Щось пов'язано зі школою – світить, але не так як треба.	Сонце перевернуто, це треба виправити. Давно розмірковую про зміну місця роботи.	Зміна місця роботи	1,2,3,4,5
4	Леопард	Леопард це я, але схоже на іншу тварину.	Шакал – їсть падаль. Не вийшов леопард. Це пов'язано з засобом отримання прибутку зараз.	Організація власного додаткового проекту.	1,2,3,4,5
6	Човен «пристав до берега»	Човен це я	Це мої нові стосунки.	Усвідомлення ролі що стосунків, сформовані	3,5
7	Дерево без листя	Дерево це Я	Це мій стан на роботі. Втрата свідомості на роботі від болі у спині. Напружена там атмосфера дуже.	Ухід з роботи	1,2,3,5
8	Вода і дитина	Народження дитини	У наших стосунках все буде добре.	Усвідомлення перспективи стосунків	2,3,5
9	Птах намальовани й у рваному одязі, летить. Пташка сидить і дивиться	Так дивлюсь на фінансовий стан чоловіка з яким зустрічаюсь. Я – пташка, що сидить.	Я не хочу виходити заміж, бо він менше заробляє за мене, але стосунки багаторічні і гарні. Я сиджу, і вагаюсь чи летіти.	Прийняття рішення стосовно стосунків (закріплення стосунків).	1,3,5
10	Бик, що погрожує дитині.	Мені не вистачає часу для власних дітей, я їх майже не бачу. Бик це мабуть моя робота, ледь витримую її.	Треба позбутися бика.	Зміна місця роботи (закінчення курсів, зміна напрямку роботи).	2,3,5
11	Лебідь у норі	Я і моя професійна нерішучість	Я майстер вже, треба не боятися демонструвати себе.	Усвідомлення власних професійних якостей (створення власної справи).	1,2,3,5

Продовження таблиці Б3

12	Корабель з пензликами	Це творчість для мене	Візажист.	Самореалізація на новому місті роботи (візажист)	2,3,5
13	Старий валінок біля іншого гарного	Це мій чоловік	Це його стан після того, що з ним трапилось. Але ж ми пара.	Усвідомлення ролі стосунків (закріплення гром. Шлюбу офіційно).	2,3,5
14	Птах у клітці, клоун, все це на арені цирку	Я птах і обмеження в моєму житті	Мама все контролює, навідь іноді забороняє читати книги, тато теж; думаю як на це і на мене подивляться інші.	Усвідомлення ролі стосунків (мати не змінила свою поведінку після бесіди). Краще не так сильно звертати увагу на погляди інших людей.	1,3,5
15	Двоє чоловіків змагаються	Двоє чоловіків	Він все одно буде поруч, хто другий невідомо.	Усвідомлення ролі стосунків(примирення після сварки).	2,3,5
16	Гроші	Гроші	Потреба у збільшенні доходу, можливо власна практика.	Збільшення фінансового доходу (нічого не змінилось).	2,3,5
17	Сходи для двох котенят	Сходи це я, а котенята – діти	Потреба у підтримці дітей.	Усвідомлення ролі у стосунках (покращення стосунків з дітьми).	2,3,5
18	Сундук з абонементом... (візуальна реконструкція)	Абонемент	Взяття абонементу у спортивний клуб.	Самореалізація (у шоу балеті, тренерській діяльності).	2,3,5
19	Сонце застелено хмарами, родина, собака	Настрій, родина, моя собака	Поганий настрій та те, що його змінює (собака та моя родина).	Усвідомлення ресурсів для позитивного настрою.	1,2,3,5
20	Пташка на дереві без листя у пустелі	Пташка це я. Пустеля – обставини.	Треба летіти далі. Не сидіти вдома.	Працевлаштування (нічого не змінилось)	2,3,5
21	Вовк з відкритою пащею та великими зубами. Злі очі.	Хлопець. Постійно кричить і намагається контролювати мене	Чоловіку треба стримувати свою вербальну агресію.	Подолання агресії (покращення стосунків).	1,2,3,5
25	Двоє котів грають у м'яч	М'яч це я, двоє котів це моя ситуація з батьками	Борг за квартиру у батьків, що я сплачую.	Усвідомлення ролі батьків (звернення до суду, скасування частково боргу).	3,5
26	Два маленьких кола, одне велике у гнізді	Велике коло це я, маленькі – донька та чоловік, гніздо це моя родина	Чоловік як дитина.	Усвідомлення ролі чоловіка у стосунках.	1,3,5

Продовження таблиці Б3

27	Людина не визначеної статі, в одязі з занадто довгими рукавами	Це я, як маленький хлопчик, з такими рукавами нічого не можна робити	Не приймаю себе як жінку, інколи веду себе як дитина, рук не видно за рукавами.	Усвідомлення власних якостей.	1,3,5
28	Пташка у гнізді з дуже маленьким крилами. Гніздо на великому дереві.	Пташка це я. З такими крилами я не зможу летати. Дерево це чоловік , він справді всю родину «тримає» - мене і дітей	Чоловік це ресурс для мене.	Усвідомлення ролі чоловіка у стосунках.	2,12,14
29	Дві хатинки , одна ціла, інша в процесі руйнування	В моїй родині все руйнується, в родині мого чоловіка все добре	Він нічим мені не допомагає, тільки додає проблем.	Усвідомлення ролі чоловіка у стосунках (змін не відбулось).	3,5
30	Дерево навколо якого багато жовтих шарів	Жовті шари – це чоловіки, дерево це я.	Вони поруч, але я просто дивлюсь на них і все, бо це може бути небезпечно, вони як шарові блискавки.	Подолання зони психологічного комфорту	1,3,5
32	Акула з відкритою пащею та ведмідь	Я – акула, чоловік – ведмідь	Не кричати на чоловіка.	Розвиток комунік. Навичок, подолання агресії.	1,2,3,5
33	Обличчя з кликаками , над головою темна хмара заштрихована	Я часто гніваюсь, кричу , хмара щось темне над головою.	Постійно думаю, що трапиться щось погане.	Розвиток комунікаційних навичок, подолання агресії, розвиток позитивного мислення	1,3,5
34	Квітка у горщику похилена майже, а поруч гарна квітка	Це минулі стосунки. Так я почувала себе у них. Зараз такого не хочу	Не вірю у можливість нормальних стосунків.	Подолання зони психологічного комфорту	1,3,5
36	Вибухи вулканів на планеті	Планета це я Вибухи це мій стан після вчинків кол. Чоловіка	Втратила віру у можливість наявності нормальних стосунків.	Подолання зони психологічного комфорту	1,3,5
40	Голова тварини прикрита ведром , з нього стирчать волосся	Ведро це захист голови від негативних думок	Я постійно хвилюююсь через дрібниці.	Розвиток позитивного мислення.	2,3,5

Продовження таблиці БЗ

42	Кінь у наморд- нику	Це мій чоловік , головне щоб не кричав	Коли не тверезий сварки постійні.	Подолання агресії , з'ясування причини такої поведінки чоловіка.	3,5
43	Кактус з великими гілками	Це я і мій характер	Можу вколоти словами.	Подолання агресії.	1,2,3,5
45	Темний шар навколо зайця	Це страх мій	Шрами після пластичної операції, боюсь звернутися до лікаря навіть, боюсь показувати своє тіло.	Позбавлення від страхів, планування дій (звернення до лікаря...)	1,3,5
46	У темряві яскравий вогник	Страх (через минулі події) темрява, вогник щось гарне у житті, вихід	У цій темряві є все ж такі вихід, треба не бятись туди йти.	Подолання страху.	2,3,5
47	Одне яйце розбите, інше ціле	Я, мій стан	Це про мій власний вибір, продовжувати жити минулим і руйнувати себе, або бути цим цілим яйцем.	Зміна моделі поведінки.	2,3,5
49	Вулкан з лавою поглинає зелену землю	Я вулкан	Це моя агресія, я буваю такою через перевтому на роботі та вдома, все роблю я.	З'ясування причин агресії та перевтоми	1,3,5
51	Дуже маленький котик	Котик занадто маленький...про мою невпевненість у собі. Це Я	Низька самооцінка.	Підвищення впевненості у собі	1,3,5
52	Море поглинає острів	Я острів, море страх	Скоро від острова нічого не залишиться. Треба щось змінювати і не боятися.	Подолання страху	1,3,5
53	Доріжка що йде до трьох гір	Мої цілі гори	Я повинна їх досягти, у навчанні, роботі та особистому житті.	Постановка та досягнення мети	2,3,5
54	Страус сховав голову у пісок, поруч цукерки	Я страус, щось що мені подобається – цукерки	Не хочу бачити що приємне поруч, ховаюсь від цього.	Розвиток позитивного мислення	1,3,5
55	Квітка гарна, поруч трава схожа на коноплю	Я квітка, конопля – мій хлопець	Ці стосунки руйнують мене.	Усвідомлення ролі хлопця	3,5
56	У великій клітці миша	Я – миша, клітка – слова дорослих	Негативні установки з боку батьків стосовно стосунків.	Зміна негативних установок	3,5
57	З окопу вигля- дають вуха	Страх	Боюсь стосунків з чоловіком через захворювання кожи.	Зона психологічного комфорту. Подолання страху	3,5
58	Вовк з відкритою пашею, лев	Я – вовк, лев – знайом. Чоловік	Моя агресія у стосунках з сильними чоловіками.	Подолання агресії.	1,3,5

Продовження таблиці Б3

59	Стакан з каміннями	Стакан це я, каміння мій груз з минулого	Треба цього позбутися.	Зміна негативного сприйняття минулого	2,3,5
62	Людина тримає повітряного змія	Я, життя	Треба слідкувати, щоб була натягнута, а не розслаблена мотузка.	Планування часу, настановлення не розслабляється.	2,3,5
67	Соска у паці цуценя	Мій чоловік	Не працює, веде себе як дитина.	Усвідомлення ролі чоловіка.	3,5
69	Коза годує трьох котиків	Це я, коти – двоє дітей та чоловік	Він як дитина, я його годую справді.	Усвідомлення ролі чоловіка і власної у стосунках.	3,5
70	Кішка – жінка з дуже великими кігтями на передніх лапах	Я захищаюся	Буваю грубою у висловлюваннях з усіма, особливо з чоловіками.	Подолання агресії.	1,2,3,5
71	Тварина вся у гілках, навідь на животі.	Гора на якій стоїть дівчинка, поруч двоє людей. Один з яких ллє сльози (фрагментація малюнка)	Це я постійно плачу, не помічаю тих хто поруч зі мною, навіть власну дитину. А треба поставити на ноги дитину, треба щоб вона піднялась на гору.	Усвідомлення своєї поведінки та сенсу життя заради дитини.	1,2,3,4,5
72	Голова велика виглядає з маленького будинка	Голова – я, будинок це місце роботи	Я і справді переросла своє місце роботи.	Необхідність зміни місця роботи.	3,4,5
76	Яма глибока, у середині рослина	Яма – ситуація, рослина – Я	Треба піднятися над ситуацією, обставинами (хвороба кож.).	Подолання страху, невпевненості у собі.	3,4,5
77	Склянка з кремом	Крем	Я роблю мило на замовлення, можливо треба цю ідею з косметикою в цілому використати.	Самореалізація (відкриття власного сайту з продажу косметики).	3,5
78	Жінка з гострими кігтями	Я, кігті царапають	Царапаю часто власного чоловіка словами.	Подолання агресії.	1,2,3,5
79	Кішка йде в ліс із дому	Я	Хочу піти із дому через важкі стосунки з мамою.	Усвідомлення ролі матері	3,5
80	Пила розпилює дерево зелене	Я пила, розпилює моя дія	Я все руйную сама.	Подолання агресії.	1,2,3,5
81	Дракон дихає вогнем	Я дракон, вогонь агресія моя	Він все спалює навколо, поруч з ним не можна бути.	Подолання агресивної поведінки	1,2,3,5
82	Темний будинок, дах зруйнований	Мій брак	Все давно було зруйновано.	Усвідомлення ролі браку	3,5
83	Пустий мішок	Я пустий мішок. Треба надати йому форму.	Треба наповнити себе чимось.	Самореалізація (працевлаштування)	2,3,5

Продовження таблиці Б3

84	Два каміння, великий камінь лежить на маленькому	Я, мій чоловік – малий камінь	Він завжди потребує моєї допомоги, давить на мене, шантажує.	Усвідомлення ролі чоловіка і власної у стосунках	3,5
85	Острів у морі, йде дощ	Я острів, дощ – мій стан емоційний. Доща стільки, що скоро від острова нічого не залишиться. Треба зупинити дощ, а острів перенести в інше місце, де менше води	Перестати плакати. Необхідно змінити роботу, ледь витримую цю атмосферу.	Зміна місця роботи	2,3,5
87	Людина у колі, скрізь темрява	Людина – я, коло - обмеження, темрява щось, що мені невідомо у зовнішньому світі	Мені треба вийти з цього кола, не боятися піти далі.	Подолання страху.	2,3,5
89	Дорога до гори, на горі прапор	Прапор мета	Мені потрібно дійти до мети все ж таки, закінчити навчання, отримати диплом.	Постановка мети, що пов'язана із навчанням.	2,3,5
93	Два серця зв'язані, одне з них подряпане (акватиція)	Стосунки з хлопцем минулі	Він пішов до іншої, а я почала худнути (анорексія).	Усвідомлення причини власного стану.	1,3,5
95	Руїни, серед руїн деревце	Руїни – загибель чоловіка, деревце донька	Мені треба жити заради неї.	Усвідомлення власної ролі, відповідальності за доньку.	2,3,5
100	Квітка лежить на землі, колесо велосипеда поруч	Квітка я, колесо хоче її переїхати. Квітка викинута кимось.	Ще в дитинстві тато міг залишити мене одну на ніч, піти пити; або у парку... У хлопця теж є залежність, вони інколи схожі.	Усвідомлення ролі тата у дитинстві та схожості поведінки хлопця.	3,5
101	Людина тримає шаблю за лезо, рука поранена	Людина я, шабля хлопець, поранена рука – травматичний досвід минулих стосунків	Треба кинути шаблю, і взяти її за ручку по іншому, щоб лезо не ранило його. Це можливо робити безпечно.	Подолання впливу травматичного досвіду минулого. Зміна поведінки.	2,3,5
103	Пуповина з дитиною у небі. Жінка дивиться на це, може її взяти, але руки ховає	Я жінка, боюсь взяти дитину	Іноді думаю, що не справлюсь, якщо стану вагітною. Боюсь.	Подолання страху. Усвідомлення необхідності прийняття рішення стосовно майбутньої вагітності.	3,5
107	Людина сидить під столом	Я боюсь	Страх піти з роботи, хоча вже знайшла іншу.	Зміна місця роботи.	1,3,5
110	Склянка заповнена чорною рединою	Я склянка, редина-негатив	Я завжди все ускладнюю, прискитлива до маленьких дрібниць у стосунках, мені здається все погано.	Розвиток позитивного мислення.	2,3,5

Продовження таблиці БЗ

111	Два птаха, один спиною до іншого. Один з них розгорнут до маленької качки	Птахи – я і хлопець, качка – моя дитина.	Я боюсь, що можливі стосунки нашкочуть донці.	Подолання страху.	1,3,5
114	Гаманець з грошиками	Поганий фінансовий стан в родині	Треба думати як збільшити прибуток у родині спочатку.	Усвідомлення необхідності збільшення фінансового доходу	2,3,5
117	Буря у морі	Мої емоції	Хвилююсь через сина...	Подолання хвилювання	1,3,5
118	Болото з білим лотосом	Болото – мій стан, ситуація, лотос – я	Те як треба мені діяти, не дивлячись на болото залишатись білим лотосом.	Усвідомлення необхідної моделі поведінки	2,3,5
121	Чашка велика лежить на боці	Я чашка, треба її поставити і наповнити	Мені треба «встати» і наповнити себе чимось.	Самореалізація	1,3,5
123	Невеличка яма між двома берегами	Береги – інші можливості. Треба перестрибнути на інший берег	Не боятися змінити роботу.	Необхідність зміни місця роботи	2,3,5
129	Соняшник	Змія із жалом навколо стовбура, прихована голова у листях це я	Це я. Вербальна агресія, намагання все тримати під контролем у стосунках.	Подолання агресії.	1,3,5
130	Каміння сірі скрізь, річка	Річка – я, каміння – те, що треба прибрати	Вода не може рухатись через каміння, це негативні спогади минулих стосунків. Необхідно рухатись далі, перестати жити негативними спогадами минулого.	Необхідність зміни негативного сприйняття минулого	2,3,5
132	Підручник, зошит розірваний	Навчання	Я не приділяю насправді достатньо уваги навчанню, не хочу томущо важко.	Самореалізація. Розуміння потрібності у навчанні.	2,3,5
144	Кішка без передніх лап в куточку дивиться на кульку у центрі аркуша	Кулька – мета, кішка – я	Відсутні лапи зверху, як вона спіймає кульку...їй треба діяти.	Розвиток комунікаційних навичок та рішучості при досягненні мети (у формуванні стосунків)	1,2,3,5
160	Книги скрізь	Книга – знання	Потреба у навчанні. Не хочу працювати за своєю освітою – менше хочу спілкування з дітьми. Можливо вдосконалення іноземної мови.	Зміна напрямку самореалізації	2,3,5

Продовження таблиці Б3

164	Учень маленький за партою	Дитина навчається	Можливо зайнятись репетиторством з дітьми для початку.	Самореалізація (репетиторство).	2,3,5
177	Стол письмовий, офіс, два мобільних поруч	Офіс - робота, два мобільних – двоє людей	Щось, що стосується подій на роботі, або роботи.	Формування стосунків на роботі (протягом двох тижнів згодом)	3,5
178	Недов'я- зана річ з клубком поруч	Мої дії	Починаю і кидаю.	Доводити початі проекти до кінця. Усвідомлення необхідної моделі поведінки.	2,3,5
179	Чорне старе дерево, на другому дереві дівчина гойдається на гойдалці	Дівчина – я Дерево з гойдалкою – той, хто може мене тримати. Чорне дерево – мій батько	Я боюсь, як батько подивиться на мої стосунки з будь-яким хлопцем. Він дивиться занадто категорично.	Подолання страху перед батьком	1,3,5
180	Дві чорні калюжі і сходінка у гору	Чорні калюжі – моє минуле негативне, сходінка – підйом у гору	Мені треба рухатись далі, а не залишатись внизу біля цих калюж.	Не залишатись в негативних подіях минулого, рухатись далі. Зміна моделі поведінки.	2,3,5
181	Тканина в корзині яскраво розфарбов ана	Розфарбована тканина	Я розфарбовувала колись тканину на замовлення, постільну білизну.	Самореалізація – відкриття власного бізнесу за цим напрямком.	3,5
182	М'яч хоче потрапити точно в лунку	М'яч – я, лунка – потрапити в ціль.	Мені треба робити операцію, але це рак. Після операції у мене ніколи не буде дітей.	Усвідомлення необхідності прийняття рішення стосовно операції.	2,3,5
183	Амфора у залі з надлама- ною частиною	Амфора – я надламана	Тато сильно хворий зараз, ніколи мені не допомагав, кинув в дитинстві, зараз за ним доглядаю. Я не простила його, є біль.	Подолання емоційного страждання.	3,5
184	Риба пливе по воді.	Я. Але пливе риба проти течі.	Не раціонально використовую свої ресурси, є інші можливості котрі я блокую.	Зміна моделі поведінки	2,3,4,5
185	Маленькі діти, шари, конфеті	Діти, свято, розваги	Інколи з подругою робили такі розважальні заходи для дітей, але безкоштовно.	Самореалізація – розважальні проекти для дітей	3,5
186	Людина лежить на землі, змія над ним. Жінка ховає дитину.	Мій чоловік, його коханка. Жінка це я.	Стосунки зіпсувались у нас багато років тому, я трималась за квартиру, кілька років терпіла коханку.	Усвідомлення ролі чоловіка	3,5

Продовження таблиці Б3

187	Ноутбук відкритий на зеленій кулькі	Ноутбук – екран кінозала, презентація	Ноутбук схожий на кінозал де людям демонструють щось на екрані.	Самореалізація власного ресурсу (презентація, реклама)	2,3,5
189	Великого розміру миша поруч з капканом	Миша – я, капкан – загроза в моєму житті	Я справді дуже товста, загроза це для мене чоловіки.	Зона психологічного комфорту. Подолання страху.	1,3,5
194	Вітер руйнує дерева	Вітер – я, руйнує – дія	Руйную стосунки з оточенням власною агресією.	Подолання агресії.	1,3,5
196	Двоє дорослих людей б'ються	Двоє дорослих	Так бились тільки тато з мамою. У тата з мамою були дуже важкі стосунки. Мені здається, що так може бути і у мене.	Подолання зони психологічного комфорту.	3,5
197	Червоний будинок , два вікна та відчинені двері	Схоже на голову людини вийшло. Червоний – агресія .	Це мій хлопець. Він іноді агресивно себе поводить, не дозволяє нікуди ходити крім роботи, навіть спілкування з подружками. Він тримає мене у чотирьох стінах дійсно. Вихід для мене це вийти з будинку.	Усвідомлення ролі хлопця, розширення кола спілкування.	1,2,3,5
199	Дерево в клітці. Два дерева поруч зелені.	Дерево в клітці – я, два дерева – чоловік та його мати .	Їм нічого не заважає, нема заборон, я навіть не можу чашку миту поставити на те місце, на яке хочу. Він фінансово залежний від неї і слухає тільки її.	Усвідомлення ролі чоловіка і власної у стосунках.	3,5
200	Вовк з відкритою пащею і колобок	Вовк – я, колобок – мій чоловік	Я часто вказую чоловіку, що не так; кричу. Він все робить не так.	Усвідомлення ролі чоловіка і власної у стосунках. Подолання агресії.	1,3,5

Додаток Б 4

Показники мовних кодів під час реконструкції особистісних символів у когнітивній сфері жінок у стані дезадаптації

Мережа кодів	Особливості інтерпретації	Мовні коди	Частота кодів
<p>1.Усвідомлення власних якостей.</p> <p>2.Усвідомлення ролі інших та власної.</p> <p>3.Розвиток позитивного мислення та зміна негативного сприйняття минулого.</p> <p>4.Спрямованість на самореалізацію.</p> <p>5.Зміна моделі поведінки.</p> <p>6.Планування часу та постановка мети.</p> <p>7.Подолання негативних психологічних станів.</p> <p>8.Вихід із зони психологічного комфорту.</p> <p>9.Розвиток впевненості у собі та у власних діях</p> <p>10.Усвідомлення причини психологічного стану.</p>	<p>1.Амела на дереві це <i>роль мого чоловіка</i>, який пішов від мене, дерево це я (усвідомлення ролі чоловіка у стосунках).</p> <p>2.Човен пристав до берега, це мої <i>нові стосунки</i> (усвідомлення ролі стосунків).</p> <p>3.<i>Я майстер</i> вже, треба не боятися демонструвати себе (усвідомлення професійних якостей).</p> <p>4.Це <i>стан чоловіка</i> після того, що з ним трапилось, але ж <i>ми пара</i> (усвідомлення ролі стосунків).</p> <p>5.<i>Мама все контролює</i>, навідь іноді забороняє читати книги, тато теж (усвідомлення ролі матері).</p> <p>6. <i>Він все одно буде поруч</i>, хто другий невідомо (усвідомлення перспективи стосунків).</p> <p>7.<i>Потреба у збільшенні доходу</i>, можливо власна практика (усвідомлення необхідності збільшення доходу).</p> <p>8.Сходи це я, а котенята діти, я <i>опора для них</i> (усвідомлення власної ролі у стосунках з дітьми, потреба у їх підтримці).</p> <p>9.Велике коло це я, маленькі – донька та чоловік, гніздо це моя родина; <i>чоловік як дитина в родині</i> (усвідомлення ролі чоловіка у стосунках).</p> <p>10.<i>Не приймаю себе як жінку</i>, інколи <i>веду себе як дитина</i> (усвідомлення власних якостей).</p> <p>11.<i>Чоловік це ресурс</i> для мене (усвідомлення ролі чоловіка у стосунках).</p> <p>12.В моїй родині все руйнується, в родині мого чоловіка все добре, <i>він нічим мені не допомагає</i>, тільки додає проблем (усвідомлення ролі чоловіка у стосунках).</p> <p>13...це <i>захист голови від негативних думок</i>, я постійно хвилююсь через дрібниці (розвиток позитивного мислення).</p> <p>14.<i>Ці стосунки руйнують мене</i> (усвідомлення ролі стосунків).</p> <p>15.Слова дорослих... <i>негативні вислови з боку батьків</i> стосовно стосунків (зміна негативних установок).</p> <p>16. Мій <i>груз з минулого</i>, треба <i>цього позбутися</i> (переосмислення минулого з метою зміни його негативного сприйняття).</p> <p>17.<i>Мій чоловік...не працює, веде себе як дитина</i> (усвідомлення ролі чоловіка).</p>	<p>Усвідомлення ролі інших</p> <p>усвідомлення власних якостей</p> <p>усвідомлення перспективи стосунків</p> <p>усвідомлення необхідності збільшення доходів</p> <p>усвідомлення власної ролі</p> <p>розвиток позитивного мислення</p> <p>зміна негативних установок</p> <p>зміна негативного сприйняття минулого</p> <p>усвідомлення ролі стосунків</p> <p>усвідомлення причини власного стану</p>	<p>13</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>4</p> <p>3</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>5</p> <p>1</p>

Продовження таблиці Б4

Сфера дезадаптації	Особливості інтерпретації	Мовні коди	Частота кодів
	<p>18. <i>Він як дитина</i>, я його годую справді (усвідомлення ролі чоловіка і власної у стосунках).</p> <p>19. Хочу піти із дому через <i>важкі стосунки з мамою</i> (усвідомлення ролі стосунків).</p> <p>20. Все давно було зруйновано (усвідомлення ролі браку).</p> <p>21. Він завжди потребує моєї допомоги, <i>давить на мене, шантажує</i> (усвідомлення ролі чоловіка).</p> <p>22. Він пішов до іншої, а я почала (анорексія) <i>худнути</i> (усвідомлення причини власного стану).</p> <p>23. Мені <i>треба жити заради неї</i> (усвідомлення власної ролі – відповідальності за доньку).</p> <p>24. Ще в дитинстві тато міг залишити мене одну на ніч, піти пити; або у парку... <i>у хлопця теж є залежність, вони інколи схожі</i> (усвідомлення ролі тата у дитинстві та схожості з ним поведінки хлопця).</p> <p>25. Я <i>завжди все ускладнюю</i>, прискитлива до маленьких дрібниць у стосунках, <i>мені здається все погано</i> (розвиток позитивного мислення).</p> <p>26. Це <i>негативні спогади</i> минулих стосунків (необхідність рухатись далі, перестати жити негативними спогадами минулого).</p> <p>27. Щось, що стосується <i>подій на роботі</i>, або роботи (зміст малюнка повністю був усвідомлен згодом – усвідомлення перспективи стосунків, формування стосунків на роботі протягом двох тижнів).</p> <p>28. <i>Стосунки зіпсувались</i> у нас багато років тому, я трималась за квартиру, кілька років терпіла коханку (усвідомлення ролі стосунків).</p> <p>29. Я, як у <i>клітці</i>, навіть не можу чашку миту поставити на те місце, на яке хочу, він фінансово залежний від матері і слухає тільки її (усвідомлення ролі чоловіка).</p> <p>30. <i>Не хочу бачити що приємне</i> поруч, ховаюсь від цього (розвиток позитивного мислення).</p>		

Додаток Б5
Показники мовних кодів під час реконструкції особистісних символів у
емоційній сфері жінок у стані дезадаптації

Сфера дезадаптації	Особливості інтерпретації	Мовні коди	Частота кодів
Емоційна сфера	<p>1. <i>Це мій стан на роботі: втрата свідомості на роботі від болі у спині, напружена там атмосфера дуже (негативний настрій на роботі).</i></p> <p>2. <i>Народження дитини – у наших стосунках все буде добре (подолання хвилювання).</i></p> <p>3. <i>Поганий настрій, те що його змінює (шляхи покращення настрою).</i></p> <p>4. <i>Вони поруч, але я просто дивлюсь на них і все, бо це може бути небезпечно, вони як шарові блискавки (зона психологічного комфорту).</i></p> <p>5. <i>Не кричати на чоловіка (подолання агресії, розвиток навичок ефективного спілкування).</i></p> <p>6. <i>Я часто гніваюсь, кричу..., постійно думаю, що трапиться щось погане (подолання агресії).</i></p> <p>7. <i>Втратила віру у можливість наявності нормальних стосунків(зона психологічного комфорту).</i></p> <p>8. <i>Вибухи це мій стан після вчинків колишнього чоловіка... не вірю у можливість гарних стосунків (зона психологічного комфорту).</i></p> <p>9. <i>Це мій чоловік, головне щоб не кричав... коли не тверезий сварки постійні, агресія (подолання агресії, з'ясування причини алкогольної залежності).</i></p> <p>10. <i>Можу вколоти словами (подолання агресії, розвиток навичок ефективного спілкування).</i></p> <p>11. <i>Це страх мій...шрами після пластичної операції, боюсь звернутися до лікаря навіть, боюсь показувати своє тіло (подолання страхів – планування дій з метою звернення до лікаря...).</i></p> <p>12. <i>Це моя агресія, я буваю такою через перевтому на роботі та вдома, все роблю я (з'ясування причин агресії та перевтоми, подолання агресії).</i></p> <p>13. <i>Про його невпевненість у собі (розвиток впевненості у собі).</i></p> <p>14. <i>Скоро від острова нічого не залишиться... треба щось змінювати і не боятися (подолання страху).</i></p> <p>15. <i>Боюсь стосунків з чоловіком через захворювання кожи (зона психологічного комфорту, подолання страху).</i></p> <p>16. <i>Агресія у стосунках з сильними чоловіками (подолання агресії).</i></p>	<p>Подолання хвилювання</p> <p>покращення негативного настрою</p> <p>подолання зони психологіч. комфорту</p> <p>подолання контроль агресії</p> <p>подолання страху</p> <p>розвиток впевненості у собі</p> <p>подолання емоційного страждання</p>	<p>4</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>8</p> <p>13</p> <p>2</p> <p>3</p>

Продовження таблиці Б5

Сфера дезадаптації	Особливості інтерпретації	Мовні коди	Частота кодів
	<p>17.Буваю грубою у висловлюваннях з усіма, особливо з чоловіками (вербальна агресія, розвиток навичок ефективного спілкування).</p> <p>18.Це я постійно плачу, не помічаю тих хто поруч зі мною, навіть власну дитину... <i>треба поставити на ноги дитину</i>, треба щоб вона піднялась на гору (шляхі покращення негативного настрою).</p> <p>19.Треба піднятись над ситуацією (кожна хвороба), обставинами (подолання страху).</p> <p>20.Царапаю часто власного чоловіка словами (вербальна агресія, розвиток навичок ефективного спілкування).</p> <p>21.Він все спалює навколо, поруч з ним не можна бути (подолання агресивної поведінки).</p> <p>22.Мені треба вийти з цього кола, не боятися піти далі(подолання страху з приводу обмежень власних та з боку близьких).</p> <p>23.Іноді думаю, що не справлюсь, якщо стану вагітною, боюсь (подолання страху).</p> <p>24.Страх піти з роботи, хоча вже знайшла іншу (подолання страху, що стосується зміни місця роботи).</p> <p>25.Я боюсь, що можливі стосунки нашкочуть донці (подолання страху).</p> <p>26.Хвилююсь через сина...(подолання хвилювання).</p> <p>27.Не боятися змінити роботу (подолання страху, що стосується зміни роботи).</p> <p>28.Я боюсь, як батько подивиться на мої стосунки з будь-яким хлопцем, він дивиться занадто категорично (подолання страху перед батьком).</p> <p>29.Тато сильно хворий зараз, ніколи мені не допомагав, кинув в дитинстві, зараз за ним догляд до, я не простила його, є біль (подолання емоційного страждання, переосмислення ролі тата в дитинстві).</p> <p>30.Я справді дуже товста, загроза це для мене чоловіки (подолання страху).</p> <p>31.Руйную стосунки з оточенням власною агресією (подолання агресії, розвиток навичок ефективного спілкування).</p> <p>32.Так бились тільки тато з мамою, у тата з мамою були дуже важкі стосунки, мені здається, що <i>так може бути і у мене</i> (подолання страху).</p> <p>33.У цій темряві є все ж такі вихід, <i>треба не бятись туди йти</i> (усвідомлення можливості виходу з поточної ситуації через подолання страху).</p>		

Додаток Б6
Показники мовних кодів під час реконструкції особистісних символів у поведінковій сфері у жінок в стані дезадаптації

Сфера дезадаптації	Особливості інтерпретації	Мовні коди	Частота кодів
Поведінкова сфера	1. <i>Не так витрачаю свої сили</i> , треба, щоб вода щось поливала, живила рослини (реалізація).	самореалізація	12
	2. <i>Плоди це учні мої</i> , але сонце повинно бути зверху, щоб краще було дереву – <i>с вітить, але не так як треба</i> (зміна місця роботи).	необхідність зміни місця роботи	4
	3. <i>Шакал – їсть падаль</i> , це пов'язано з <i>засобом отримання прибутку</i> зараз (організація власного проекту).	організація власного проекту	3
	4. <i>Я не хочу виходити заміж</i> , бо він менше заробляє за мене, але <i>стосунки багаторічні і гарні</i> , сиджу і <i>вагаюсь</i> (прийняття рішення стосовно закріплення стосунків).	необхідність прийняття рішення (стосовно певних дій)	2
	5. Мені не вистачає часу для власних дітей, я їх майже не бачу, <i>моя робота, ледь витримую її</i> (зміна місця роботи).		7
	6. Це <i>творчість</i> для мене (курси, реалізація на новому місті роботи візажистом).	зміна моделі поведінки	3
	7. <i>Взяття абонементу</i> у спортивний клуб (реалізація у тренерській діяльності).	постановка мети	1
	8. Треба «летіти» далі, <i>не сидіти вдома</i> (реалізація – усвідомлення необхідності працевлаштування).	планування часу	2
	9. <i>Постійно кричить</i> і намагається контролювати мене (необхідність зміни поведінки чоловіка).	зміна стилю спілкування	1
	10. <i>М'яч це я</i> , двоє котів <i>це моя ситуація</i> з батьками, їх борг за квартиру (зміна власної поведінки у родині).	розширення кола спілкування	1
	11. Це про <i>мій власний вибір</i> , продовжувати жити минулим і руйнувати себе, або бути цим цілим яйцем (зміна моделі поведінки).	засвоєння адаптивної моделі поведінки	1
	12. <i>Я повинна їх досягти</i> , у навчанні, роботі та особистому житті (постановка мети).		1
	13. Треба <i>слідкувати, щоб була натягнута</i> , а не розслаблена мотузка (планування часу – настановлення не розслабляти).		
	14. <i>Я і справді переросла своє місце роботи</i> (зміна місця роботи).		
	15. <i>Я роблю мило на замовлення</i> , можливо <i>треба цю ідею з косметикою в цілому використати</i> (організація власного проекту – відкриття власного сайту з продажу косметики).		
	16. <i>Я все руйную сама словами</i> (зміна стилю спілкування).		
	17. Треба <i>наповнити себе чимось</i> (реалізація - працевлаштування).		

Продовження таблиці Б6

Сфера дезадаптації	Особливості інтерпретації	Мовні коди	Частота кодів
	<p>18.Перестати плакати, <i>необхідно змінити роботу</i>, ледь витримую цю атмосферу (зміна умов, що впливають на емоційний стану – зміна місця роботи).</p> <p>19.Мені <i>потрібно дійти до мети</i> все ж таки, закінчити навчання, отримати диплом (потановка мети, що пов'язана із навчанням).</p> <p>20.Треба взяти по іншому, щоб лезо не ранило.. <i>це можливо робити безпечно</i> (зміна моделі поведінки у конфлікті).</p> <p>21.Треба думати як <i>збільшити прибуток</i> у родині спочатку(закінчення курсів – реалізація, знаходження додаткових джерел прибутку).</p> <p>22.Мені треба <i>встати» і наповнити себе</i> чимось (зміна моделі поведінки).</p> <p>23.<i>Моя агресія</i>, намагання все тримати під контролем у стосунках (зміна своєї поведінки у стосунках).</p> <p>24.<i>Я не приділяю насправді достатньо уваги навчанню</i>, не хочу тому що важко (потрібність у навчанні, реалізація).</p> <p>25.Відсутні лапи зверху, як вона спіймає кульку... <i>їй треба діяти</i> (розвиток рішучості при досягненні мети – зміна поведінки).</p> <p>26.Потреба у навчанні, <i>не хочу працювати за своєю освітою</i> – менше хочу спілкування з дітьми... можливо вдосконалення іноземної мови (зміна напрямку реалізації).</p> <p>27.Можливо <i>зайнятись репетиторством</i> з дітьми для початку (репетитор з іноземних мов, реалізація).</p> <p>28.<i>Починаю і кидаю</i> (доводити початі проекти до кінця, зміна моделі поведінки).</p> <p>29.Мені <i>треба рухатись далі</i>, а не залишатись внизу біля цих калюж (рухатись далі, необхідна постановка мети).</p> <p>30.<i>Я розфарбовувала колись тканину</i> на замовлення, постільну білизну (відкриття власного бізнесу за цим напрямком).</p> <p>31.Мені <i>треба робити операцію</i>, але це рак, після операції у мене ніколи не буде дітей (усвідомлення необхідності операції, прийняття рішення зробити її).</p> <p>32.<i>Не раціонально використовую свої ресурси</i>, є інші можливості котрі я блокую (раціональне використання можливостей для реалізації).</p> <p>33.Інколи з подругою <i>робили такі розважальні заходи</i> для дітей, але безкоштовно(реалізація – розважальні програми для дітей).</p> <p>34.Реалізація власного ресурсу, Інтернет ресурс, презентація, реклама, нова робота (реалізація).</p> <p>35.<i>Мій хлопець...</i> іноді агресивно себе поводить, не дозволяє нікуди ходити крім роботи, навіть спілкування з подружками, тримає мене у чотирьох стінах дійсно... вихід для мене це вийти з цих стосунків будинку (розширення кола спілкування, прийняття рішення стосовно стосунків).</p> <p>36.<i>Я часто вказую чоловіку</i>, що не так, кричу. Він все робить не так (зміна стилю спілкування).</p> <p>37.<i>Те як треба мені діяти</i>, не дивлячись на болото залишатись білим лотосом (засвоєння необхідної моделі поведінки).</p>		

Додаток Б7

Тематичне малювання «Я до страху», «Я у страху», «Я після страху», «Ніч», «Вхід та вихід»

		
<p>Мал.1. «Я до страху» страху»</p>	<p>Мал.2. «Я у страху»</p>	<p>Мал.3. «Я після страху»</p>
<p>(колористична, візуальна, вербальна реконструкції)</p>		
		
<p>Мал.4. «Ніч»</p>	<p>Малюнок 5. «Ніч» (образна, вербальна, колористична реконструкції)</p>	
		
<p>Мал.6. «Вхід та вихід» (візуальна, образна, вербальна реконструкції)</p>	<p>Мал.7. «Я до страху», Я у страху», «Я після страху» (колористична, візуальна, образна, вербальна реконструкції)</p>	

Продовження таблиці В1

Ескапізм	Відомість	Зовнішній контроль	Внутрішній контроль
-,184*		,237**	
	,188*		
		,169*	
	,178*		
,183*			
			,177*

Примітка: *- $\rho \leq 0,05$, ** - $\rho \leq 0,01$

Продовження таблиці В2

Зовнішній контроль	Внутрішній контроль
,166*	-,224**
-,184*	,193*
-,217**	-,203*
,192*	

Примітка: * - $\rho \leq 0,05$, ** - $\rho \leq 0,01$

Додаток ВЗ

Показники групи жінок у стані дезадаптації за «аутогенною нормою» (СО)

№ шифру жінок у стані дезадаптації (кількість 100 осіб)	СО	3	4	2	5	1	6	0	7
1	28	1	2	4	3	7	5	6	0
2	22	3	4	2	1	5	6	7	0
3	22	6	5	3	4	7	1	0	2
4	24	3	4	2	1	6	5	7	0
6	24	6	0	3	5	7	1	2	4
7	24	3	4	1	2	6	5	7	0
8	24	3	2	1	6	5	4	7	0
9	28	2	3	7	5	4	1	6	0
10	20	2	6	3	5	1	4	7	0
11	22	2	3	4	5	1	0	6	7
12	22	1	7	3	5	2	0	6	4
13	18	4	2	6	3	5	1	0	7
14	26	1	0	7	2	3	4	6	5
15	22	1	2	4	5	3	6	7	0
16	18	3	2	4	5	1	6	7	0
17	22	5	2	4	3	1	6	7	0
18	24	2	3	0	4	6	1	7	5
19	26	1	2	4	3	5	7	6	0
20	18	3	2	4	5	1	6	7	0
21	18	1	2	0	7	3	4	5	6
25	24	6	0	3	5	7	1	2	4
26	22	3	5	7	2	6	1	0	4
27	24	3	0	7	5	6	1	4	2
28	18	3	4	5	2	6	7	0	1
29	24	2	4	3	1	7	0	5	6
30	22	3	4	2	1	5	6	7	0
32	22	2	4	3	0	6	1	5	7
33	24	2	1	3	6	4	5	7	0
34	26	2	4	3	5	7	1	6	0
36	18	3	2	4	5	7	6	1	0
40	24	3	5	2	7	4	0	6	1
42	22	4	0	3	6	2	1	7	5
43	18	1	4	3	0	2	5	7	6
45	24	5	2	4	1	3	6	7	0
46	24	7	2	4	5	1	0	6	3
47	22	3	4	2	1	5	0	7	6
49	22	1	4	7	3	2	6	5	0
51	24	2	3	1	6	5	4	7	0
52	18	2	1	0	3	4	5	6	7
53	22	6	5	3	4	7	1	0	2
54	24	2	4	1	6	5	3	7	0
55	26	2	4	3	5	7	1	6	0
56	20	7	4	2	0	1	5	6	3
57	22	2	4	3	0	6	1	5	7
58	18	3	0	2	4	1	6	5	7
59	24	2	3	1	6	5	4	7	0
62	18	4	3	0	5	7	1	2	6

Продовження таблиці В3

67	26	2	4	3	5	6	1	7	0
69	22	4	0	3	6	2	1	7	5
70	22	2	4	3	7	5	1	6	0
71	18	2	4	3	1	0	7	6	5
72	24	5	0	2	1	4	7	6	3
76	18	1	4	2	5	3	6	7	0
77	24	1	2	4	3	5	0	6	7
78	24	0	3	2	4	7	5	6	1
79	18	3	1	4	0	2	7	5	6
80	18	3	2	4	0	1	6	7	5
81	24	3	4	2	5	6	1	7	0
82	20	6	2	4	3	5	0	1	7
83	18	2	1	3	0	4	6	5	7
84	18	5	3	4	2	6	1	0	7
85	18	7	3	0	2	5	4	1	6
87	24	3	2	4	0	7	1	5	6
89	20	1	0	6	5	3	4	1	2
93	26	2	4	3	5	6	1	7	0
95	18	2	1	0	3	4	5	6	7
100	24	3	2	0	4	7	5	6	1
101	18	7	4	2	5	1	6	0	3
103	20	0	1	3	2	4	5	6	7
107	18	4	3	5	2	6	1	0	7
110	24	3	4	2	1	5	7	6	0
111	18	3	6	2	5	1	4	7	0
117	28	3	1	6	5	4	2	7	0
118	22	4	3	2	1	5	0	6	7
114	24	5	4	3	6	2	1	7	0
121	24	1	6	0	2	4	5	7	3
123	18	0	2	4	3	6	1	7	5
129	24	2	0	3	7	6	1	4	5
130	22	2	3	1	6	4	5	7	0
132	26	0	1	6	5	7	4	3	2
144	18	4	2	6	3	5	1	0	7
160	22	5	2	4	3	1	6	7	0
164	26	4	3	1	6	5	0	7	2
177	28	2	1	4	3	6	0	7	5
178	22	6	5	3	4	7	1	0	2
179	24	6	0	3	5	7	1	2	4
180	26	1	0	7	2	3	4	6	5
181	24	5	2	4	1	3	6	7	0
182	26	2	1	4	3	5	6	7	0
183	20	4	2	0	5	3	1	7	6
184	26	1	0	7	2	3	4	6	5
185	24	2	4	1	6	5	3	7	0
186	22	1	4	2	3	5	6	7	0
187	26	4	2	3	0	5	6	7	1
189	24	3	4	2	0	6	5	7	1
194	26	2	3	4	1	5	6	7	0
196	22	3	1	2	5	4	6	7	0
197	26	1	2	4	3	5	6	7	0
199	22	0	4	3	1	5	2	6	7
200	26	3	2	4	1	5	6	7	0

Додаток В4

Показники групи адаптованих жінок за «аутогенною нормою» (СО)

№ шифру адаптованих жінок (кількість 100 осіб)	СО	3	4	2	5	1	6	0	7
5	4	2	4	3	5	1	7	0	6
22	2	4	3	2	5	1	6	0	7
23	4	4	3	2	5	0	6	1	7
24	6	3	4	2	7	1	5	0	6
31	8	2	4	3	7	0	5	1	6
35	4	3	4	0	5	1	6	2	7
37	8	2	4	3	5	0	7	1	6
38	6	2	3	4	5	0	6	1	7
39	4	3	4	1	6	2	5	0	7
41	10	2	0	3	5	1	6	4	7
44	8	2	5	3	4	0	7	1	6
48	4	3	4	0	5	1	6	2	7
50	6	0	4	2	5	1	6	3	7
60	8	3	2	4	6	1	7	0	5
61	10	3	2	4	7	0	6	1	5
63	8	3	7	1	5	2	6	0	4
64	4	4	2	3	5	1	6	0	7
65	8	2	4	3	5	0	7	1	6
66	10	3	2	4	7	0	6	1	5
68	4	4	3	2	6	1	5	0	7
73	8	6	3	2	5	1	7	0	4
74	4	3	4	0	5	2	6	1	7
75	4	4	3	2	6	1	5	0	7
86	8	1	4	0	5	3	7	2	6
88	6	4	3	0	5	1	6	2	7
90	4	3	4	2	7	1	6	0	5
91	6	3	4	5	2	1	6	0	7
92	6	0	4	2	5	1	6	3	7
94	4	6	0	3	5	7	1	2	4
96	8	3	0	2	5	1	6	4	7
97	6	3	4	2	7	0	6	1	5
98	10	3	4	2	5	6	1	0	7
99	6	4	5	2	6	1	3	0	7
102	10	7	4	2	5	0	6	1	3
104	8	3	2	4	7	1	6	0	5
105	6	4	2	3	5	1	7	0	6
106	8	5	4	2	3	0	7	1	6
108	6	4	3	0	5	1	6	2	7
109	4	3	4	2	6	0	5	1	7
112	8	2	5	1	3	4	6	0	7
113	4	4	2	3	5	1	6	0	7
115	10	1	4	2	3	6	5	0	7
116	10	4	2	5	3	0	6	1	7
119	6	0	4	2	5	1	6	3	7
120	4	3	4	2	7	1	5	0	6
122	8	0	5	2	4	1	6	3	7
124	8	4	3	5	2	1	6	0	7

Продовження таблиці В4

125	8	4	0	2	5	1	6	3	7
126	6	0	4	2	5	1	6	3	7
127	8	7	4	2	5	1	6	0	3
128	8	0	4	2	5	1	7	3	6
131	4	4	2	3	5	1	6	0	7
133	10	2	0	3	5	1	6	4	7
134	8	2	4	3	5	0	7	1	6
135	8	3	2	4	7	1	6	0	5
136	10	3	2	1	5	6	4	0	7
137	8	3	2	4	7	1	6	0	5
138	8	2	5	3	4	0	7	1	6
139	8	0	4	2	6	1	5	3	7
140	8	3	2	4	7	1	5	0	6
141	10	1	4	2	3	6	5	0	7
142	8	2	4	3	7	0	5	1	6
143	4	4	3	2	5	0	6	1	7
145	6	0	4	2	5	1	6	3	7
146	8	2	1	3	5	4	6	0	7
147	10	7	3	1	5	2	6	0	4
148	8	2	6	3	5	0	4	1	7
149	6	4	2	3	6	1	5	0	7
150	6	2	3	4	5	1	7	0	6
151	10	3	7	0	5	1	6	2	4
152	8	3	2	4	6	0	5	1	7
153	8	3	2	4	6	1	7	0	5
154	6	2	3	4	5	1	7	0	6
155	10	0	4	2	7	1	6	3	5
156	8	3	2	4	6	0	5	1	7
157	10	3	2	1	4	6	5	0	7
158	8	6	3	2	5	1	7	0	4
159	6	0	4	2	5	1	6	0	7
161	4	4	3	2	5	0	6	1	7
162	8	2	5	3	4	0	7	1	6
163	8	1	4	0	5	3	7	2	6
165	4	4	5	2	3	1	6	0	7
166	8	2	6	3	5	0	4	1	7
167	10	4	3	5	2	0	6	1	7
168	8	2	5	3	6	1	7	0	4
169	10	2	6	3	7	1	4	0	5
170	8	2	5	1	3	4	6	0	7
171	6	3	2	4	5	0	6	1	7
172	8	2	5	3	6	1	7	0	4
173	8	3	2	4	7	1	6	0	5
174	10	3	4	2	0	1	6	5	7
175	4	6	0	3	5	7	1	2	4
176	10	2	1	3	6	4	5	0	7
188	10	7	4	1	3	2	6	0	5
190	8	2	6	3	5	0	4	1	7
191	10	4	3	2	4	1	5	6	7
192	8	3	4	2	1	5	6	0	7
193	8	2	1	3	5	4	6	0	7
195	10	2	0	3	5	1	6	4	7
198	6	0	4	2	5	1	6	3	7

Додаток В5
Присутність та відсутність показника за методикою «Неіснуюча тварина»
у групі адаптованих жінок

Показники за методикою «Неіснуюча тварина»																					
	Адаптов. жінки (кількість 100 осіб)	руки	короткі руки	опорні елементи сильні	опорні елементи слабкі	опорні елемен. Викривл.	Очі	очі заштриховані	очі заплуцнені	ніс	хвіст до низу	хвіст до гори	рот	вуха	розмір великий	розмір маленький	розміщ. в центрі листа	розміщення з ліва	наявність рівної лінії	лінія штрих.	Лінія приривчаста
№ шифру	3	5	7	8	9	10	11	12	13	14	15	17	18	22	23	25	27	28	29	30	32
5	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0
22	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
23	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	1	1	0	0
24	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1
31	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0
35	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0
37	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	1
38	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
39	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0
41	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
44	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0
48	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
50	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
60	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
61	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
63	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
64	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0
65	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
66	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
68	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
73	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0
74	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0
75	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0
86	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0
88	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
90	1	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
91	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
92	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1
94	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0	0	0	1	0	1	0
96	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
97	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
98	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0
99	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
102	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
104	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
105	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
106	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0

Продовження таблиці В5

108	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
109	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
112	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0
113	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
115	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
116	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0
119	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0
120	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	1
122	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
124	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
125	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
126	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1
127	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
128	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0
131	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	1	0
133	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0
134	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0
135	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0
136	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0
137	1	1	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
138	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0
139	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
140	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
141	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
142	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	1
143	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0
145	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
146	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
147	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0
148	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
149	1	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
150	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
151	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
152	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0
153	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
154	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
155	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
156	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
157	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
158	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0
159	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
161	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0
162	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	0	0	0
163	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
165	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
166	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
167	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	1
168	1	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	1
169	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
170	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
171	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0
172	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
173	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0

Продовження таблиці В5

174	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
175	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0
176	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0
188	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0
190	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0
191	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	1
192	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1
193	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0
195	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0
198	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0

Примітка: 1 – наявність показника, 0 – відсутність показника.

Додаток В6
Присутність та відсутність показника за методикою «Неіснуюча тварина»
у групі жінок в стані дезадаптації

Показники за методикою «Неіснуюча тварина»																					
	Жінки у стані дезадапт. (кількість 100 осіб)	руки	короткі руки	опорні елем. Сильні	опорні елементи слабкі	опорні елементи викривлені	очі	очі заштрихов.	Очі запліснені	ніс	хвіст до низу	хвіст до гори	рот	вуха	розмір великий	розмір маленький	розміщення в центрі листа	розміщення з ліва	наявність рівної лінії	лінія штрих	лінія прививчаста
№ шифру	3	5	7	8	9	10	11	12	13	14	15	17	18	22	23	25	27	28	29	30	32
1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0
4	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1
6	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1
7	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0
8	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0
9	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0
10	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0
11	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0
12	1	1	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0
13	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
14	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
15	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0
16	1	1	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0
17	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0
18	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	1	0
19	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0
20	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1
21	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0
25	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0
26	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0
27	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0
28	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	1	0	1
29	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0
30	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1
32	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0
33	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0

Продовження таблиці В6

34	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0
36	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	1	0	1	0
40	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0
42	1	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0
43	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0
45	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0
46	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0
47	1	0	1	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1
49	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1
51	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	0	1	1
52	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0
53	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0
54	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1
55	1	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1
56	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0
57	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
58	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	1	0	0
59	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	0	1
62	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
67	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0
69	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1
70	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0
71	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0
72	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0
76	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	0	1
77	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0
78	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0
79	1	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1
80	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	1
81	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0
82	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0
83	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	0
84	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0
85	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1
87	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	1
89	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
93	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0
95	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0
100	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0
101	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
103	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	0
107	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	0	1
110	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0
111	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	1	0	1	0	1	0	0	0
114	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0
117	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
118	1	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0
121	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	1
123	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
129	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	1	0
130	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0
132	1	1	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0
144	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0

Продовження таблиці В6

160	1	1	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0
164	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1
177	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0
178	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0
179	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0
180	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0
181	1	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	1
182	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0
183	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0
184	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1	0	0	0
185	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	0
186	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	1	1	0
187	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	1
189	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0
194	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0
196	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0
197	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0
199	1	1	0	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0
200	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1

Примітка: 1 – наявність показника, 0-відсутність показника.

Додаток В 7
Показники «до» та «після» психологічного супроводу у жінок в стані дезадаптації

№ шифру	До психологічного супроводу			Після психологічного супроводу		
	СО аутогенная норма	Ia адаптація	Iв дезадаптація	СО аутогенная норма	Ia адаптація	Iв дезадаптація
1	28	24	180	18	138	54
2	22	41	140	16	152	32
3	22	60	139	18	174	46
4	24	65	142	14	166	62
6	24	32	138	16	143	54
7	24	44	139	18	182	64
8	24	45	156	18	168	38
9	28	31	170	16	146	47
10	20	48	141	12	142	52
11	22	67	152	14	176	66
12	22	34	179	16	153	39
13	18	42	177	14	138	53
14	26	33	169	18	141	47
15	22	49	142	14	174	66
16	18	50	144	10	156	56
17	22	65	149	14	160	30
18	24	66	162	18	148	52
19	26	42	179	16	174	34
20	18	40	161	12	152	48
21	18	51	144	10	168	63
25	24	54	145	18	177	36
26	22	61	144	14	174	62
27	24	67	139	16	138	30
28	18	65	143	12	156	54
29	24	64	150	20	94	141
30	22	53	139	22	104	138
32	22	51	143	18	96	142
33	24	65	141	18	161	64
34	26	64	139	20	138	56
36	18	62	144	12	138	38
40	24	40	151	18	174	48
42	22	54	145	18	189	62
43	18	55	146	18	70	144
45	24	60	147	20	147	42
46	24	40	168	20	102	152
47	22	61	144	16	174	56
49	22	52	140	18	163	57
51	24	55	142	20	152	42
52	18	51	146	12	186	48
53	22	61	143	18	145	53
54	24	52	140	20	141	42
55	26	61	142	22	84	154
56	20	54	140	18	175	32
57	22	65	137	16	138	47
58	18	59	139	24	129	145
59	24	66	140	20	136	29
62	18	49	150	10	184	43
67	26	51	151	20	142	46
69	22	60	138	16	154	38
70	22	61	137	20	174	54
71	18	45	142	12	138	26

Продовження таблиці В7

72	24	50	138	20	182	48
76	18	54	143	20	148	32
77	24	63	139	18	174	46
78	24	50	143	20	88	138
79	18	42	179	12	168	27
80	18	65	145	18	96	162
81	24	65	139	20	152	35
82	20	54	156	16	138	44
83	18	49	142	14	146	36
84	18	66	152	16	179	29
85	18	60	156	12	182	47
87	24	52	146	20	168	51
89	20	56	149	16	150	61
93	26	41	152	20	186	24
95	18	49	167	14	142	35
100	24	51	141	20	164	46
101	18	45	169	16	194	58
103	20	62	158	18	148	62
107	18	50	137	18	192	28
110	24	61	144	20	147	36
111	18	62	145	16	184	54
114	24	50	161	20	142	27
117	28	42	151	20	138	45
118	22	41	143	18	191	29
121	24	40	151	22	189	39
123	18	42	152	16	147	48
129	24	48	170	20	166	22
130	22	56	145	18	172	51
132	26	40	150	20	154	60
144	18	51	144	12	178	44
160	22	52	148	16	138	27
164	26	57	140	22	176	42
177	28	52	140	22	146	52
178	22	51	139	20	156	38
179	24	60	141	18	162	45
180	26	35	181	20	140	21
181	24	61	149	20	168	50
182	26	35	157	20	164	28
183	20	60	144	18	172	28
184	26	44	159	22	193	30
185	24	51	144	16	134	148
186	22	65	142	14	138	57
187	26	60	141	20	152	26
189	24	60	145	16	176	61
194	26	54	149	20	148	45
196	22	35	144	18	184	57
197	26	55	150	22	192	21
199	22	54	140	18	142	24
200	26	60	155	24	82	154

*жирний шрифт – один з трьох показників (СО, Іа, Ів), у 15 зі 100 жінок, не свідчить про подолання стану дезадаптації.

Додаток В8

Порівняння показників двох груп жінок у стані дезадаптації та адаптованих з показниками багатofакторного дослідження особистості Р.Кеттелла №105

№	Показники опитувальника СПА	Рівні адаптації	N	Середній ранг	Сума рангів
1.	емоційна стійкість	адаптовані	50	52,03	2601,50
		дезаптовані	50	48,97	2448,50
		Усього	100		
2.	смівлівість	адаптовані	50	51,07	2553,50
		дезаптовані	50	49,93	2496,50
		Усього	100		
3.	тривожність	адаптовані	50	55,48	2774,00
		дезаптовані	50	45,52	2276,00
		Усього	100		
4.	розвинена уява	адаптовані	50	61,45	3072,50
		дезаптовані	50	39,55	1977,50
		Усього	100		
5.	нонконформізм	адаптовані	50	44,48	2224,00
		дезаптовані	50	56,52	2826,00
		Усього	100		
6.	високий самоконтроль	адаптовані	50	48,34	2417,00
		дезаптовані	50	52,66	2633,00
		Усього	100		
7.	напруженість	адаптовані	50	50,47	2523,50
		дезаптовані	50	50,53	2526,50
		Усього	100		
8.	домінантність	адаптовані	50	45,40	2270,00
		дезаптовані	50	55,60	2780,00
		Усього	100		
9.	нормативність	адаптовані	50	43,64	2182,00
		дезаптовані	50	57,36	2868,00
		Усього	100		

Додаток В9
Порівняння двох груп жінок у стані дезадаптації та адаптованих за проективною методикою «Неіснуюча тварина» (N=100)

№	Показники за методикою «Неіснуюча тварина»	Рівні адаптації	N	Середній ранг	Сума рангів
1.	наявність тварини	адаптовані	50	51,00	2550,00
		дезаптовані	50	50,00	2500,00
		Усього	100		
2.	голова	адаптовані	50	51,00	2550,00
		дезаптовані	50	50,00	2500,00
		Усього	100		
3.	руки	адаптовані	50	54,50	2725,00
		дезаптовані	50	46,50	2325,00
		Усього	100		
4.	довгі руки	адаптовані	50	47,00	2350,00
		дезаптовані	50	54,00	2700,00
		Усього	100		
5.	короткі руки по відношенню до тіла	адаптовані	50	52,00	2600,00
		дезаптовані	50	49,00	2450,00
		Усього	100		
6.	опорні елементи	адаптовані	50	52,00	2600,00
		дезаптовані	50	49,00	2450,00
		Усього	100		
7.	опорні елементи сильні	адаптовані	50	55,50	2775,00
		дезаптовані	50	45,50	2275,00
		Усього	100		
8.	опорні елементи слабкі	адаптовані	50	48,50	2425,00
		дезаптовані	50	52,50	2625,00
		Усього	100		
9.	опорні елементи викривлені	адаптовані	50	45,00	2250,00
		дезаптовані	50	56,00	2800,00
		Усього	100		

Продовження таблиці В9

10.	очі	адаптовані	50	50,00	2500,00
		дезаптовані	50	51,00	2550,00
		Усього	100		
11.	очі заштриховані	адаптовані	50	45,00	2250,00
		дезаптовані	50	56,00	2800,00
		Усього	100		
12.	очі заплющені	адаптовані	50	46,00	2300,00
		дезаптовані	50	55,00	2750,00
		Усього	100		
13.	ніс	адаптовані	50	62,00	3100,00
		дезаптовані	50	39,00	1950,00
		Усього	100		
14.	хвіст до низу	адаптовані	50	46,50	2325,00
		дезаптовані	50	54,50	2725,00
		Усього	100		
15.	хвіст до гори	адаптовані	50	52,00	2600,00
		дезаптовані	50	49,00	2450,00
		Усього	100		
16.	хвіст складений	адаптовані	50	54,50	2725,00
		дезаптовані	50	46,50	2325,00
		Усього	100		
17.	рот	адаптовані	50	51,00	2550,00
		дезаптовані	50	50,00	2500,00
		Усього	100		
18.	вуха	адаптовані	50	58,50	2925,00
		дезаптовані	50	42,50	2125,00
		Усього	100		
19.	профіль вправо	адаптовані	50	54,00	2700,00
		дезаптовані	50	47,00	2350,00
		Усього	100		
20.	профіль вліво	адаптовані	50	48,00	2400,00
		дезаптовані	50	53,00	2650,00
		Усього	100		
21.	анфас	адаптовані	50	49,50	2475,00
		дезаптовані	50	51,50	2575,00
		Усього	100		

Продовження таблиці В9

22.	розмір великий	адаптовані	50	61,00	3050,00
		дезаптовані	50	40,00	2000,00
		Усього	100		
23.	розмір маленький	адаптовані	50	40,50	2025,00
		дезаптовані	50	60,50	3025,00
		Усього	100		
24.	розмір середній	адаптовані	50	50,00	2500,00
		дезаптовані	50	51,00	2550,00
		Усього	100		
25.	розміщення в центрі аркуша	адаптовані	50	61,00	3050,00
		дезаптовані	50	40,00	2000,00
		Усього	100		
26.	розміщення справа	адаптовані	50	49,50	2475,00
		дезаптовані	50	51,50	2575,00
		Усього	100		
27.	розміщення зліва	адаптовані	50	42,50	2125,00
		дезаптовані	50	58,50	2925,00
		Усього	100		
28.	наявність рівної лінії	адаптовані	50	52,64	2632,00
		дезаптовані	50	48,36	2418,00
		Усього	100		
29.	лінія штрих	адаптовані	50	44,00	2200,00
		дезаптовані	50	57,00	2850,00
		Усього	100		
30.	лінія переривчиста	адаптовані	50	47,50	2375,00
		дезаптовані	50	53,50	2675,00
		Усього	100		
31.	сидить	адаптовані	50	47,00	2350,00
		дезаптовані	50	54,00	2700,00
		Усього	100		
32.	лежить	адаптовані	50	46,50	2325,00
		дезаптовані	50	54,50	2725,00
		Усього	100		
33.	стоїть	адаптовані	50	51,00	2550,00
		дезаптовані	50	50,00	2500,00
		Усього	100		
34.	тулуб	адаптовані	50	56,50	2825,00
		дезаптовані	50	44,50	2225,00
		Усього	100		

Додаток В10

Статистичні критерії за показниками проєктивної методики «Неіснуюча тварина»

№	Показники	наявність тварини	голова	руки	довгі руки	короткі руки по відношенню	опорні елементи	опорні елементи сильні	опорні елементи слабкі	опорні елементи викривлені	вуха
1.	Статистика U Манна-Вітні	1225,000	1225,000	1050,000	1075,000	1175,000	1175,000	1000,000	1150,000	975,000	850,000
2.	Статистика W Уїлкоксона	2500,000	2500,000	2325,000	2350,000	2450,000	2450,000	2275,000	2425,000	2250,000	2125,000
3.	Z	-1,000	-1,000	-2,934	-2,434	-,836	-1,170	-2,031	-,868	-3,498	-4,342
4.	Асимпт. знч. (двостороння)	,317	,317	,003	,015	,403	,242	,042	,385	,000	,000
№	Показники	очі	очі заштрихов.	Очі запліснені	ніс	хвіст до низу	хвіст до гори	хвіст складений	наявність тварини	хвіст складений	профіль вправо
1.	Статистика U Манна-Вітні	1225,000	975,000	1025,000	675,000	1050,000	1175,000	1050,000	1225,000	1050,000	1075,000
2.	Статистика W Уїлкоксона	2500,000	2250,000	2300,000	1950,000	2325,000	2450,000	2325,000	2500,000	2325,000	2350,000
3.	Z	-,390	-2,528	-2,384	-5,285	-1,737	-,607	-1,815	-1,000	-1,815	-1,407
4.	Асимпт. знч. (двостороння)	,697	,011	,017	,000	,082	,544	,070	,317	,070	,159

Продовження таблиці В10

№	Показники	профіль вліво	анфас	розмір великий	розмір маленький	розмір середній	розміщення в центрі аркуша	розміщення справа	розміщення зліва	наявність рівної лінії	рот
1.	Статистика U Манна- Вітні	1125,000	1200,000	725,000	750,000	1225,000	725,000	1200,000	850,000	1143,000	1225,0 00
2.	Статистика W Уїлкоксона	2400,000	2475,000	2000,000	2025,000	2500,000	2000,000	2475,000	2125,000	2418,000	2500,0 00
3.	Z	-1,221	-,415	-4,221	-4,975	-,206	-4,444	-1,016	-3,629	-,897	-,390
4.	Асимпт. знч. (двосторо- роння)	,222	,678	,000	,000	,837	,000	,310	,000	,370	,697
№	Показники	лінія штрих	лінія перерив чиста	сидить	лежить	стойть	тулуб	анфас			
1.	Статистика U Манна- Вітні	925,000	1100,000	1075,000	1050,000	1225,000	950,000	1200,000			
2.	Статистика W Уїлкоксона	2200,000	2375,000	2350,000	2325,000	2500,000	2225,000	2475,000			
3.	Z	-2,600	-1,554	-1,854	-2,072	-,199	-3,674	-,415			
4.	Асимпт. Знч. (двосторо- роння)	,009	,120	,064	,038	,842	,000	,678			